

24/32

magazin istoric

APARE DIN APRILIE 1967

SERIE NOUĂ - Iunie 1998

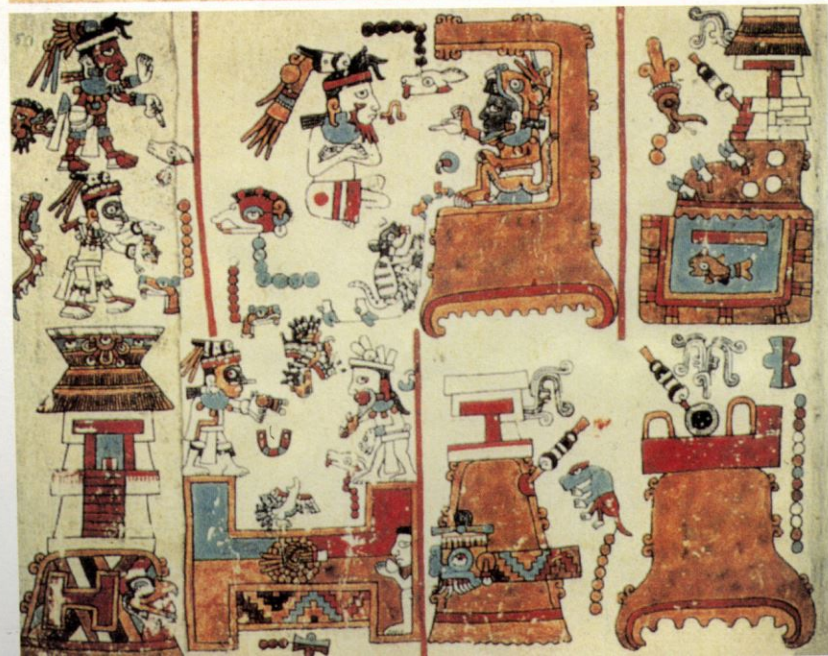
• Premii
și burse

• 1848:
francmasoni
și revoluții

• Românii
din Ucraina

• Familii
„naționalizate“:
Mociornița

• Un suedez
neobișnuit

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Doina Pascu,
Marian Ștefan (responsabil
de număr)

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotessei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

Editor: Fundația Culturală
Magazin Istoric

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, sau prin **Intrarea** Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă Dr. Marcovici), etaj III, camerele 281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” – București, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Ca și alți înalți prelați ai Moldovei, Anastasie Crimca a fost un adevărat priinț al artei și culturii din veacul XVII, cum o dovedește și această miniatură intitulată **Intrarea în Ierusalim**, aflată într-un manuscris miniat de artist în 1609

2 Primii europeni care au pătruns în lumea amerindienilor au fost atrași mai ales de comorile lor, pe care le-au vânat cu asiduitate. Din fericire, au putut fi salvate de furia distrugătoare a conchistadorilor o serie de creații, precum aceste Anale ale aztecilor. Caracterul lor aparte a determinat multe speculații privind eventuale contacte cu **civilizații extraterestre**, ca și în cazul altor mărturii lăuate de amerindieni

4 În 1628, în portul Arhanghelsk a fost cumpărată o mare cantitate de argintărie pentru țarul Mihail Romanov. O parte din piese proveneau din tezaurul regelui Christian IV al Danemarcei. Între ele și acest recipient stilizat pentru arderea parfumurilor. Există în lume doar trei piese de acest gen în formă de **castel pe un munte**. Două dintre ele, între care și cea de pe copertă, au fost executate de maestrul argintar Dirich Utermarke, din Hamburg, care a lucrat între anii 1599-1635

Album istoric

Fotografii-document inedite, reproduse din **Albumul general al lucrărilor de artă mai principale executate între anii 1880-1940** (trei volume), realizat special de Serviciul de studii și construcțiuni din cadrul Ministerului lucrărilor publice și aflat în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române. **1.** Pod pentru șoseaua de peste Olt la Slatina (sus), locuință și birou pentru personal la Sinaia. **2.** Palatul Ministerului lucrărilor publice din București (sus) și viaduct pe calea ferată Craiova-Calafat. **3.** Construcții, la Sinaia, pe varianta șoselei spre Bușteni (sus) și punct de frontieră pe Jiu, la Cârligu Caprei. **4.** Gara Doftana (sus) și pod pe calea ferată Târgu Ocna-Palanca

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

iunie

1998

ÎN CĂUTAREA DESTINULUI COMUN

4 Uniți, vom fi tari!

5 Românii și Europa la 1848

D. BERINDEI

10 Obolul celor puțini
Intellectualii și revoluțiile

D.A. LĂZĂRESCU

16 Cuvântul Domnului mereu între oameni

Preoți ardeleni în revoluția pașoptistă

M. PĂCURARIU

21 Parisul după 150 de ani

C. POPIȘTEANU

23 Românii de peste hotare

Consângenii noștri din Ucraina

V. TREBICI

DIN „EVUL“ COMUNIST

27 11 iunie 1948: comuniștii condamnă la moarte proprietatea

30 Sfetnici „cedați“ de Stalin

A. F. NOSKOVA

36 Stop-cadru biografic

Pătrășcanu – chipul din oglinda mișcătoare

L. BETEA

40 Codrul frate cu românul

Grupul Arsenescu- Arnăuțoiu

C. CĂPĂȚÂNĂ,
R. CIOLCĂ

45 Pasărea Phoenix se întrupează în roșu

Refacerea și comunizarea Poloniei după ultima conflagrație

F. ANGHEL

DINCOLO DE APARENȚE

50 Mazilirea perfidă

Proteste ale diplomaților români la înlăturarea lui Titulescu

G. G. POTRA

54 Cu toate riscurile, ei au spus ce gândeau

Semnale de la ofițerii români la condamnarea la moarte a lui Antonescu

P. OTU

58 Mareașalul și evreii

Un duel epistolar

T. WEXLER

60 Cine a fost dr. Filderman?

M. RADNEV

RECITIND ATENT TRECUTUL

63 Ierarhi cu origine „sănătoasă“

O legendă istoriografică

ȘT. S. GOROVEI

67 Sfaturi prietenești interesate

Carol – principele român față cu Carol – prințul german

S. CRISTESCU

72 Arhivele – o problemă delicată

74 Iubiri celebre

Împăratul Li Longji și concubina Yang

A.E. BUDURA

ASA VĂ PLACE ISTORIA?

79 Un destin aparte

Din aproximativ 230 000 de suedezi cu numele de Nilsson, el era un caz unic

G. CALMGRAN

80 Enigma Nazca

Îi cunoști mai bine privindu-i din... cer!

83 Monsieur și... Casa de Orléans

RUBRICI

15, 22; 94; 95

Cărți sosite, Rebus, Dialog

33 NATO – scurtă istorie

E. PREDA

35 Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși

86 În București, acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

90 Bursele și premiile Fundației Culturale Magazin Istoric

92 Dreptul la replică
C. MAKUTOVICI

UNIȚI, VOM FI TARI!

Frații
români din
toate cla-
sele! Iată
aurora
libertății,
iată ziua

ИРѢNKЪЛ POMЪN.

an. 12 iunie 1848.

M. I.

БЮКОВЕЦЪ

tea a intrat
triumfând
în capitala
noastră.
Nu m a i
bucurie și
frăție este

fericită, ziua de mult dorită, ziua așteptată cu atâta înfocare, ziua în care v-ați arătat vrednici de strămoșii voștri, vrednici de numele de român! Da, România iubită, care de atâtea veacuri gemea sub robie, a rupt lanțurile rușinoase și a arătat lumii întregi că în vinele copiilor ei curge încă sânge de român. Bucurați-vă, frați; nici o picătură de sânge n-a curs, și am dobândit cersescu dar al libertății curat și nepătat ca un sfânt dar dumnezeiesc. Trăiască România!...

Trăiască, c-un cuvânt, toată nația română! Tot orașul înoată în bucurie și veselie, clopotele sună, muzica ostășească, preumblându-se cu stindardele țării prin toate ulițele, cântă marșul național, urmată și precedată de o nenumărată mulțime din toate clasele; pe toate locurile se vedea grupele cele mai frumoase: boieri, preoți, soldați, neguțatori, meseriași, toți se îmbrățișau unul pe altul, toți strigau, râdeau, plângeau de bucurie; nu era om în tot Bucureștiul care să nu fi luat parte la obșteasca fericire. Și toate acestea se făceau cu cea mai mare liniște, cu cea mai bună înțelegere; nici cea mai mică turburare, nici cea mai mică înstrăinare nu s-a făcut; proprietatea era sfântă tuturor, toți au arătat că sunt români. Vecinică laudă nații române, care și-a săvârșit revoluția cu atâtă moderație și într-o unire și frăție nepilduită în istoria popoarelor.

Acum, frați români, cu aceeași înțelepciune, cu același patriotism care ați arătat ieri, la 11 iunie, trebuie să ne purtăm și de acum înainte; nu e destul că am dobândit libertatea, trebuie să ne arătăm și vrednici de dânsa, trebuie să știm a păstra cerscul dar. Ceea ce dar trebuie făcut mai înainte este organizația unei guardii naționale spre păstrarea liniștii și a bunei orânduiei. Tot românul își va vărsa cu bucurie cea mai după urmă picătură de sânge pentru patria sa, și nici o putere omenească nu ne va putea răpi cerscul dar ce am dobândit. Trăiască România, trăiască libertatea!

Către frații noștri din Moldova. Frați români din Moldova! Ceasul libertății a sunat pentru tot românul. Astăzi, la 11 iunie, era ziua fericită în care liberta-

între toți locuitorii; ulițele Bucureștilor răsună de strigări de veselie, stindardul libertății fâlfâie măreț, clopotele sună și glasul lor de aramă împrăștie noutatea regenerației neamului român prin toată cetatea care astăzi își merită numele său, adevărat oraș de bucurie, și dobândirea acestui dar cersc n-a costat nici o picătură de sânge; toți românii s-au ridicat ca un singur om, toți s-au cunoscut de frați, de fii ai aceiași mume. Domnul țării, George D. Bibescu, s-a unit cu noi, și armia a fraternizat cu poporul, clerul ne-a binecuvântat și a mers înainte cu sfânta cruce, semnul mântuirii. Uniți-vă cu noi, frați de dincolo de Milcov, peste undele lui vă întindem brațele, dorind cu înfocare a vă da sărutarea frăției și libertății. Munteanul și moldoveanul sunt toți români, sunt frați, o singură nație; uniți-vă cu noi, goniți pe tiranul al cărui nume va rămânea o pată vecinică în istoria țării, înălțați stindardul libertății și dobândiți-vă sfintele drepturi. Să ne dăm mâna ca niște frați și să ne ajutăm unii pe alții. Uniți, vom fi tari; uniți, vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre. Voi, frați, ați făcut începutul; dacă din nenorocire n-ați putut izbuti, nu e vina voastră, căci voi nu aveți un domn ca al nostru, care își iubește patria; vouă vă rămâne gloria că ați început, nouă gloria că am sfârșit. Vă dăm sărutare de frate: trăiască libertatea! trăiască România!

(Pruncul român, an I, nr. 1, 12 iunie 1848; fragmente)

Anul acesta, când se împlinesc 150 ani de la Revoluția română din 1848, publicăm câteva dintre articolele-program ale gazetei revoluționare. Desigur, ele poartă amprenta epocii, cu o retorică specifică, avântată, cu naivități și informații lacunare, care nu le diminuează însă valoarea de document, pentru care le și prezentăm cititorilor noștri.

Cu 150 de ani în urmă Europa a fost zguduită de o explozie revoluționară de o deosebită intensitate. Din Italia până în Franța, din Elveția și multiethnicul imperiu al Austriei până în Germania, din teritorii ale Poloniei sfărâmate de jocul marilor puteri cu o jumătate și mai bine de veac mai înainte și unele țări nordice până în Principatele Române au fost ridicate steagurile revoluției. „Primăvara popoarelor“ a domnit în unele locuri pentru câteva zile, în altele timp de peste un an. Continentul european, dar în fapt – prin efecte – întreaga lume, a intrat într-o nouă eră istorică, timpul Sintezei Alianțe a apus.

Țările Române și mai ales Moldova și Țara Românească au reprezentat ultimele avanposturi ale revoluției europene; nu numai că ea nu s-a putut desfășura și pe întinsul imperiului Rusiei, dar armatele țarului Nicolae I s-au implicat într-un proces represiv de largă anvergură în afara hotarelor „închisorii popoarelor“. Această situație periferică a revoluției române a avut și urmări negative, impuse de situația obiectivă a așezării geopolitice a spațiilor românești, dominate de puterile imperiilor ale zonei.

Prin forța împrejurărilor, revoluția românilor n-a putut fi nici „sincronă“ și nici „simfonă“ în cele trei principate, cronologia ei oferind mai ales imaginea unor procese succesive, dar în același timp remarcându-se puternice conexiuni, care ne fac să considerăm ansamblul fenomenelor revoluționare din țările locuite exclusiv sau majoritar de români ca aparținând unei revoluții române. Programele revoluționare – care pot fi reduse la un program al revoluției române –, cu nuanțe neînsemnate de la un principat la altul, conlucrarea spirituală oglindită în presa revoluționară și mai ales în corespondența fruntașilor ei, activitatea românilor dintr-o țară în alta sunt numai unele dintre trăsăturile de bază ale acestei revoluții, desfășurată cu intensități și durate deosebite în teritoriile românești, dar în ansamblu deschizând perspective către România care avea să se constituie și să se dezvolte în perioadele următoare.

Illustrirte Zeitung (Leipzig) din 21 iulie 1849 a publicat un număr cuprinzând articole și desene consacrate revoluției din Țara Românească

1848 în Țările Române

Illustrirte Zeitung.

O REVOLUȚIE

NAȚIONALĂ

ȘI EUROPEANĂ

Academician DAN BERINDEI

Paris, 24 februarie 1848: cetățeni ai capitalei franceze în Palatul Tuileries

„Avangarda Europei înturnată către Orient“

Totodată, această revoluție română a aparținut procesului general european, „Primăverii popoarelor“. Începuturile ei se regăseseră în succesiunea de mișcări și societăți secrete din deceniile următoare revoluțiilor conduse de Horea și Tudor Vladimirescu, dar în același timp de o mare însemnătate a fost contactul nemijlocit pe care zeci de tineri l-au stabilit în aceeași perioadă cu Europa occidentală și mai ales cu Franța. Valurile succesive de tineri români au găsit în marile centre și mai ales la Paris un mediu formativ, care avea să le confere trăsăturile caracteristice elitelor moderne ale epocii. Acești tineri au urmat cursuri universitare, unii dintre ei au reușit chiar să-și încheie studiile, într-un domeniu sau altul, dar cu toții s-au încadrat unui mod de viață nou și în majoritatea lor au fost atrași de curentele novatoare, purtătoare ale ideilor fundamentale de progres și democrație, de libertate și fraternitate, deoarece spiritul marii revoluții din 1789 nu apusese, ci se afirma biruitor, ca o reacție firească împotriva unor acțiuni represive în spiritul Sfintei Alianțe.

O varietate de cursuri, în domenii diferite, mari profesori și în primul rând triada Jules Michelet, Edgar

Quinet și Adam Mickiewicz – care reușeau să inflăcăreze sutele de tineri ce-i urmăreau în spiritul unei Europe a oamenilor liberi, dar și a popoarelor libere –, lojile francmasonice, în care regăsim, mai ales în jumătatea de deceniu precedând revoluția din 1848, pe luptătorii pentru libertatea popoarelor și în primul rând pe cei polonezi, care-și aveau centrul de acțiune în Hotelul Lambert, reședința pariziană a prințului Adam Czartoryski, organele de presă, vii și active, dintre care, unele, își deschisese coloanele acestor tineri, au oferit micii colonii românești în Parisul ultimilor ani ai regelui Ludovic Filip un teren de formare și totodată de cristalizare a propriilor planuri. Nu întâmplător, în acel Paris, zecile de tineri s-au grupat în Societatea studenților români – un fel de „filială“ a Frăției –, alegându-l pe poetul Lamartine ca patron al ei. Localul societății l-au instalat în Place de la Sorbonne 3, în inima capitalei Franței și a Cartierului latin. În această „bibliotecă română“ aveau loc întruniri, în care unul ori altul dintre acești tineri rosteau cuvântări inflăcărate, în care se oglindea dragostea lor de patria îndepărtată și mai ales dorința ardentă a înnoirii și eliberării ei.

Când, în februarie 1848, a izbucnit revoluția, tinerii români s-au găsit

pe străzile Parisului urmărind cu înfrigurare desfășurarea evenimentelor și unii dintre ei chiar participând pe baricade la răsturnarea „monarhiei din iulie“ și la instaurarea Republicii a II-a franceze. Dumitru Brătianu s-a înrolat în garda națională, iar Bălcescu a ajuns până în sala tronului lui Ludovic Filip, din care a smuls o bucată de catifea pe care a trimis-o, însoțită de o entuziasmată scrisoare, prietenului său Vasile Alecsandri. El îi scria despre „minunata revoluție“, despre „marea națiune“ care se ridicase și-i anunța, entuziasmat, că „libertatea lumii s-a mântuit“.

La „biblioteca română“, la sediul Societății studenților români, avea să se organizeze un punct sanitar și în zilele următoare instaurării noului regim republican, după discuții aprinse, se decise o acțiune comună de adeziune în numele națiunii pe care acești tineri credeau că o reprezintă, ceea ce se va întâmpla la începutul lunii martie. Astfel, prin acțiunea lor, steagul românesc avea să fie alăturat celor ale celorlalte națiuni, care, prin reprezentările lor, și-au manifestat adeziunea la cauza și principiile revoluției din februarie. Primind delegația tinerilor români, adjunctul primarului Parisului le-a exprimat convingerea sa privind „soarta Provinciilor Dunărene“ și

Lupte de stradă

„libertatea” ce urma a fi reinstaurată înăuntrul lor. „Voi aveți a face lucruri mari – le spusese el –, pentru că voi sunteți avangarda Europei înturnată către Orient”.

Dar revoluția pariziană din februarie se constituia într-un model și un îndemn. Au avut loc repetate întruniri și tinerii au hotărât să se întoarcă în patrie pentru a ajuta la declanșarea unui proces revoluționar pentru care condițiile erau evident coapte. La 16/28 martie; Guérault, consulul Franței în Moldova, raporta la Paris: „Domnește aici de câteva zile o vie agitație și pare greu ca marile evenimente care au avut loc la Paris, la Viena și în întreaga Germanie să nu aibă urmări și în Moldova”. În aceeași vreme, în timp ce o situație similară exista și în Țara Românească, Transilvania fusese cuprinsă de procesul revoluționar desfășurat înăuntrul Imperiului habsburgic, începând cu Viena la 13 martie și urmând cu Pesta, la 15 martie. Revoluția avea să se desfășoare în haine oarecum deosebite în provinciile românești aflate sub dominația Austriei, mai ales datorită problemelor naționale, pe care revoluția izbucnită în Ungaria nu le-a rezolvat. Cel de-al 12-lea articol al Proclamației de la Pesta prevăzând „uniunea” Transilvaniei cu Ungaria n-a putut fi acceptat de românii

Neapole, 15 mai 1848

transilvăneni, deși ei salutaseră stipulațiile programului ungar, prin care se avusese în vedere eliberarea social-politică.

Salutare și frație!, de la „Salut et fraternité!”

Revoluția avea să izbucnească la sfârșitul lunii martie în Moldova, ea desfășurându-se sub presiunea prezenței armatei ruse la o mică distanță de Iași. În bună măsură, caracterul moderat al mișcării ieșene se explică prin acest context internațional neprielnic și același context explică și ușurința cu care domnul Mihail Sturdza a putut realiza acțiunea sa represivă, ca și faptul că, în lunile următoare, în timp ce în Muntenia și Transilvania revoluția avea să fie în plină desfășurare, în Moldova lupta nu mai putea îmbrăca decât un caracter local ori se concretiza în activitatea fruntașilor moldoveni în afara hotarelor. La începutul verii, intrarea trupelor ruse în Moldova a contribuit la izolarea și mai accentuată a acestei provincii românești de restul procesului revoluționar românesc.

În Transilvania, încă din luna martie, avea să se afirme revoluția românilor, pe de o parte, încadrată în procesul general din imperiu, pe de altă parte, evidențiind trăsăturile specifice realităților și cerințelor

românilor supuși în acea vreme coroanei habsburgice; corelările cu procesele revoluționare din principatele surori vecine trebuie avute în vedere, întrucât acestea erau cea mai concretă, în primăvara anului 1848, reflectându-se în participarea fruntașilor moldoveni și a lui Dumitru Brătianu la marea adunare a românilor ardeleni de la Blaj. Din nefericire, refuzul autorităților revoluționare ungare de a ține seama de respingerea de către români a „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria, ca și o nestăruitoare rezolvare a problemei agrare au dus la creșterea unor tensiuni, care odată cu toamna se transformă într-un conflict, în cadrul căruia, din nefericire, două revoluții aveau să se confrunte.

În Țara Românească izbucnirea revoluției a întârziat, dar atunci când ea a avut loc, reușita a fost deplină. La 9 iunie, la Islaz, și la 11 iunie, la București, revoluția a fost biruitoare. Domnul Gheorghe Bibescu a fost constrâns să sancționeze programul constituțional al revoluționarilor și totodată să-și numească ministrii din rândurile lor. Sub presiunea consulului general al Rusiei, Bibescu a abdicat însă două zile mai târziu, la 13 iunie, când puterea a fost asumată de un guvern provizoriu revoluționar. Din acel moment, mai ales, în tot cursul celor trei luni cât a rezistat acest guvern, Țara Românească s-a încadrat revoluției

la Praga, în 1848

europene și mai ales s-a legat strâns de „modelul” parizian din februarie.

Programul de la Islaz, considerat de revoluționari drept o „constituție”, afirma integrarea europeană a revoluției din Țara Românească. „Noua noastră Constituție – avea să scrie Dumitru Brătianu lui Paul Bataillard, în luna iulie – este calcată după Constituția voastră republicană... Nu ne lipsește decât frumoașa denumire de republică”. Revoluționarii foloseau formula „Salutare și frăție!”, traducere a celei revoluționare franceze „Salut et fraternité!”. Era de asemenea utilizată denumirea de „cetățeni” – de la „citoyens” – și de asemenea cea de „frați”, cu probabile rădăcini masonice. Au fost înstituiți comisari de propagandă, pe care guvernul provizoriu i-a răspândit în orașele și satele țării, pentru a difuza doctrina revoluționară și mai ales a explica orașenilor și sătenilor formulele mai greu de înțeles ale obiectivelor revoluției. Periodicele revoluționare reflectau prin conținutul și titulatura lor integrarea europeană și în primul rând „frăcează” a procesului revoluționar. Poporul suveran evoca *Le peuple souverain*, iar Constituționalul – *Le Constitutionnel*. În numeroase centre au fost organizate cluburi în care, după modelul francez, erau dezbătute cele mai de seamă probleme. În Țara Românească, timp de trei luni, a avut loc o „mini-revoluție” din februarie!

Cu ochii spre viitor

Scenariile de desfășurare a procesului revoluționar s-au integrat și ele celor „vest-europene”. Mari manifestații au oferit conducătorilor prilejul de a-și întemeia demersurile pe un larg sprijin popular. Pe altă cale, tânără diplomație modernă românească și-a demonstrat vigoarea și acest lucru a fost evident mai ales în timpul laborioaselor negocieri dintre guvernul provizoriu al Țării Românești și Soliman pașa, comisarul Porții. Câteva mari adunări, la care au participat mai multe zeci de mii de oameni – într-un București care, în acea vreme, avea o populație de circa 100 000 de locuitori! – și în care s-au adoptat motiuni în sprijinul revoluției, au contribuit într-o măsură însemnată la determinarea

reprezentantului sultanului să adopte o politică mai concesivă. Prin manifestații, la care au participat mii de oameni, iar în unele situații chiar câteva zeci de mii, s-a căutat să se dea revoluției baza unui sprijin popular de care ea avea nevoie mai ales în relația ei cu Europa. Printr-o mare întrunire pe câmpul Filaretului – proclamat Câmp al Libertății (actualul parc Carol I) – s-a dat noului regim revoluționar, la 15 iunie, două zile după abdicarea și plecarea lui Bibescu, o bază legală, prin exprimarea voinței naționale și tot printr-o mare adunare, care a avut loc la 6 septembrie, au fost arse Regulamentul organic și Arhondologia, ca semn al deplinei adevizuni a poporului la cauza revoluției și al refuzului său de a accepta o revenire la regimul regulamentar!

Regimul instaurat în urma deplinei izbâzi a revoluției la 11 iunie în Țara Românească, și mai ales după ce Bibescu s-a retras, a fost unul în esență republican, după modelul Republicii a II-a! Lucrul era mărturisit fățiș de Dumitru Brătianu în scrisoarea mai înainte evocată trimisă lui Paul Bataillard, dar era evident că în condițiile existente în partea de continent în care se aflau Țările Române lucrul nu putea fi mărturisit direct. Cu abilitate s-a recurs la o soluție puțin ambiguă. Atât în *Proclamația de la Islaz* din iunie, cât și în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, elaborate de M. Kogălniceanu, la Cernăuți, în luna august, se vorbea de un domnitor care urma să conducă destinele fiecăreia din cele două țări sau în cazul unificării lor – așa cum se propunea în *Dorințele partidei naționale*... – sarcina ar fi revenit unuia singur. Dar acești domnitori urmau a fi desemnați doar pe cinci ani și trebuiau a fi *responsabili* și mai ales să fie aleși din *oricare* strât al societății și să beneficieze de o listă civilă „împuținată”; nu li se atribuia nici cel puțin dreptul de a acorda recompense, acest drept fiind rezervat reprezentanților din „adunașă generală”; de fapt, domnii nu urmau a fi decât niște președinți de republică mascați!

Dar domeniul în care încadrarea revoluției române în procesul general european este cel mai evident este cel al *programului*. În versiunea

Baricade pe străzile

lui de la Islaz, se prevedea „egalitatea drepturilor politice”, „contribuția generală” – deci o egalitate a cetățenilor față de obligațiile fiscale –, o adunare legislativă „compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor societății”, „libertate absolută a tiparului”, „responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcția ce ocupă”, „dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi”, „gvarde națională”, „emanciparea clăcășilor prin despăgubire”, „desființarea rangurilor titulare”, „desrobirea țiganilor prin despăgubire”, „instrucție egală și întreagă pentru tot românul de amândouă sexele”, „desființarea pedepsei degradatoare cu bătaia”, „desființarea atât în faptă cât și în vorbă a pedepsei cu moartea”, „emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință” și „așezăminte penitențiare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să easă îmbunătățiți”, iar, la sfârșit, se cerea convocarea unei adunări constituante. Acestor stipulații aparținând neîndoiește perfecte viziuni vest și central-europene li se

Vienei (26 mai 1848)

adăugau cele câteva specifice spațiului și problemelor românești, cum ar fi „emancipația mănăstirilor închinată” ori desemnarea reprezentantului țării la Poartă „dintre români” (dorindu-se înlăturarea reprezentanților îndeobște greci) și în primul rând așa-numita „independență administrativă și legislativă”, în care se prevedea atât de semnificativ, în privința țării, „neamestecul nici unei puteri din afară în cele din întru ale sale”.

Similitudini, discernământ și echilibru

Aceeași încadrare europeană o regăsim și în *Dorințele partidei naționale în Moldova*, cel mai de seamă program al revoluției române, redactat cu competență, inteligență și mai ales cu mai mult răgaz de Kogălniceanu, el beneficiind de programele anterioare întocmite de moldoveni, munteni și transilvăneni. În general, Kogălniceanu s-a mărginit să repete stipulațiile de la

Islaz, adăugând doar unele detalieri. Cu toate acestea, constatăm și câteva stipulații noi, care și ele se încadrează unei tematici „europene” și chiar în partea unor situații actuale... și anume: „reprezentanții țării [deci deputații], în tot timpul mandatului lor să nu primească funcții, cinstiri sau răsplăți de la guvern”, „publicitatea șanțelor Adunării obștești și a tribunalelor”, „dritul inițiativ și de petiție pentru Adunare”, „închezășluirea libertății individuale și a domiciliului”, „întemeierea juriului pentru pricini politice, criminale și de tipar”, „întemeierea unui ordin de advocați spre liberă apărare, atât în cele civile, cât și în cele criminale”, „întemeierea ministerului public”, „reforma tribunalelor și inamovibilitatea judecătorilor”, „neamestecul domnitorului în ramul judecătoresc și aducerea în împlinire a sentențelor fără întârzierea sa”, „desființarea a orice tribunale și comisii excepționale”, „reforma codicelor civilă, comerțială și criminală și a procedurii lor”, „o lege energică pentru secarea corupției”. Kogălniceanu mai avea în vedere, între altele, „ridicarea morală și socială a clerului ortodox”, „organizarea clerului catolic pentru românii din această religie”, o „emancipație graduală a israeliților”.

Programul revoluției române s-a încadrat programelor revoluțiilor de la 1848 desfășurate în Europa apuseană și centrală, evidențiind similitudini, dar totodată și un evident simț de discernământ și de echilibru. Cu toate acestea, este cert că multe dintre stipulații erau destinate mai mult României *ce urma a fi constituită* decât Principatelor în faza de dezvoltare pe care o atinseseră spre mijlocul veacului trecut. Oricum, chiar când a fost vorba de „forme fără fond”, este evident că ele aveau să contribuie la stimularea dezvoltării fondului!

Revoluția română s-a încadrat realităților europene ale anului 1848 și prin relațiile externe ce au fost dezvoltate de revoluționarii români, lucru pus în evidență mai ales de regimul revoluționar care a ființat în Țara Românească. A fost trimis un agent în Constantinopol, în persoana

dibaciului și înzestratului Ion Ghica, au fost trimiși agenți itineranți peste hotare, în Ungaria, Austria, Germania și mai ales în Franța. Au fost stabilite și dezvoltate relații apropiate cu revoluționarii polonezi, au fost întreprinse încercări, încă din luna iunie 1848, pentru a se ajunge la o înțelegere cu revoluția ungară, a fost întreținută – în măsura unor foarte slabe mijloace materiale – o campanie de propagandă peste hotare. De asemenea, silințele deosebite au fost depuse pentru a se găsi un *modus vivendi* cu imperiul suzeran otoman, care, cel puțin într-o etapă incipientă, au părut încununate de succes. Într-un cuvânt, regimul revoluționar din Țara Românească a căutat să se afirme ca o entitate europeană (între altele și prin silințele depuse de Bălcescu, cel dintâi ministru de externe al regimului, care s-a silit să stabilească raporturi *de la egal la egal* cu reprezentanții consulari ai puterilor străine, tocmai pentru a evidenția o poziție de sine stătătoare a Țării Românești în noul ei regim), acceptând încă o tranzitorie relație de supunere față de Poartă, considerată „răul cel mai mic” și pe care a căutat s-o transforme într-o relație de alianță.

Revoluția română din 1848 a fost parte a revoluției europene, românii afirmându-se în acel încercat prin programul lor – european și totuși adaptat realităților din acel moment ori de viitor ale națiunii lor –, prin regimul instaurat în Țara Românească și care a putut rezista timp de trei luni și a căzut nu datorită unor factori interni, ci doar ca o victimă a intervențiilor externe. De asemenea, și revoluționarii români transilvăneni s-au afirmat – prin program – ca revoluționari europeni și totodată au inclus, prin faptele lor, în istoria revoluției europene de la 1848, extraordinarul război de rezistență din Munții Apuseni al unor ostași-tărani, conduși cu dibăcie de tânărul jurist Avram Iancu, transformat într-un destoinic general! Oricum, la distanță de 150 ani, revoluția română se afirmă ca o parte semnificativă și originală, totodată, a procesului general european și românii au fost departe de a fi fost străini de acel moment de cotitură al istoriei continentului la mijlocul secolului XIX! ■

1848: REVOLUȚIA INTELECTUALILOR

DAN A. LĂZĂRESCU

Este fără îndoială că revoluțiile continentale europene din anul 1848 au ca temelie ideologică o mare parte din obiectivele urmărite în anul 1789 de diferitele păături sociale și de diferiții agenți mai mult sau mai puțin secreți care au pregătit, cu o excepțională măiestrie, terenul pentru izbucnirea Revoluției franceze, printr-o penibilă imprudență a celui care ocupa la acea dată „tronul Franței eclipsat în mijlocul luminilor” după spirituala și pe deplin îndreptățita formulă a

scriitorului și ziaristului Antoine de Rivarol. Într-adevăr, așa cum a constatat fără posibilitate de îndoială un istoric oficial și de stânga al Revoluției franceze, profesorul Georges Lefebvre (în cel de-al XIII-lea volum, consacrat acestei revoluții în cunoscuta colecție *Peuples et Civilisations* coordonată de istoricii Louis Halphen și Philippe Sagnac), dacă regele Ludovic al XVI-lea n-ar fi comis imprudența să convoace statele-generale ale regatului – lucru pe care predecesorii săi se feriseră să îl mai facă din anul 1614 – și încă să le convoace cu o dublă reprezentanță a stării a treia, fără a stabili dinainte cum se va vota, pe ordine sau numeric, revoluția nu avea cum să izbucnească în Franța. Regele a fost prost sfătuit de ministrul său de finanțe, bancherul genevez protestant Jacques Necker, pe care din această cauză a un istoric francez l-a calificat, într-o lucrare publicată cu prilejul aniversării a 150 de ani de la Căderea Bastiliei, în 1939, Necker, fourrier de la Révolution (Necker, furnizorul Revoluției).

Preludiul

Sinistra reorientare a Revoluției franceze, de la libertate spre egalitate, de la modelul parlamentar și aristocratic britanic la modelul forțat american, de la idila inițială la genocidul final cu ghilotină perpetuă și teroarea și banditismul la ordine zilei, a avut o urmare supărătoare pentru opțiunile politice ale intelectualilor europeni.

În vreme ce, de la Pierre Bayle până la Immanuel Kant,

dar pecumpănitor prin Montesquieu și Voltaire, intelectualitatea europeană din Secolul Luminilor și-a stabilit ca ideal politic constant – până după Revoluția americană și apariția, din îndemnul enciclopediștilor d'Alembert și Diderot, a Contractului social al semidictului și intenționat paradoxalului Jean-Jacques Rousseau, dușman de moarte al Angliei, al aristocrației și al parlamentarismului, triplă adversitate care se cuvine temeinic analizată – modelul politic instituit în luna noiem-

briel 1688 în Anglia prin așa-numita Glorious Revolution, (Revoluția glorioasă), după experiențele sângeroase ale Revoluției franceze și ale Imperiului au formulat, prin Benjamin Constant, Royer-Collard, Destutt de Tracy și Maine de Biran, formula liberalismului politic: „Statul monarhic s-a dovedit totuși a fi un rău necesar. Datoria liberalilor este să facă statul să facă tot mai puțin rău și, pentru aceasta, să fie cât mai puțin necesar pentru supușii săi individuali...”

În vreme ce înțelepciunea politică a regelui restaurat Ludovic al XVIII-lea, sfătuit de Talleyrand, a prilejuit liberalismului monarhic și parlamentar modelul excepțional al Cartei hărăzite poporului francez de regele său, model constituțional și parlamentar care se va extinde treptat pe cale pașnică din Anglia și Franța spre estul continentului ca și spre Peninsula iberică și spre Italia, radicalismul revoluționar se va organiza în secret, la adăpost de Sfânta Alianță. Și va izbucni, succesiv, la lumină, în Spania în 1820, în Piemont și la Napoli, ca și în Țările Române și în Grecia, în 1821, la Sankt-Petersburg în dimineața de 14 decembrie 1825, în sfârșit, în iulie 1830, în Franța iarăși, și în Belgia desprinsă de administrația protestantă și reacționară a regelui Olandei. Apoi, foarte curând, în Polonia, hotărâtă, la fiecare generație, să caute să se răscolească pentru a se elibera de despotismul moscovit.

Revoluția franceză din iulie 1830 a fost consecința unor erori vizibile de politică externă și internă ale succesorului la tron al lui Ludovic al XVIII-lea, fratele său Carol al X-lea. Reacționar

dar patriot, Carol al X-lea a urmărit să-și sprijine despotismul monarhic pe mari succese de politică externă, alindu-se cu țarul Nicolae I – în urma războiului ruso-turc din 1828-1829 – pentru a-și împărți Europa continentală în sfere de influență, prin celebrul proiect al lui Polignac (1829) ca și prin expediția colonială împotriva Algerului, din iulie 1830. Guvernul britanic, informat la timp, nu putea tolera nici reactualizarea alianței dintre Napoleon și țarul Alexandru, nici implantarea monarhiei franceze ca putere colonială în Africa de Nord. Consecința a fost „revoluția ziariștilor” care l-a răsturnat de pe tron pe Carol al X-lea în ultimele trei zile din iulie 1830 și l-a proclamat ca rege al francezilor pe vărul regelui, ducele Ludovic-Filip de Orléans, care a restabilit sistemul parlamentar cu o dublare a numărului alegătorilor. Dușmănit și de țar și de Metternich și de regele Prusiei, noul rege al francezilor nu avea altă scăpare decât să ajungă la o strânsă alianță cu Anglia, vestita *Înțelegere cordială*, încheiată de prințul de

Prințul Metternich

Talleyrand ca ambasador la Londra în 1830 cu noul și atotputernicul șef al Foreign-Office pentru 35 de ani, cu întreruperi, vicontele Palmerston (1830-1865).

Pregătirea

Starea de tensiune dintre puterile autoritare și cele parlamentare, ca și neconținută rezbucnire, sub diferite forme, a Chestiunii Orientului, va impune Europei continentale o eclipsă a revoluțiilor, care se vor pregăti însă în mare secret, după mecanisme din ce în ce mai perfecționate, grație progreselor presei și instrucțiunii publice și a conștiinței politice. În Țările Române regulamentare, mai cu seamă în Țara Românească, o parte din marea boierime operase o sciziune de clasă, adoptând ca sistem de acțiune politică subversivă sistemul la trei nivele al Eteriei (două societăți publice cu obiective ostentativ educative și culturale și una secretă cu obiective strict politice, dar folosindu-i pe membrii din celelalte două). Acest sistem, conceput de Rhigas din Velestini și continuat, după uciderea lui de către pașa din Belgrad, căruia îi fusese predat de poliția austriacă, de

În p. 10: întrunire chartistă la Kennington, Marea Britanie

Ludovic-Filip în mijlocul familiei, la Neuilly

numeroși intelectuali greci, sub egida Marelui Dragoman al Porții, beizadea Dimitrie C. Moruzi (1808-1812), a fost reluat de marele boier muntean Dinicu Golescu – *primul român modern*, cum l-a denumit Pompiliu Eliade – cu sprijinul lui Ion Heliade Rădulescu, al lui Costache Arista și al altora. După moartea lui, acțiunea o vor continua Ion Cămpineanu, influențat de consulii britanic și francez și de agenții cneazului polon Adam Czartoryski – stabilit după eșecul din 1831 al insurecției poloneze la Hotel Lambert, în centrul Parisului –, apoi comploțiștii din anul 1840 (marele boier Dimitrie Filipescu, cel dintâi român doctor în drept de la Paris, masonul francez J.A. Vaillant, Nicolae Bălcescu, Eftimie Murgu și alții), până ce în 1843, „la cules de vin, pe dealul Filaretului”, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu și căpitanul Christian Tell vor pune bazele temeinice ale societății revoluționare având ca deviză Dreptate și Frăție, după model masonic.

În același timp, afluxul tot mai numeros de tineri feciori de boieri și de intelectuali români la Paris impunea aproape obligatoriu afilierea tinerilor studenți români la una din cele trei loji masonice pariziene deschise lor, mai cu seamă prin intervenția lui Vaillant: *La Loge du Parfait Silence* (Loja tăcerii perfecte), *La Loge de la Bonne Amitié* (Loja bunei amicitii) și, mai cu seamă, *La Loge de l'Athénée des Etrangers* (Loja Ateneului străinilor).

În paralel cu activitatea lor în sânul lojilor masonice, tinerii români de la Paris frecventau cursurile celebrilor profesori radicali Jules Michelet, Edgar Quinet și Adam Michkiewicz și și transformau numeroși colegi și prieteni, prefăcuți pe nesimțite în filoromâni, în propagandiști zeloși pentru cauza românească. Ei îndeplineau astfel sfaturile

date cu înțelepciune românilor, în mai 1834, de către baronul de Bois-le-Comte, redactorul Marelui Proiect al principelui Jules de Polignac. Trimis la București și lăși de ministrul de externe francez, ducele de Broglie, „să plimbe culorile Franței; baronul îi sfătuisse pe Mihalache Vodă Sturdza – recent

Generalul Cavaignac

investit ca domnitor de către sultan – și pe principalii boieri ai Țărilor Române, frații Barbu Știrbei și Gheorghe Bibescu, Iordache Filipescu, Alexandru Mavrocordat, să nu se aștepte la un conflict prea curând între țară și Franța și Anglia. Dar să pregătească, în ipoteza unui asemenea conflict, opinia publică a celor câteva mii de intelectuali care inspiră și activitatea politică și presa din țările libere, în sensul unei cât mai temeinice cunoașteri a istoriei și a bogățiilor Țărilor Române, menite să fie resurse indispensabile Europei și placa turnantă a strategiei Chestiunii Orientului.

Rareori un sfat mai înțelept s-a bucurat de o mai deplină comprehensiune și realizare. Deprinși cu limba și cu cultura franceză prin cele câteva zeci de emigranți francezi ajunși pe la

conacele părinților lor, tinerii boieri munteni și moldoveni au venit în număr tot mai mare la Paris și au influențat tot mai temeinic opinia publică, presa și politica oficială și neoficială, în sensul răspândirii unei imagini mai veridice a poporului român în Occident. Societatea studenților români de la Paris a fost pusă sub egida marelui poet Alphonse de Lamartine, care, de la publicarea răsunătorului său succes de public, *Histoire des Girondins* (Istoria girondinilor) în șase volume, nutrea nestăvilite ambiții politice.

Declanșarea

Societățile secrete din întreaga Europă continentală, cu excepția, evident, a Rusiei, își coordonau de mai multă vreme activitatea și ideologia – precumpănitor liberal-radicală, concepută de genovezul Giuseppe Mazzini – pentru o acțiune simultană în cât mai multe state europene. Atunci când lordul Palmerston a revenit în fruntea Foreign Office, în guvernul *whig* (liberal) prezidat de lord John Russell, la data de 29 iunie 1846, el avea multe polite de plătit. În primul rând, predecesorilor săi *tories* (conservatori), primul-ministru Sir Robert Peel și contele de Aberdeen ca șef al Foreign Office, care-l primiseră pe țăr în Anglia, în iunie 1844, împreună cu regina Victoria și cu prințul-consort Albert de Saxa-Coburg-Gotha, și păruseră de acord cu propunerile insidioase ale țarului privind împărțirea Imperiului otoman între Rusia și Marea Britanie. În al doilea rând, împotriva lui Ludovic-Filip, care izbutise să le căsătorească pe regina Spaniei și pe sora ei cu doi principii din casa sa regală, reafirmând astfel, mai mult decât putea suporta irascibilul lord Palmerston, influența franceză în Spania, ca pe vremea lui Ludovic al XIV-lea și a lui Napoleon. În sfârșit,

pe bătrânul principe von Metternich, care se apropie pe plan diplomatic și de țară și de Ludovic-Filip și ai cărui diplomați îi compuseseră un distih care-i plăcea nespun bătrânului cancelar: „Hat der Teufel einen Sohn / Das ist sicher Palmerston!“ (De-ar avea Dracul un fiu/ Este sigur Palmerston!) Cu energia lui obișnuită, lordul Palmerston a început printr-un celebru discurs în Parlament, în care revendica pentru Marea Britanie sarcina apărării libertății și drepturilor individuale în întreaga lume, arătându-se convins că într-o asemenea politică înaltă, țara sa nu va rămâne niciodată fără aliați. Apoi începu o acțiune diplomatică secretă, inițial la Napoli și în Piemont, prin mesagerul lui, lord Minto, pe urmă, în 1847, în anumite cantoane elvețiene, unde Ludovic-Filip îl trimise în grabă ca ambasador pe baronul de Bois-le-Comte. A urmat celebra campanie a banchetelor, din iarna anului 1848, la Paris, apoi revoluția din februarie în urma căreia trupele comandate de către mareșalul Bugeaud, cuceritorul Algeriei, au fost înfrânte prin lupte de stradă, regele francezilor a fost silit să abdice, s-a proclamat a doua Republică franceză, iar Alphonse de Lamartine a devenit coordonatorul politicii externe franceze. Conform planurilor stabilite, revoluția s-a extins ca o dăru de pulbere, de la vest spre est, de la Paris spre statele germane, până la granița Poloniei prusiene, apoi spre Praga, Viena, Bratislava, Budapesta, Iași și în cele din urmă Italia și Muntenia. Semnificativ este faptul că în discursul amintit, lordul Palmerston formulase sensul politicii externe britanice folosind termenul biblic și masonic de *Shibboleth*... (echivalent cu talisman).

Difuzarea ideologiei revoluționare prin intermediul societă-

ților secrete, cu un program în cea mai mare măsură inspirat de liberalul radical și paneuropean Giuseppe Mazzini, întemeietorul Societății *Giovanna Europa* (1845), s-a făcut conform unui mecanism admirabil pus la punct, de la Paris până la Prut. Biruitoare la Paris în seara de 24 februarie 1848, trei zile mai

Giuseppe Mazzini

târziu, la 27 februarie, toate lojile masonice din întreaga Germanie, inclusiv Austria și Ungaria, își trimit delegații la un Convent extraordinar convocat la Mannheim, unde se hotărăște dezlănțuirea mișcării revoluționare în toate statele reprezentate. Și se mai hotărăște convocarea unui Convent suprem la Frankfurt-am-Mein pe data de 13 martie. În aceeași zi revoluția izbucnește la Viena și Metternich este silit să fugă. Două zile mai devreme, la 11 martie, ea izbucnise la Praga, în timp ce Dieta maghiară, în plină sesiune, se transferă la Budapesta și dezlănțuie o revoluție patriotică împotriva Austriei la 15 martie. În același timp, din inspirația marelui ziarist Kossuth Lajos, se formulează un program revolu-

ționar având ca emblemă coroana Sfântului Ștefan și integrarea tuturor ținuturilor care au aparținut cândva acestei coroane, inclusiv Transilvania, Croația și Slovenia, unui stat maghiar practic independent.

Apogeul

Întocmai ca și ideologia *Luminilor*, aproape integral unitară pe plan politic, până la excesele Revoluției franceze, și *Revoluția intelectualilor din 1848* s-a dezlănțuit după obiective și cu metode similare, pentru a se diferenția foarte curând, din cauza unor obiective antinomice, în funcție de stadiul de evoluție al diferitelor societăți continentale.

Într-adevăr, fiecare societate își avea problemele ei, iar ierarhia acestor probleme era departe de a fi aceeași în fiecare societate. Problema socială se punea în principiu în fiecare societate europeană. Dar ea se punea cu o anumită forță în Franța în plină industrializare, între burghezia stăpână politic sub monarhia din iulie 1830 și mica burghezie, muncitorimea și țărănimea care-și revendicau și ele drepturile.

În celelalte societăți europene problema socială se punea între moșierimea stăpânitoare politic și țărănimea încă legată de brazdă, la răsărit de Elba și de Leitha (a doua iobăgie), încă de la începutul veacului al XVI-lea. Și se mai complica și pe plan național și confesional, între magnații maghiari, catolici sau calvinisti, și țărani slovaci, catolici sau protestanți, țărani români, ruteni și sârbi ortodocși, nobilii polonezi romano-catolici ca și nobilii croați și sloveni.

În afară de aceasta, în Germania, Italia, Polonia și Țările Române mai exista exigența realizării unității naționale, precumpănitor împotriva unor

suverani de altă naționalitate, cum era țarul Rusiei sau împăratul Austriei. Toate aceste probleme se vor profila foarte curând, chiar în Franța, unde, în afara tradiției revoluționare, opera o dezbinare la nivelul dinastic (Bourbonii legitimi opuși uzurpatorilor din Casa de Orléans), ca și acțiunea socială romano-catolică împotriva masoneriei atee.

Eșecul a venit foarte repede, prin insurecția muncitorimii instigată de liderii radicali și socialiști, la Paris, în zilele de 23-26 iunie 1848. Garda națională burgheză a reacționat cu energie și a izbutit să zdrobească insurecția socială, înecând-o în sânge, sub comanda generalului Cavaignac, care a preluat conducerea Republicii. Din acest moment, Franța a pierdut prestigiul de inspiratoare și coordonatoare a Revoluției, în vreme ce armata regelui Prusiei Friedrich-Wilhelm al IV-lea zdrobise în sânge insurecția națională poloneză din Polonia prusiană la 6 mai 1848, iar în Italia și în Ungaria revoluția se va prelungi, prin conflicte la numeroase nivele, până într-a doua jumătate a anului 1849. Eșecul final va fi total și va prilejui o judecată critică necruțătoare a *Revoluției intelectualelor*, prin publicarea în anul 1853 a celebrei lucrări intitulate *Grundriss der Realpolitik*, scrisă de diplomatul prusian în post la Sankt-Petersburg, Ludwig von Rochau (1810-1873). În sensul politicii realiste vor activa, pe lângă lordul Palmerston, și contele de Cavour pentru a face unitatea Italiei prin diplomatie; și contele Otto von Bismarck pentru a face unitatea Germaniei prin foc și sânge. Numai împăratul francezilor, Napoleon al III-lea, sprijinit în secret de lordul Palmerston în prima parte a domniei lui, va rămâne credincios marelui principiu revoluționar al

naționalităților și va izbuti să-l realizeze pentru poporul român, pentru poporul italian și, spre propria lui catastrofă, pentru poporul german.

Elementul intelectual și dinamic al poporului român în anul 1848 era constituit dintr-un mic număr de intelectuali hotărâți să lupte pentru drepturile istorice

Ludovic Kossuth

ale neamului, în Moldova, Transilvania și, cu un neașteptat succes de trei luni, în Țara Românească. Nu începe îndoială că afiliații români ai lojilor pariziene au fost folosiți în cadrul ideologiei mazziniene. Lamartine personal i-a sfătuit, pe Nicolae Bălcescu, pe frații Brătieni, pe C.A. Rosetti și pe alții, să se înapoieze cât mai repede în patria lor și să aștepte acolo un semnal din partea lui, pentru a dezlănțui revoluția națională împotriva protectoratului regulamentar al țarului Nicolae I. Lamartine a făgăduit că va proteja revoluția română pe plan diplomatic și eventual chiar militar, cu sprijinul Angliei lordului Palmerston. În acest sens, în vreme ce Bălcescu – influențat probabil de cneazul

Adam Czartoryski, călătorea inițial spre Polonia prusiană și se înapoia apoi în țară pe Dunăre, având tainice întrevederi cu ofiterii garnizoanelor dunărene afiliați societății *Dreptate și Frațe*, misterioase cuvinte de ordine – venite, poate, cum presupunea N. Iorga, din Bucovina austriacă – puneau la cale o mișcare boierească revoluționară, încă de la 27 martie/8 aprilie 1848, îndreptată mai puțin împotriva protectoratului rusesc cât împotriva malversațiunilor strigătoare la cer ale celui excelent administrator care a fost, ca și Barbu Vodă Știrbei, mai târziu, Mihalache Vodă Sturdza.

Țarul supraveghea situația din Țările Române prin generalul Mavros și Duhamel, dar nu era lămurit dacă noul ambasador al Franței de la Istanbul, generalul Aupick – tatăl vitreg al marelui poet Charles Baudelaire –, nu fusese trimis de Lamartine ca să se pună de acord cu vechiul și intransigentul său dușman, ambasadorul britanic Lord Stratford de Redcliffe, pentru a-l determina pe noul mare-vizir – adus la putere de sultanul Abdul-Medgid la data de 17/29 aprilie 1848 – să protejeze revoluțiile din Țările Române cu sprijinul Angliei și Franței. Este ce părea dispus să facă Ibrahim Sarim Pașa.

Până la urmă, „revoluția” de la Iași, pusă la cale de câțiva mari boieri întruniți într-un hotel și în două case boierești unde jucau cărțile ca să-și treacă timpul, a fost potolită din porunca țarului de către feciorii lui Mihalache Vodă Sturdza, care au adus întreaga artilerie a Moldovei, un tun, și întreaga ei cavalerie, un escadron de lăncieri, și, forțând porțile caselor boierești, i-au arestat pe ocupanți, i-au molestat și i-au trimis la Galați sub conducerea

unui polcovnic rus. Printre cei arestați figurau cei mai mari boieri ai țării, din neamurile Moruzi, Rosetti, Cantacuzino, Epureanu, Miclescu și Cuza; în vreme ce alți mari boieri se străduiau să-i răscolească, țărani de pe întinsele moșii și în cele din urmă au aflat un refugiu în Bucovina, în frunte cu Mihail Kogălniceanu care, prin celebra lui broșură tipărită la Cernăuți, *Dorințele partidei naționale în Moldova*, a conferit unei acțiuni politice – care părea de fapt, o reluare a comediei lui Vasile Alecsandri, *Iași-n carnaval* – o doctrină coerentă și dinamică.

Stărușitul

Ținând, evident, seama de insuficiența absolută a mișcării din Moldova, Nicolae Bălcescu și prietenii săi au pregătit pe toate planurile, cu o excepțională sârguință, mișcarea revoluționară dezlănțuită cu sprijinul unor unități militare la Islaz, la 9/21 iunie 1848, de îndată ce se primise, prin dr. Louis Mandl, meșagiu făgăduit de Lamartine. Și după ce Ion Ghica fusese trimis ca agent diplomatic al revoluționarilor la Istanbul și plecaseră prin Brăila la data de 17/29 mai 1848, Ion Maiorescu și mai târziu Alexandru Gh. Goleșcu (Arăpila) vor fi trimiși și ei pe lângă Dieta germană de la Frankfurt. După ce Vodă Bibescu a recunoscut guvernul revoluționar la București la data de 11/23 iunie 1848, el a părăsit Capitala în secret, în noaptea de 13/25 iunie, de teama țarului, și a fugit la Brașov. Revoluționarii munteni izbutiseră să cucerească puterea în Țara Românească, „*sous les pieds mêmes du monstre*” (chiar de sub picioarele monstrului), cum va scrie, cu nesusă admiratie, Jules Michelet despre îndrăznețta lor acțiune.

Este limpede că țarul se aștepta la o acțiune, în orice caz diplomatică și eventual navală și militară, a Franței și Angliei în favoarea revoluționarilor români instigați de ele. Dar „zilele din iunie” de la Paris, contemporane cuceririi puterii de către Dreptate și Frăție la București, au pus capăt iluziei. Primul semnal a fost înlocuirea marelui-vizir favorabil revoluționarilor, Ibrahim Sarim Pașa, la data de 30 iulie/11 august 1848 cu Mustafa Reșid Pașa, dispus să accepte poruncile și banii țarului. Soarta revoluției din Țara Românească va fi pecetluită prin pătrunderea trupelor turcești în Capitală în ziua de 13/25 septembrie 1848 și arestarea principalilor conducători ai revoluției, îmbarcați pe ghimii, pe Dunăre, și expediați în condiții penibile până la Belgrad, unde, ca și revoluționarii moldoveni și sub aceleași presiuni diplomatice, vor fi eliberați.

Ca și la Iași, marea boierime a Țării Românești a participat din tot sufletul la revoluția antirusă, precumpănitor prin membrii a opt familii: Ghica, Rosetti, Bălăceanu, Filipescu, Grădișteanu, Câmpineanu, Goleșcu și Racoviță. Dar la București au mai activat cu energie și neamuri boierești mai mici, ca Bălcescu, Brătienii, Voinescu, Racotă, Pleșoianu și chiar burgezi și ofițeri entuziaști. Totuși aceștia își vor continua activitatea revoluționară și patriotică în diferite centre ale emigrației și după războiul Crimeii, impus țarului de Napoleon al III-lea și de lordul Palmerston. Li s-ar putea aplica celebra imagine a lui Winston Churchill rostită la mormântul eroilor aviatori britanici, care au salvat libertatea omenirii: „Nici-odată în istoria lumii într-o asemenea măsură atât de puțini n-au făcut atât de mult pentru atât de mulți!” ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● Acad. Dan Berindei – ROMÂNIA ȘI EUROPA ÎN PERIOADELE PREMODERNĂ ȘI MODERNĂ.

Editura Enciclopedică, București, 1997, 455 pp.: regimul internațional al Țărilor Române, legăturile noastre cu Europa, procesul modernizării, constituirea statului național, problema francmasoneriei, iată câteva dintre temele principale abordate în acest volum.

● Pierre de Boisdeffre – ȘI TOTUȘI... DE GAULLE, în românește cu Sanda Răpeanu, cuvânt introductiv de Valeriu Răpeanu.

Editura 100 + 1 Gramar, București, 1997, 242 pp., 15 000 lei: biografie avizată și de analiză pertinentă, scrisă de un colaborator apropiat al creatorului celei de a cincea Republici franceze.

● Ana Maria Beligan – ÎNCĂ UN MINUT CU MONICA VITI – proză scurtă.

Editura Polirom, Iași, 1998, 201 pp.: o surpriză de zile mari de la o tânără scriitoare română trăind în Australia.

● Paul Everac – DISCURS DESPRE ROMÂNIA – un plic ce reunește patru scrieri ale autorului, cunoscut dramaturg și eseist, apărute în ultimii ani și viu controversate: **Reacționarul; Mai are România vreo șansă?; Catehismul unui candidat imposibil; Îndreptar de guvernare.**

● Carmen Firan – LOCURI DE TRĂIT SINGUR.

Editura Cartea Românească, București, 1997, 75 pp.: al șaselea volum de versuri ale unei scriitoare de autentică simțire și talent.

PREOȚII ARDELENI – TRIBUNI ȘI MARTIRI AI REVOLUȚIEI

Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU,
decanul Facultății de teologie „Andrei Șaguna”, Sibiu

În 1988, când se împlineau 140 ani de la revoluția românească din Transilvania – și din celelalte țări surori românești – pregătisem pentru tipar o carte pe care o intitulasem **Revoluția românească din Transilvania și Banat în anii 1848-1849. Contribuția Bisericii. Am predat-o Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Patriarhiei, la sfârșitul anului 1988. Din nefericire, ea a apărut abia în 1995 în tipografia eparhială de la Sibiu.**

Acum, când se împlinesc 150 ani de la **Revoluția română din 1848**, încredințez revistei **Magazin istoric** câteva pagini rezumative ale cărții mai sus amintite. O fac și cu un firesc sentiment de cinstire a memoriei slujitorilor altarului din Transilvania care, atunci, în urmă cu un veac și jumătate, s-au aflat în fruntea luptei pentru libertate, dreptate, naționalitate.

A făuri solidaritatea

Ș-a scris mult despre **Revoluția română din 1848** și cititorilor **Magazinului istoric** le sunt cunoscute principalele momente și personalități implicate în desfășurarea ei. Nu vom insista, deci.

Vom aminti doar că, în acele momente de mare înălțare sufletească, de speranțe și, în egală măsură, de deziluzii și jefte, preoțimea ardeleană – laolaltă cu alți intelectuali – s-a aflat între frunțașii revoluției. Conform unei statistici de epocă, în preajma **Revoluției din 1848**, intelectualitatea românească din Transilvania era astfel compusă: 38,1 la sută – cler ortodox, 32,4 – cler greco-catolic (unit), 16,1 – dascăli ortodocși, 7,7 – dascăli uniți, 1,8 – funcționari, 1,6 – avocați, 0,6 –

canceliști, 0,6 – ofițeri, 0,6 – profesori, 0,5 – medici.

Toți acești intelectuali, după cum scria **Silviu Dragomir**, s-au adunat în jurul ideii naționale: „Un pumn de conducători luminați care încearcă a făuri solidaritatea și a organiza rezistența și un mănunchi tot mai numeros de tineri dormici de a se arunca în lupta plină de primejdii pentru neamul oropsit”.

Referindu-ne la evenimentele revoluționare din 1848-1849 din Transilvania și la urmările lor imediate pentru români, trebuie să precizăm, în primul rând, că teritoriile românești cotoprite de Imperiul habsburgic erau divizate în mai multe unități politico-administrative: Transilvania era „mare principat”, cu organizare aparte, Banatul, comitatele din

vest și Maramureșul aparțineau de Ungaria, iar „ducatul” Bucovinei era subordonat direct guvernului imperial. În sfera vieții ecleziastice, românii din Transilvania erau divizați în două biserici, ortodoxă și unită, ca urmare a actului din 1701. Ortodocșii din Transilvania și Bucovina se găseau sub jurisdicția Mitropoliei sârbe din Carloviț, care le refuza dreptul la o organizare bisericească proprie; diecezele unite de la Blaj și Oradea erau subordonate Arhiepiscopiei romano-catolice maghiare din Esztergom, iar credincioșii uniți din Maramureș erau subordonați Episcopiei rutene unite de la Muncaci (cu sediul la Ungvar).

În această situație era firesc să nu existe o unitate deplină de vederi între puținii cărturari români

chemați să preia conducerea poporului în urma declanșării revoluției din atâtea țări europene. Este explicabilă și atitudinea diferită față de revoluție și de revendicările românești ale celor doi episcopi Andrei Șaguna (ortodox) și Ioan Lemeni (unit). Majoritatea cărturarilor români — înțelegând între ei și pe membrii clerului — aveau vederi progresiste, militând pentru recunoașterea naționalității române. Dar ei recomandau, în același timp, atașament față de dinastia habsburgică, mai ales în situația creată după votarea „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria de către reprezentanții aristocrației maghiare în Dieta de la Cluj, la 17/29 mai 1848, fără consultarea reprezentanților legitimi ai poporului român.

Forța de neînving

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că românii transilvăneni nu mai avuseseră de secole o organizare politică proprie, ci ea s-a reluat abia acum prin Comitetul național român de la Sibiu. De asemenea n-au mai avut o armată proprie din secolul XV, când cnejii români s-au ridicat, în fruntea țărănilor, pentru apărarea pământului strămoșesc împotriva oștilor otomane cotoșitoare. În sfârșit, trebuie sesizat și faptul că revoluția românilor transilvăneni n-a fost pregătită dinainte, a izbucnit oarecum spontan, ca urmare a mișcărilor produse în diferite țări din Europa, dar mai ales datorită pericolului care se contura pentru poporul român prin alipirea Transilvaniei la Ungaria. Acest lucru a făcut ca majoritatea cărturarilor români transilvăneni, depășind micile diferențe de ordin confesional, abandonând chiar orientarea lor politică de până atunci, să ajungă la o unitate de vederi când era vorba de soarta neamului lor. După câteva luni de la izbucnirea revoluției, s-a putut ajunge la o colaborare și mai largă

a tuturor românilor aflați între granițele Imperiului habsburgic: transilvăneni, bănățeni, crișeni și bucovineni.

În același timp, s-a afirmat acum și „spiritul revoluționar” al maselor de țărani români. Cele trei adunări de la Blaj, ca și cele două de la Lugoj, au dat românilor — mai ales țărănilor — conștiința că reprezintă o forță de neînving în fața asupritorilor de veacuri. Această conștiință i-a făcut să reziste cu dăruenie — uneori cu pierderea vieții sau a libertății — la faimoasa „lege a recrutării”, votată de Dieta maghiară, care ar fi făcut ca tinerii români să lupte alături și pentru aceia care refuzau și acum — în „secolul libertății” — să le recunoască naționalitatea și limba. Această conștiință a dat românilor din Munții Apuseni — dar și din alte părți ale Transilvaniei — încrederea în ei înșiși și i-a făcut să lupte în oastea populară condusă de Avram Iancu, împotriva unei armate bine organizate și aprovizionate, cu ofițeri de carieră, armata guvernului ungar kossuthist.

Pe planul „ideologiei naționale”, cărturarii români ai anului 1848, care s-au pus în fruntea mișcării revoluționare — mai cu seamă Simion Bărnuțiu —, au avut vederi înaintate, apreciind că românii trebuie să lupte, înainte de toate, împotriva „uniunii” Transilvaniei cu Ungaria. Ei erau convinși că „revoluționarii” unguri, în pofida principiilor liberale pe care le propagau, vor adopta aceeași atitudine intransigentă a nobilimii și vor refuza să acorde drepturi poporului român majoritar din Transilvania. Cei care s-au încrezut în revoluționarii unguri — cum au fost Eftimie Murgu, Ioan Dragoș, episcopul Lemeni — s-au convins curând de adevăratele scopuri urmărite de Kossuth și de guvernul său. Alți cărturari români au abandonat lupta, retrăgându-se dincolo de Carpați.

Mulți istorici i-au acuzat pe patrioții ardeleni — și în chip

deosebit pe episcopul Andrei Șaguna — că și-au pus prea mari nădejdi în împăratul de la Viena și au colaborat cu autoritățile civile și militare austriece. Așa au făcut nu numai Șaguna, ci și Simion Bărnuțiu, cu întreg Comitetul național român din Sibiu, dar și Avram Iancu cu toți prefecții lui. În conjunctura politică de atunci nici nu se putea altfel. De mai bine de un secol și jumătate de când Transilvania trecuse în stăpânirea Habsburgilor, românii își îndreptaseră toate gândurile spre Curtea imperială din Viena, convinși că numai împăratul va putea să înlăture nedreptățile de ordin național și social din Transilvania, unde nobilimea maghiară deținea o poziție predominantă în viața politico-socială.

De altfel, în împrejurările de atunci, din 1848, românii transilvăneni nici nu aveau la cine să facă apel, orice ajutor din afară fiind exclus. În Moldova, domnitorul Mihail Sturđza (1834-1849) a înăbușit încercarea țărilor patrioți moldoveni din 28 martie 1848, de-a fi soluționate unele revendicări social-politice moderate pe calea unei simple petiții.

În Țara Românească, deși guvernul revoluționar provizoriu instalat în iunie 1848 s-a menținut timp de trei luni, în cele din urmă revoluția a fost înăbușită de trupele otomane și țariste. În afară de aceasta, boierimea retrogradă din Țara Românească și Moldova acorda tot sprijinul forțelor militare străine pentru menținerea stărilor de lucruri existente, pentru suprimarea oricăror idei progresiste, revoluționare. O ridicare a românilor transilvăneni și bănățeni împotriva Habsburgilor — așa cum preconizau Eftimie Murgu și fostul său elev Nicolae Bălcescu — ar fi avut, desigur, aceeași soartă ca și revoluția din Țara Românească.

O unire a forțelor revoluționare românești cu cele maghiare era exclusă din capul locului, din moment ce Dieta de la Cluj votase

„uniunea” Transilvaniei cu Ungaria fără consultarea românilor, iar guvernul kossuthist refuza satisfacerea revendicărilor românești; pentru masele țărănești, orice colaborare cu maghiarii era de neconceput, în urma atâtor abuzuri ale marilor proprietari față de foștii iobagi, dar mai ales după atâtea atrocități și devastări comise de gărzile naționale maghiare și secuiești împotriva românilor și a sașilor.

„Răspplată” târzie

În Banat, nu se putea vorbi de o colaborare cu revoluționarii sârbi, căci aici, pe lângă moșierimea locală și autoritățile de stat kossuthiste, românii aveau un adversar în plus: ierarhia sârbească. Patriarhul Iosif Raiaci de la Carloviț sau episcopul Pantelimon Jivcovi de la Timișoara s-au arătat tot atât de ostili românilor ca și Kossuth; scopul urmărit de ierarhii sârbi era acela ca românii transilvăneni și bănățeni să rămână în continuare sub jurisdicția Bisericii sârbești, iar conducătorii politici, ca și cei bisericești de altfel, preconizau ca în Voivodina sârbească să fie încorporate și părți însemnate din Banat locuite exclusiv de români.

Era deci justificată încrederea românilor transilvăneni și bănățeni în împăratul de la Viena, căci înspre Apus aveau numai dușmani, iar de la frații lor din Țara Românească și Moldova nu puteau primi nici un ajutor, din moment ce erau situate în imediata vecinătate a celor mai reacționare puteri din vremea respectivă: Imperiul otoman și Rusia țaristă.

În acest context trebuie privită din altă perspectivă întreaga acțiune politică desfășurată de episcopul Andrei Șaguna în anii 1848-1849. Un lucru este mai presus de orice îndoielă: în fruntea mișcării revoluționare românești din anii 1848-1849 s-au situat trei

personalități, o adevărată „trinitate” revoluționară – Simion Bărnuțiu, ideologul mișcării, Andrei Șaguna, diplomatul, și Avram Iancu, comandantul de oști.

În cei doi ani cât a activat la Sibiu ca vicar (1846-1848), Andrei Șaguna s-a convins ușor că rolul său nu se poate limita numai la problemele pur spirituale, ci are o responsabilitate în plus, în problemele social-politice ale poporului pe care-l păstorea. De altfel, însăși Curtea din Viena și, în genere, întregul aparat de stat habsburgic, considerau pe episcopii români drept conducători spirituali, dar și politici ai poporului.

Alături de ceilalți cărturari patrioți ai timpului, Șaguna considera că lupta lor se poate desfășura numai pe baze constituționale legale, cu recunoașterea autorității de stat habsburgice. În calitatea lui de conducător spiritual și politic nici n-ar fi putut acționa altfel în împrejurările de atunci. Cu alte cuvinte, politica sa față de Curtea din Viena nu era determinată de rațiuni dinastice, ci de interesele națiunii sale, al cărei program fusese respins de conducătorii revoluției ungare. Ca om politic, conștient de responsabilitatea pe care o avea față de Biserica și națiunea sa, năzuind spre realizarea programului revoluționar al emancipării națiunii române, Șaguna a căutat soluții corespunzătoare momentului istoric de atunci.

În principal, a avut în vedere realizarea programului adoptat de Adunarea de la Blaj. Să ne reamintim, de pildă, doar de „petiția generală a fruntașilor români din Transilvania, Banat și Bucovina”, el figurând ca prim semnatar, înaintată împăratului la 13/25 februarie 1849, prin care solicitau autonomie politică românească și anume un ducat care să cuprindă pe toți românii din monarhia habsburgică, cu administrație în limba română și reprezentare în Parlamentul din Viena în raport cu numărul locuitorilor! Crearea unui

asemenea organism statal ar fi contribuit desigur la consolidarea luptei pentru unitatea statală a tuturor românilor, de pe ambele versante ale Carpaților.

Or, tocmai din aceste motive, Curtea din Viena, interesată în menținerea separării lor politice, nici n-a luat în seamă postulatele românești expuse în acest memoriu. Să nu se uite nici faptul că din luna mai 1848 și până în august 1849, Andrei Șaguna a fost mereu în fruntea luptei pentru emanciparea politico-națională a neamului său, pe care n-a abandonat-o nici o clipă. Mai mult chiar: a continuat-o și după înăbușirea revoluției, în noul regim politic introdus nu numai în Transilvania, ci în întreg Imperiul habsburgic după 1849, până la sfârșitul vieții.

Chiar dacă speranțele lui Șaguna și ale poporului român au fost spulberate, chiar dacă promisiunile cercurilor conducătoare vieneze și în speță ale noului împărat Francisc Iosif I n-au fost îndeplinite, totuși o „răspplată” pe seama poporului său pentru atitudinea sa „prodinastică” a venit ceva mai târziu: înființarea ASTREI în 1861 și restaurarea Mitropoliei ortodoxe române – complet separată de sârbi – cu toate consecințele de ordin cultural și bisericesc care au urmat acestor două acte. Acestea sunt, în primul rând, realizările sale, o urmare a „dinasticismului” său de care îl acuzau mai ales unii istorici din perioada regimului comunist. Șaguna a fost cel care a militat timp de 15 ani pentru restaurarea Mitropoliei și tot el a stăruit pe lângă forurile în drept pentru recunoașterea ASTREI.

Un alt ierarh, sau unul cu simpatii filomaghiare, cum a fost Lemeni, n-ar fi obținut asemenea realizări. Dacă Andrei Șaguna ar fi făcut numai atât pentru neamul său, și tot ar fi fost de-ajuns ca să fie așezat cu cinste în rândul celor mai mari ierarhi din trecutul Bisericii românești și chiar între marii conducători politici ai românilor.

Slujitori ai Bisericii, tribuni ai Revoluției pașoptiste (de la stânga la dreapta): Simion Balint, episcopul Andrei Șaguna și episcopul Ioan Lemeni; în p. 16: Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, într-o stampă de epocă

Se cuvine să amintim și atitudinea preoților de mir față de Revoluția din 1848. Considerați și ei de către credincioși nu numai îndrumători ai vieții spirituale, ci și ai celei politico-sociale, majoritatea lor covârșitoare au acționat în permanență și în deplină concordanță cu interesele poporului (câțiva protopopi uniți filomaghiari constituie cazuri izolate). Mulți protopopi și chiar preoți din parohii rurale au făcut parte din delegațiile trimise la Viena sau la Cluj; Ioan Popasu de la Brașov, sau Timotei Cipariu de la Blaj de pildă, au fost în permanență alături de Șaguna în misiunile sale la Viena, Innsbruck și Olmütz (Olamouc), iar profesorul de teologie Nicolae Bălășescu era membru în Comitetul național de la Sibiu.

În oastea lui Iancu

Alți preoți au fost aleși în noile organe de conducere românești, în cadrul unor „prefecturi”, ca protopopul Ștefan Moldovan din Mediaș, sau preotul cu același nume din Penticu. Apoi, un număr de-a dreptul impresionant de preoți și teologi au devenit conducători

militari, atât în cadrul celor 15 legiuni, dar mai ales în oastea populară care a apărut Munții Apuseni sub conducerea lui Avram Iancu. Trebuie reținute aici numele preoților Simion Balint, Nicolae Vlăduț, Simion Groza, Simion Prodan, Ioan Fodoreanu, Ioan Gomboș, teologul Vasile Moldovan și atâția alții. Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că mulți dintre conducătorii revoluției erau fii de preoți, ca August Treboniu Laurian, Alexandru Papiu-Ilarian, George Barițiu și alții; părinții unora dintre ei au avut de suferit din cauza participării lor la mișcarea românească (tatăl lui Al. Papiu-Ilarian a fost ucis).

Din miile de preoți sătești – ortodocși sau uniți – care păstoraau atunci, cea mai mare parte dintre ei au îndurat fel de fel de suferințe în cursul încleștărilor din anii 1848-1849. Toți erau considerați dușmani ai statului ungar „unitar” sau „agitatori” și tratați ca atare. Câțiva din ei au fost executați – prin împușcare sau spânzurare – din dispoziția unor comandanți militari din armata kossuthistă sau pe baza sentințelor date de așa-numitele „tribunale de sânge”. Unii erau acuzați

de participare la adunările de la Blaj, alții ca „instigatori” împotriva legii recrutării și mai ales împotriva statului național ungar creat în urma anexării arbitrare a Transilvaniei la Ungaria. Alții au fost condamnați sau urmăriți pentru simplul motiv că fiii sau frații lor erau angajați în mișcarea revoluționară românească.

Un număr însemnat de preoți, mai ales din părțile de sud ale Transilvaniei, au fost nevoiți să se refugieze în Țara Românească, de teama unor represii din partea autorităților civile sau militare kossuthiste, după ce Transilvania întreagă a fost cucerită de generalul Bem. În sfârșit, un număr și mai mare de slujitori ai altarului – alături de păstorii lor – au fost jefuiți de bunuri, li s-au distrus casele și gospodăriile, au fost siliți să se refugieze prin păduri sau prin sate de munte, departe de urgia dezlănțuită de trupele kossuthiste sau de gărzile naționale maghiarosecuiești.

Să nu uităm că mulți dintre ei au ajuns la neînțelegeri chiar cu proprii credincioși, atunci când îi sfătuiau să nu jefuiască bunurile unor nemeși ori când – de teama unor represii asupra întregii parohii – nu luau o atitudine

mai energică față de legea recrutării, așa cum ar fi dorit credincioșii.

Atitudinea rezervată a unor preoți este pe deplin justificată, deoarece ei lucrau – în primul rând – ca propovăduitori ai păcii, ai bunei înțelegeri și ai dragostei între oameni, dar lucrau și potrivit îndrumărilor primite de la ierarhul lor, înecat de multe ori – mai ales în parohiile mixte – au fost derutați de însăși orientarea politică a acestora: cei de la Blaj și Oradea filomaghiari, cel de la Sibiu atașat de monarhia habsburgică. În plus, trebuie reținut și faptul că smeritul preot de țară era tratat după bunul plac al proprietarului de pământ – nemeșul maghiar –, sau al autorităților locale maghiare, iar cei din Banat

erau asupriți de episcopii sârbi de la Timișoara și Vârșeț. Ce putea face un preot în fața întreitiei asupririi la care era supus: națională, economică și bisericească? Cu greu ar fi putut trece peste dispozițiile autorităților de stat străine sau ale unor episcopi de alt neam și să lucreze pentru propriul lor neam, fiind conștienți că o atitudine potrivnică îi fi avut consecințe dezastruoase pentru parohie, dar mai ales pentru propria sa familie. În Banat, în părțile Aradului și Bihorului, mulți preoți au fost victimele promisiunilor amăgitoare ale revoluționarilor unguri, iar după reprimarea revoluției, cei din Banat au fost persecutați în diferite feluri de către episcopul sârb din Timișoara.

Preoții din anii Revoluției din 1848-1849 s-au numărat printre cei dintâi care și-au jertfit viața pentru neamul lor, printre cei dintâi care au luptat cu arma în mână pentru apărarea pământului strămoșesc, amenințat cu anexarea la Ungaria, printre cei dintâi care au fost jefuiți și nevoiți să se refugieze din parohiile lor, abandonând tot ce au agonisit o viață întreagă.

Preoțimea din anii de durere 1848-1849 își merită prinsoșul postum de recunoștință al generațiilor viitoare pentru tot ceea ce au realizat pentru neamul lor. Jertfa lor justifică încă o dată cunoscutele cuvinte scrise la începutul acestui secol de Nicolae Iorga: „O istorie de sate și preoți e istoria Ardealului românesc”. ■

VATICAN – PLOIEȘTI VIA COTROCENI...

În ziua de 18 ianuarie 1996, împreună cu un grup de români, am fost prezent în fastuosul Salon Sixtin al Bibliotecii Apostolice din Cetatea Vaticanului, unde fusese găzduită cu deosebite onoruri Expoziția *Monumenta Romaniae Vaticana* (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1996). Profund impresionat de importanța evenimentului, nu îmi putusem imagina, atunci, că bucuria acelor clipe se va prelungi în timp, retrăind-o cu aceeași intensitate și la noi acasă, în România. Expoziția fusese organizată la Roma nu doar pentru că piesele originale se aflau acolo, ci și pentru că *ceilalți să aibe posibilitatea să ne cunoască* (timp de mai bine de patru luni, i-au trecut pragul peste două milioane de vizitatori din toate colțurile lumii!). Dar organizatorul acestei expoziții – prof. univ. dr. *Ion Dumitriu-Snagov* – îmi declarase că nu își va găsi liniștea decât atunci când expoziția își va împlini și cealaltă menire: *să-i ajute pe români să se cunoască mai bine*. Și avea dreptate să gândească astfel. Din 26 noiembrie 1996, când la Palatul Cotroceni din București (*Magazin istoric*, nr. 5/1997) *Monumenta Romaniae Vaticana* s-a deschis în versiunea ei românească (copii de excepțională calitate de pe originalele aflate în biblioteca și arhivele Vaticanului), expoziția a

străbătut un lung și semnificativ itinerar: Oradea – Blaj – Alba Iulia – Cluj-Napoca, pentru ca în ziua de 5 mai a.c. să poposească la Ploiești, fiind găzduită de Muzeul județean de istorie și arheologie Prahova, unde a rămas timp de o lună de zile.

Împreună cu numeroșii iubitori de istorie de toate vârstele din orașul Ploiești – elevi, studenți, muzeografi, cadre didactice de la liceele și universitatea locală –, am retrăit clipele emoționante ale reîntâlnirii cu Istoria noastră de demult. Importanța acestui eveniment de excepție din viața culturală a municipiului a fost subliniată și prin prezența Înalț Prea Sfinției Sale dr. Ioan Robu – arhiepiscop mitropolit al Bisericii Romano-Catolice din România, a dr. Constantin Anghelescu – secretar de stat la Departamentul Culturii. S-au rostit cuvinte de salut din partea primului ministru Radu Vasile și a Consiliului județean Prahova.

Trebuie să mai spun că interesul manifestat de ploieșteni pentru istorie mi s-a părut a fi cea mai potrivită răsplătă pentru pasiunea și profesionalismul cu care personalul Muzeului județean de istorie și arheologie Prahova, sub bagheta doamnei directoare prof. Maria Dulgheru, a pregătit acest eveniment.

M. ȘTEFAN

Pe la mijlocul uneia dintre cele mai lungi străzi pariziene, rue de l'Université, un protocol de grad zero surprindea, luni 23 februarie, pe trecătorii curioși. Chiar în spațele Palatului Bourbon, unde funcționează Academia Națională Franceză, de pe Quai d'Orsay, unde se petrecea această scenă în jurul orelor 9 ale zilei amintite, numeroși cercetători și personalități se îndreptau spre sala Lamar-tine, pentru un eveniment științific nu prea obișnuit a se ține la Parlamentul Republicii. Într-adevăr, ca un omagiu nemijlocit pentru celebrele evenimente de acum un secol și jumătate, președintele Adunării Naționale, împreună cu chestorii forului legislativ suprem, cu Societatea de istorie a Revoluției de la 1848 și a revoluțiilor sec. XIX, au ținut să organizeze

Colocviul internațional dedicat aniversării Revoluției de la 1848.

Am avut ocazia să-l reîntâlnesc pe domnul Laurent Fabius, acum președintele Adunării Naționale, întâlnit prima oară pe când era prim-ministru în timpul președinției lui François Mitterrand și să-i ascult reflectiile asupra evenimentului. Iată ce spunea Laurent Fabius: „Aș dori să inaugurez acest colocviu mai puțin în calitate de istoric amator, și, mai mult, ca președintele unei Adunări ce se onorează pe sine prin a vă primi“. Fabius a insistat asupra faptului că mesajul Revoluției

REVOLUȚIA DIN FEBRUARIE LA ADUNAREA NAȚIONALĂ FRANCEZĂ

de la 1848 în domeniul aprofundării democrației este de o mare actualitate. „Educația tuturor – spunea Domnia Sa – este o condiție indispensabilă adevăratei democrații. La ora Internetului și a alfabetului electronic, trebuie să inventăm noi moduri de transmitere a cunoștințelor și să validăm cuceririle științifice, făcând în așa fel încât datorită utilizării pozitive a tehnicilor de comunicare moderne educația să fie continuă.

Revoluționarii de la 1848 se așteptau să învingă sfidarea alfabetizării; noi trebuie să urmărim obiectivul unei veritabile societăți a cunoașterii pentru toți și de-a lungul întregii vieți“. Insistând asupra actualității arzătoare a „chestiunii sociale“ a Revoluției de la 1848, domnul Laurent Fabius a reliefat ideea „reformei fără de fron-

tier“. Măine, spunea președintele Adunării Naționale Franceze, ea va trece prin toată Europa. Și asocia pe Byron, Musset, Lamartine, Hugo proiectului Statelor Unite ale Europei. „Europa nu poate deveni cu adevărat o putere și o conștiință decât dacă ea devine, în sfârșit, o Europă politică“.

Am ținut să fixez în *Magazin istoric* atenția acordată în Franța unei teme istorice tocmai pentru că atunci, ca și acum, România este în consens cu Europa. Din păcate, participanții la Colocviul internațional de la Paris nu au evocat aproape deloc această

consonanță deși, începând cu prezența unui grup numeros de români printre parizienii din strada cuprinsă de revoluție în 1848 și până la avanpostul revoluției europene care l-au constituit Țările Române, există o istorie bogată prin care ne-am relevat acum 150 de ani.

A revenit academicianului Dan Berindei, președintele Secției de istorie a Academiei Române, misiunea de a defini locul Țărilor Române pe harta revoluțiilor europene de la 1848. A făcut-o cu brio, iar asistența, compusă din peste 300 de cercetători din Franța, S.U.A., Australia, Italia, Elveția, Germania, Portugalia, Anglia, a apreciat densitatea de informații a expunerii Domniei Sale, ca și concluziile ei integratoare.

Mi s-a părut extrem de modernă împărțirea tematică a Colocviului: *Sufragiul universal; Probleme sociale; Paris, provincii, colonii; Europa – primăvara popoarelor*. Fără îndoială, președintele onorific al societății, domnul Maurice Agulhon, profesor la Collège de France, și prof. Jean Lue Mayaud, președintele ei executiv, au avut cuvântul decisiv în stabilirea acestei inspirate tematici.

Din păcate, România nu s-a regăsit, prin revoluția ei de la 1848, nici în expoziția organizată tot de Adunarea Națională în Galeria sărbătorilor și nici în Galeria de la Muzeul d'Orsay, unde s-a inaugurat o altă expoziție despre Republică și artele frumoase. Firesc deci ca pagina din cotidianul *Le Monde* din 27 februarie dedicată celor două expoziții să aibă ca subtitlu *De la Roma la Budapesta*, care ne lasă în afara tumultului european.

Aniversarea celor 150 de ani de la revoluțiile europene de la 1848 – nu numai cu adâncă motivație în Țările Române, dar și cu explicație majoră în apariția statului nostru unitar modern de la 1859 – nu s-a încheiat. Poate nu e timpul pierdut ca să furnizăm în capitalele europene, și nu numai, o informație substanțială prin lucrările de anvergură ale academicienilor Cornelia Bodea, Dan Berindei, Gh. Platon, Camil Mureșan, prin textele pașoptiștilor și alte documente esențiale de epocă. Este cazul să arătăm că Primăvara popoarelor a tresărit în Moldova, în Țara Românească, în Transilvania într-un sincronism perfect cu Europa. ■

Dr. Cristian POPIȘTEANU

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Radu Vasile – DE LA SECOLUL DE FIER LA AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL.

Editura Silex, 1998, 254 pp., 25 000 lei: amplu eseu istoric asupra a trei secole de viață economico-politică a lumii, privity într-o interpretare personală și analizate prin prisma fluxurilor și refluxurilor de performanțe.

Concluzia autorului: „Nu au existat după părerea mea în întreaga istorie economică a lumii decât doar trei factori fundamentali: capitalul, munca și eficiența (utilizării lor). Diferența între diferitele zone sau țări, în plan economic, trebuie căutate numai în calitatea celor trei factori, determinând creșterea sau/și decăderea unor sisteme (economice, sociale sau/și politice), trendul general fiind totmai rolul decisiv al eficienței”.

• Radu Vasile – ÎNTRE ECHILIBRU ȘI RECESIUNE. TEORIE ȘI PRACTICI DE MACROSTABILIZARE.

Editura Economică, 1998, 400 pp., 30 000 lei: cartea este a doua

dintr-o „serie” de trei, prima fiind *Moneda și politica fiscală*, apărută în 1995, iar ultima, intitulată (deocamdată) *Cercul care se închide?! De la economiștii clasici la economiștii ofertei*, urmând să apară în al doilea trimestru al acestui an.

Lucrare de sinteză și specialitate, urmărind să pună – potrivit mărturiei autorului – la îndemâna celor interesați de realitatea economică a țării un aparat științific de ultimă oră cât mai accesibil, prin care să poată judeca singuri neapărat această realitate, ci, mai ales, soluțiile concrete.

Cartea se deschide sub auspiciile unui inspirat motto de Fernand Braudel: „La ora actuală suntem aproape convinși că toate modelele de redresare economică ce au fost experimentate nu dau rezultate până când criza nu va avea gentilețea să dispară.

Așa că judecarea sau acuzațiile aduse unui guvern sau altul că nu a reușit în politica sa economică,

nu au, după părerea mea, vreun sens, pentru că toate guvernele ar fi eșuat la fel.”

La fel însă, dacă s-ar produce de mâine o redresare globală a economiei mondiale – cum și sper – și dacă ea, criza, va avea bunăvoința să se retragă, toate guvernele vor reuși, chiar dacă, în fond, nu o merită nici unul”.

O mențione: ambele cărți scrise de prof. univ. Radu Vasile au apărut înainte de a deveni prim ministru.

• Silviu Brucan – DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM ȘI RETUR. O BIOGRAFIE ÎNTRE DOUĂ REVOLUȚII,

ediție îngrijită de Alexandru Singer.

Editura Nemira, 1998, 332 pp., 40 000 lei: „Bătrânul teribil” al publicisticii românești, omul cel mai controversat și privit la televizor, lansează cu această nouă carte-interviu, noi provocări prin analize, dezvăluiri și comentariile istorice, punându-și biografia în ecuație cu secolul și mai ales cu desfășurările cruciale din România ultimilor ani și decenii.

ROMÂNII DIN UCRAINA

Academician
VLADIMIR TREBICI

Preocupați de minoritățile etnice din România, ale căror efective reprezentau, la recensământul din 1992, circa 2 400 000 (10,5% din populația țării), acordăm prea puțină atenție românilor de peste hotare, unde aceștia sunt minoritari și deci trebuie să se bucure de protecția statului român, în conformitate cu standardele europene și cu legislația fiecărui stat privind minoritățile.

Cine sunt acești „consângeni” – expresie folosită de sociologul Anton Golopenția (1909-1951) – și care este numărul lor este greu de spus, dacă nu chiar imposibil, în stadiul actual al lucrurilor. De aceea, cifrele întâlnite în mass-media trebuie luate cu toată precauția. Ele se întind între 7 și 11 milioane, care i-ar cuprinde pe românii de peste hotare. Chiar la un examen superficial se constată o varietate mare a noțiunii de „român” și a statutului acestora. Situația românilor aflați pe teritoriul statelor învecinate: Ucraina, Federația Rusă, Ungaria, Bulgaria, Republica Federală Iugoslavia, Albania, Grecia și Republica Moldova este foarte diferită. De pildă, românii din Peninsula Balcanică, cunoscuți ca aromâni sau macedo-români, megleno-români, istro-români și vlahi, au o altă istorie decât românii din Ucraina și Republica Moldova. În cazul acestor două state din urmă, situația se complică și prin faptul că la recensământ au

fost declarate două „naționalități”: români și moldoveni, având două limbi materne: română și moldovenească.

Sub raport juridic, problema a fost evocată cu prilejul negocierilor legate de Tratatul dintre România și Ucraina. Trebuie rezolvată întrebarea: are statul român competența de a se ocupa de „moldovenii” din afara granițelor sale?

Se va observa că românii amintiți sunt cu toții „băștinași” din țările menționate. Urmează o altă categorie, aceea a românilor din diaspora. Ei se găsesc în Statele Unite, Canada, Franța, Germania, Austria, în alte țări, inclusiv în America de Sud și în Australia. Aceștia și-au părăsit țara în diferite circumstanțe istorice și mulți dintre ei au dobândit cetățenia statelor în care s-au stabilit. După revoluția din 1989 unii – puțini la număr – au revenit în patria lor.

Statistica românilor de peste hotare este deficitară, ea însă trebuie realizată. Și aceasta, având drept model situația din unele state precum Germania și Ungaria, unde există o evidență riguroasă a conaționalilor aflați în afara statelor respective. Un alt exemplu îl oferă Israelul.

Deocamdată, ne propunem să aruncăm o privire asupra uneia din cele mai importante comunități românești trăitoare în afara granițelor actuale ale statului român.

Un vecin nou – probleme vechi

Independența Ucrainei a fost proclamată la 24 august 1991 și este rezultatul destrămării Uniunii Sovietice. Între anii 1917-1921, în bine cunoscutele condiții istorice din acei ani, a avut loc o încercare de reconstituire a unui stat ucrainean, soldată însă cu un eşec. Ucraina a fost încorporată în Uniunea Sovietică, făcând

parte din aceasta sub numele de Republica Sovietică Socialistă Ucraineană, până în 1991.

Limba oficială este ucraineană.

Ucraina are o suprafață de 603 700 km pătrați și o populație de 51 452 034 locuitori (recensământul unional din 1989), revenind 85 locuitori pe kilometru pătrat. Ucraina are 25 de regiuni (oblasti), împărțite în raioane. Capitala țării este Kiev,

cu o populație de 2 572 212 locuitori (1989).

Ucrainenii sunt în număr de 37 419 053, deținând 72,7% din populația totală. Minoritarii, în număr de 14 milioane de persoane, reprezentând 27,3% din populația totală. Primele patru minorități naționale sunt: rușii – 11 355 582 (22,1%), evreii – 486 326 (0,9%), moldovenii și românii – 459 350 (0,9%) și bieloruii – 440 045 (0,8%). Se

apreciază că în perioada 1990-1996 numărul evreilor a scăzut sensibil; în aceste condiții, moldovenii și românii devin a doua minoritate națională din Ucraina.

Numărul ucrainenilor în celelalte republici ex-sovietice se ridică la 6 766 953, din care 4 362 872 în Federația Rusă, 896 240 în Kazahstan, 600 366 în Republica Moldova, 291 008 în Belarus. Așadar, în Ucraina și în spațiul ex-sovietic numărul ucrainenilor este de 44 186 006. Se apreciază că în S.U.A. trăiesc 1,5 milioane ucraineni, în Canada 1 milion și alți 400 000 în Brazilia. Religia dominantă este cea creștin-ortodoxă; o parte a populației (în special, în vestul Ucrainei) este greco-catolică. Teritoriile care au fost încorporate în Ucraina Sovietică și moștenite apoi de statul ucrainean de astăzi sunt: Nordul Bucovinei, Ținutul Herța și Sudul Basarabiei, care au aparținut României, Rusia Subcarpatică, care a aparținut Cehoslovaciei, precum și alte teritorii care făcuseră parte din Polonia. O situație specială are Crimeea: din cei 2 430 495 locuitori, ucrainenii reprezintă 25,7%, rușii 67%, tătarii de Crimeea, 1,6%.

Cu privire la „naționalitate”, instrucțiunile recensământului din 1989 precizează: „la întrebarea privind naționalitatea s-a înregistrat cea naționalitate care a fost declarată de persoanele recensate, fără prezentarea vreunui act. Naționalitatea copiilor a fost declarată de părinți”. Prin urmare, metodologia este aceeași ca la recensământul din România.

Conaționalii noștri s-au declarat „români” și „moldoveni”, iar ca limbă „română” și, respectiv, „moldovenească”.

„Românii” se află deci numai în regiunile Cernăuți și Transcarpatia (circa 30% din numărul total al românilor și moldovenilor). Menționăm că cei din regiunea Odessa (fostele județe

Stradă din orașul Cernăuți în perioada interbelică

Cetatea Albă, Ismail, o parte din Cahul, în principal) sunt, toți „moldoveni”. Își va asuma Republica Moldova protecția pentru „moldovenii” din afara granițelor sale?

În cele trei regiuni situația etnică este următoarea: regiunea Odessa, la o populație de 2 642 245, ucrainenii dețin 54,6%, rușii 27,4%, bulgarii 6,3%, moldovenii 5,5%; regiunea Transcarpatică, din totalul de 1 245 618 locuitori, 78,4% sunt ucraineni, 12,5% sunt unguri (155 711) și 2,4% sunt români.

Regiunea Cernăuți

Are o suprafață de 8 100 kilometri pătrați (1,3% din suprafața Ucrainei) cu 940 801 locuitori (1989) și 943 600 (estimată din 1996), reprezentând 1,8% din populația Ucrainei. Densitatea este de 116 locuitori pe kilometru pătrat. Regiunea cuprinde: orașul Cernăuți (258 375 locuitori) și 11 raioane. Numărul localităților este de 417, din care 19 urbane. Proporția populației urbane în regiune este de 42,7% față de media de 68% pe Ucraina. Orașele, cu excepția Cernăuților, sunt de dimensiuni mici: între 2 000 și 14 000 de locuitori.

Românii și moldovenii sunt concentrați în patru raioane: Herța, Hiboca, Noua Sulița și Storoiineț. Suprafața acestora este de 2 900 kilometri pătrați,

dar densitatea este mult mai mare. Raioanele în care locuiesc românii sunt prin excelență rurale, iar ocupația lor predilectă este agricultura. Altfel spus, ei sunt săteni și agricultori.

În raioanele Putila, Zastavna, Vijița, Coțmani (Bucovina istorică) românii au dispărut. Aceeași este situația din raioanele Chelmenți, Securenii și Hotin (Basarabia istorică).

Tabloul etnic al regiunii Cernăuți este deci profund modificat în defavoarea elementului românesc (19,6% din populația totală), numărul rușilor (63 066), ca și proporția lor în populația totală (6,7%) sunt foarte ridicate. La recensământul românesc din 1930, în fostul județ Cernăuți numărul acestora a fost de 3 295, în fostul județ Storoiineț 1 582, iar în întreaga Bucovină 7 848. De asemenea, numărul ucrainenilor (666 095) și proporția lor (70,8%) au crescut considerabil. Este consecința unor procese de mare amploare care au avut loc în anul 1940/1941 și în întreaga perioadă 1944-1996: deportări, imigrări masive de elemente alogene, dar și migrație determinată de cauze economice. O parte se datorează deznaționalizării românilor.

Modificarea structurii etnice și deznaționalizarea românilor din Bucovina sunt procese istorice mai vechi, începutul lor datând din perioada când Bucovina a fost atașată administrației provinciei Galia (1786-1848). La anexarea părții din Moldova, denumită apoi Bucovina (1775), se apreciază că numărul populației ar fi fost de 75 000 de locuitori, din care elementul românesc reprezenta circa 75%, cifră controversată. La ultimul recensământ austriac, cel din 1910, proporția românilor în întreaga Bucovină istorică a fost de 44,5%, dar în județele care astăzi fac parte din regiunea Cernăuți proporția era și mai

scăzută: 25,7% în județul Cernăuți și 33,9% în județul Storjineț. Ucrainenii aveau o pondere de 44,5% în județul Cernăuți și 45,5% în județul Storjineț. Istoricii s-au ocupat – și se vor ocupa – cu analiza cauzelor care au dus la această situație.

Revenind la starea actuală, remarcăm o particularitate în ceea ce privește limba maternă a românilor și moldovenilor din regiunea Cernăuți. 94,4% din moldovenii din regiune recunosc că limba lor maternă este „moldovenească”, în schimb la români numai 53% declară limba română drept limba maternă, procent care este în descreștere de la un recensământ la altul. O ipoteză este aceea că o parte ar fi declarat româna ca limbă maternă, iar alții au declarat „moldovenească” drept limbă maternă, fiind trecută la „limba altor etnii”. În regiunea Transcarpatică (parte din Maramureș istoric), unde există „moldoveni”, naționalitatea coincide cu limba maternă.

În cele șase raioane și în orașul Cernăuți se află circa 99% din românii și moldovenii regiunii Cernăuți. În celelalte raioane, proporția românilor variază între 0,3% (Putila) și 1,2% (Chelmenți).

Din Bucovina istorică, partea dintre Prut și Nistru este complet ucraineană. Excepție fac comunele Mahala și Boian.

În raionul Hliboca, din cele 38 de comune, un număr de 14 au o proporție redusă a românilor, inclusiv orașul Hliboca (20 români). Printre cele curat românești, amintim Voloca, Oprisni, Cupca, Stănești, Bahrinești, Suceveni, Prisăcăreni. Alte comune vechi românești sunt parțial înstrăinate: Valea Cozminului, Corovia, Stârcea, Petriceni, Ceahor.

Românii reprezintă ponderea cea mai importantă în raioanele care au aparținut Bucovinei istorice și Moldovei (între 67,2

*Tărani din zona Storjinețului
sunând din tulnic*

și 97,8%); moldovenii au ponderea cea mai ridicată în raioanele care au aparținut Basarabiei istorice (între 91,3% și 99%).

Un caz paradoxal îl reprezintă comunele Mahala și Boian (Bucovina istorică), ai căror locuitori sunt înregistrați ca moldoveni, ei aparținând raionului Noua Suliță (Basarabia istorică).

Toate raioanele cu populație românească masivă sunt situate în partea de sud a regiunii Cernăuți și sunt limitrofe cu România (județele Suceava și Botoșani).

În raionul Herța, din cele 23 de comune, numai una este înstrăinată, celelalte au o populație românească cuprinsă între 92 și 99%. Excepție face orașul Herța, cu o pondere de 68% a românilor. Cea mai mare este Ostrița (3 224 locuitori), veche așezare românească din Bucovina istorică.

În raionul Noua Suliță, din cele 43 de comune, majoritatea sunt curat românești („moldovenești”) printre acestea: Boian (88,6%), Dinăuți (93,9%), Dranița (96,7%), Mahala (90,4%), Buda (90,6%), Cotu Ostriței (97,2%), Mamaliga (87%), Rachitna (97,9%), Cerlena Mare (96,2%). Toate sunt așezări vechi românești. În schimb, comunele istorice Rarancea, Topărăuți (cu ctitoria lui Miron Barnovschi),

Cernaucă (vestita moșie a Hurmuzăkeștilor), sunt total ucrainizate. Procesul s-a petrecut încă în vremea stăpânirii austriece.

În raionul Storjineț, cu cele 40 de comune, amestecul comunelor românești cu cele ucrainene este mult mai mare. S-au păstrat curat românești așezări precum: Crasna Ilșchi (91,1%), Budeneț (95,1%), Pătrăuții de Sus (90%), Igești (94,9%), Pătrăuții de Jos (93,8%), Ropcea (92%). Comune precum Cuciurul Mare, Mihalcea, Ispas, Tisăuți sunt complet ucrainizate. O comparație cu *Dicționarul geografic al Bucovinei* (Emanuel Grigorovița, 1908) ne poate învedera procesul de înstrăinare a localităților din Bucovina.

În aprecierea situației etnice și a perspectivelor o mare importanță o au indicatorii demografici. În condițiile în care natalitatea populației Ucrainei scade (de altfel, ca și în România), rata de natalitate din raioanele Herța, Hliboca, Noua Suliță este relativ ridicată, sporul natural este pozitiv. Datele statistice sunt însă fragmentare, iar îmbătrânirea demografică nu este avansată.

Populația nu se reduce la un număr și la o structură demografică. Importante sunt structurile educaționale, social-economice. Or, indicatorii obținuți la recensământul din 1989 arată că nivelul de instruire al românilor este mai scăzut decât al rușilor și ucrainenilor, proporția populației urbane este mult mai redusă. Desigur, este necesară o analiză detaliată a acestei probleme.

Esențial pentru prezent și viitor este acțiunea de stopare a deznăționalizării elementului românesc, de ocrotire a identității naționale și culturale, de îmbunătățire a caracteristicilor calitative. Aceasta nu se poate realiza decât prin respectarea drepturilor fundamentale ale românilor, accesul la învățământ în limba

română, dezvoltarea culturii. După informații recente, din totalul de aproape 9 800 de studenți ai Universității din Cernăuți, numai 4,3 % sunt români (și moldoveni); din cele 600 cadre didactice numai 16 sunt de naționalitate română (2,5% din total), deși proporția românilor în regiune este de aproape 20%.

Deznaționalizarea românilor

Procesul a început după 1775 și s-a continuat în ritm rapid până în 1918, anul unirii Bucovinei cu România. Parțial, el a fost stopat în perioada interbelică. Reluarea acestei tendințe după 1940 și, respectiv, după 1944, are alte aspecte. Mai întâi, procesul de schimbare a structurii etnice și de deznaționalizare a elementului românesc din Bucovina în perioada în care provincia a fost sub stăpânire austriacă a avut alte forme, fiind generat de alte cauze. Orașele au fost cel mai profund afectate de acest proces. A fost și o politică de colonizare cu germani, bine cunoscută grație studiilor făcute de germani și de români. A fost apoi masiva imigrare a elementelor alogene, venite în special din Galiția (în special, ucraineni și evrei). Un factor atât de important cum este cel demografic este prea puțin studiat. Să fi avut ucrainenii o natalitate mai ridicată decât românii? Cum se explică faptul că vechi așezări românești au fost ucrainizate?!

Aceste tendințe au contribuit la redesteptarea națională a românilor, în care un rol hotărâtor l-a jucat intelectualitatea românească, pregătirea de către liceele din Bucovina și de Universitatea din Cernăuți, înființată în 1875. În jumătatea a doua a sec. XIX trebuie plasată geneza intelectualității ucrainene din Bucovina.

În perioada postbelică, schimbarea structurii etnice se

La horă cu țărani din județele Storozineț (sus) și Cernăuți

datorează altor factori. Perioada 1940(1944)-1996 are două subperioade: până în 1991, sovietică, și cea din anii 1991-1998 (ucraiană). Metodele au fost și ele diferite. În afară de emigrarea elementului românesc și de deportări, inclusiv exterminări, a avut loc o imigrație masivă a elementelor alogene venite din întreaga Uniune Sovietică. Desigur, în primul rând ruși (administrație, armată, economie), marea majoritate s-au stabilit în orașe. Din totalul rușilor din regiunea Cernăuți, 73% erau stabiliți în orașul Cernăuți. De altfel, și evreii erau concentrați în orașul Cernăuți: circa 95% din numărul total al evreilor se aflau (1989) în acest oraș.

Autoritățile ucrainene de astăzi arată că în perioada 1944-1991 ucrainenii înșiși au fost supuși unui proces de asimilare rusească (administrație, limbă, învățământ).

Din 1991, Ucraina a devenit stat independent și suveran, ucraineana a fost proclamată limbă oficială a noului stat, legea minorităților din Ucraina este o lege modernă, la standarde europene – spun specialiști. Dar aplicarea dispozițiilor ei în practică este înecată și contradictorie. Situația românilor continuă să fie foarte grea. La cele arătate anterior – grad redus de instruire, proporția ridicată a

populației rurale, preponderanța agriculturii –, românii din regiunea Cernăuți sunt lipsiți de o intelectualitate proprie. În 1940 și, respectiv, 1944 intelectuali români s-au refugiat în România. O parte au fost deportați. Noile generații de intelectuali au fost pregătite în sistemul de învățământ sovietic și ucrainean. Socotim că o problemă prioritară este pregătirea intelectualității românești, în special cu sprijinul statului român. Accesul la învățământul în limba română este o altă premisă. O minoritate – cum sunt acum românii din Ucraina – înseamnă „minoritate națională etnică, lingvistică sau religioasă”. Protejarea identității naționale, culturale, lingvistice, religioase este obiectivul de bază atât al comunității românești cât și al statului român.

Nu este în intenția noastră de a formula modalități pentru realizarea acestui obiectiv. O strategie coerentă în favoarea românilor din Ucraina trebuie să includă mai multe elemente și trebuie gândită pe termen lung. Ea trebuie elaborată de organizațiile românilor din Ucraina, în primul rând, de cele din regiunile Cernăuți, Odessa și Transcarpatică. Un model posibil ar putea fi U.D.M.R. din România. Statul român are datoria să sprijine această strategie cu toate mijloacele conferite de dreptul internațional și de acordurile internaționale privind drepturile minorităților naționale.

Evident, statul român trebuie să dea dovadă că pe teritoriul său aplică întocmai principiile legii asupra minorităților fără nici o discriminare. Aceasta se referă și la ucrainenii din România, al căror număr a fost de 65 800 la recensământul din 1992 (0,34 din populația totală). În Europa unită, spre care se îndreaptă atât România cât și Ucraina, minoritățile trebuie să se bucure de toate drepturile. ■

„România, finut îndepărtat, magnific, cu un destin atât de tragic, dar care nu și-a abandonat niciodată credința sa milenară și spiritul său de libertate“.

Rosette Mociorniță

DESTINUL UNEI FAMILII „NAȚIONALIZATE“

„Mociorniță, Dumitru, mare industriaș, născut la 5 august 1865 în Țintea (Prahova). A făcut Școala superioară de Comerț din București și Școala superioară de industrie din Paris. Membru în Uniunea generală a industriașilor români, Consiliul superior al penitenciarelor și în Comisia industrială. Liberal. Deputat (1927, 1928) și senator de Ilfov. Opera: Părerii și îndrumări practice pentru soluționarea câtorva probleme economice-financiare, București, 1922; Observații... 1928; Cuvântare, 1931“.

Astfel îl prezenta Enciclopedia Cugetarea, a lui Lucian Predescu, pe marele industriaș român. Să în-

Dumitru Mociorniță

„Tatăl meu era un om foarte, foarte curios – își amintește fiul lui. Avea niște ochi ca Vlad Țepeș; când te privea cu ei înghețai. Nu glumea. Munea de dimineața până seara. Nu fuma, nu bea, nu l-am văzut cu cărți de joc în mână, știa numai muncă, muncă, muncă“. Copil ambițios, s-a dus la școală, ca să nu rămână un simplu lucrător al pământului. Nepoata lui povestește că învățătorul l-a pus să stea în spatele clasei, pentru că nu avea pantofi în picioare. A urmat apoi cursurile Liceului Sfântii Petru și Pavel din Ploiești și ale Liceului economic Krețulescu din București. După studiile universitare de la București și Paris, a fost angajat de o firmă din Hamburg, care

dorea să îl trimită ca reprezentant al ei în Statele Unite. Dumitru Mociorniță a cerut voie să vină în țară, să-și revadă părinții. Nu s-a mai întors în Germania, pentru că industriașul Grigore Alexandrescu l-a căsătorit cu una dintre cele nouă fiice ale lui.

În 1923, cu sprijinul lui Vintilă Brătianu și garanția socrului său, Dumitru Mociorniță a luat un împrumut de 30 milioane lei de la Banca Generală. A cumpărat două hectare de pământ la marginea Bucureștilor, spre Abator, într-o zonă brăzdată de ape minerale. A asanat-o și a clădit fabrica ce a devenit inima industriei pielăriei române din perioada interbelică.

cercăm, cu ajutorul unora dintre urmașii săi, să aflăm mai mult despre Dumitru Mociorniță. Și, mai ales, să încercăm să reconstituim drama acestei familii, parte a dramei prin care a trecut România acum 50 ani. Textele citate din domnul Ion Mociorniță și din doamna Rosette Mociorniță au fost preluate din emisiunile „As Show“, realizate de Cornel Todea, iar cel aparținând doamnei Marie-Rose Mociorniță din emisiunea „Reporter Tele 7“, realizată de Răzvan Butaru, ambele prezentate de postul TELE 7 ABC. Mulțumim celor doi realizatori pentru permisiunea de a folosi aceste extrase.

Ținea foarte mult la familie și a acordat multă atenție celor cinci copii ai săi. „Când am împlinit vârsta la care puteam pricepe, tatăl nostru ne-a spus: «Trebuie să vă cunoașteți țara. Este țara voastră, în ea o să trăiți și trebuie să o onorați și trebuie să o duceți pe culmi». Și ne lua cu mașina, după ce terminam școala, și ne-a purtat în toate colțurile țării, în fiecare an. Și acolo unde erau cimitire de eroi oprea mașina, ne dădea jos din mașină, ne obliga să ne descoperim și să spunem Tatăl nostru“.

Educația aceasta a lăsat urme adânci. Ion Mociorniță compară, cu durere, România de atunci cu cea de astăzi, de după 50 ani de comunism. „Eram în Europa,

atunci. Nu ne rugam să fim băgați în Europa. Bucureștiul i se spunea «Micul Paris». România era grânarul Europei. Și adăuga: „Trebuie ca poporul român să se regăsească și să înceapă să muncească cum muncea înainte. Fără un efort național de muncă nu se poate face absolut nimic. Încă au rămas sechelele celei celebre formule: noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc și la mijloc era furul. Este ultima oară, când trebuie să ne unim, să facem abstracție că unul am fost așa, că altul a fost așa. Toți, într-un efort extraordinar, ca popor, să dăm posibilitatea ca această moștenire să poată să ajungă la liman”. Soția sa, doamna Rosette Mocioniță, provine dintr-o fa-

milie cu vechi tradiții, înrudită cu Rosetti, Pillat și Petala. „Prin educația pe care am avut-o de la părinți, că România este totul, m-am hotărât ca odată ajunsă

„Legea nr. 119

Prezidiul Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române.

În temeiul art. 56 din Constituția Republicii Populare Române, semnăm legea votată și adoptată de Marea Adunare Națională, în cuprinsul următor:

LEGE

pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi

Cap. 1.

Obiectul naționalizării.

Art. 1. Se naționalizează toate bogățiile subsolului care nu se găseau în proprietatea statului la data intrării în vigoare a Constituției Republicii Populare Române, precum și întreprinderile individuale, societățile de orice fel și asociațiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi și telecomunicații, enumerate mai jos, după criteriile indicate pentru fiecare categorie.

Legea – care avea șapte capitole – enumera apoi 77 categorii. Și se încheia astfel:

„Semnăm această lege și dispunem publicarea ei în Monitorul oficial.

Data în București, la 11 iunie 1948.

C.I. Parhon

Marin Florea Ionescu

Prim-vicepreședintele
Consiliului de Miniștri
Gh. Gheorghiu-Dej

Ministerul Justiției,
Avram Bunaciu

Astfel, printr-o decizie politică, o imensă avere era trecută, fără nici un fel de despăgubire, de la proprietari – care în multe cazuri porniseră să agonisească averea lor de la zero, cu sacrificii – în „proprietatea poporului”. Tânărul stat comunist devenea stăpân pe imense resurse, ceea ce i-a permis să treacă peste șocul lichidării clasei politice și al înlocuirii ei cu noul aparat de stat, lipsit complet de experiență. Și în același timp, pe baza averii astfel însușite, noul stat a putut asigura un anumit nivel de trai populației. Foștii proprietari s-au trezit deposedați peste noapte de tot ce aveau, iar mulți dintre cei aflați în țară au luat drumul pușcărilor și al Canalului. Între anii 1956-1962, guvernul român a purtat negocieri cu guvernele unui număr de state occidentale, în urma cărora au fost încheiate acorduri ce reglementau problemele financiare rezultate din naționalizarea bunurilor ce aparținuseră cetățenilor acelor țări.

ca o grădină frumoasă”.

Ion Mocioniță era proprietarul echipei de fotbal „Carmen”. În decembrie 1945 a fost chemat de Ana Pauker, care i-a cerut ca echipa să dispute un meci cu o formație sovietică, din Tbilisi. Ion Mocioniță a refuzat, nu numai pentru că jucătorii se aflau în pauză competițională. El i-a spus Anei Pauker că ea nu urmărea să ridice prestigiul sportului românesc, ci să dovedească superioritatea celui sovietic obligându-i pe jucătorii noștri să piardă. Meciul s-a jucat totuși, între o selecționată a Bucureștiului și formația sovietică. Cea din urmă a învins la un scor foarte mare și a doua zi a apărut în presă un articol despre superioritatea fotbalului sovietic. Echipa „Car-

men” a fost suspendată.

Ion Mocioniță a fost arestat la 10 mai 1948, cu o lună înainte de naționalizare. Familia i-a fost mutată din casa din strada Paris

într-un pod fără lumină și apă curentă. Ghilina revoluționară a căzut asupra familiei. „Nu știu de ce s-au abătut cu atâta furie asupra numelui Mociorniță și a realizărilor lui – se

Casa în care s-a născut Dumitru Mociorniță

întreabă încă fiul lui Dumitru Mociorniță –, pentru că fusese un băiat sărac. Mi-a explicat, când am fost arestat, un ștab că el a trădat clasa țărănească și s-a făcut burghez. Mi-a zis că eram de origine nesănătoasă. Eu, om sănătos și sportiv, am zis: Domnule, n-am fost niciodată bolnav. A început să râdă! «Nu, origine socială nesănătoasă. Tatăl dumitale este un trădător. A trădat clasa muncitoare, clasa țărănească și a ajuns un mare burghez. Face parte din cele 100 familii care sugeau sângele milioanelor de români».

Pe când se afla la Jilava, Ion Mociorniță a fost dus la biroul închisorii. „Am dinaintea mea – își amintește – un tânăr foarte bine crescut, care mă poftеше să stau jos. După atâția ani auzeam și eu o vorbă bună. Îmi spune: «Domnule Mociorniță trebuie să vă fac o mărturisire. Noi suntem un partid tânăr, care a făcut greșeli. Și una dintre greșelile mari făcute este că în loc să folosim energia, experiența dumneavoastră, v-am băgat aici și v-am irosit inutil. Înțelegem să reparăm această greșală dându-vă toate satisfacțiile și să conclucați cu noi, să putem progresa. Sunteți de acord?».

Eu m-am uitat la el. Aveam pentru prima oară, după patru ani, o țigară și o ceașcă de cafea. Și îl întreb: «Domnule, înainte de a vă da răspuns, vă rog să îmi spuneți dacă tatăl meu mai trăiește». Și el mi-a spus cinstit: «Nu știm». «Dacă trăiește tatăl

meu, îl omor eu dacă accept oferta dumneavoastră. Iar dacă este mort, nu vreau să se întoarcă în mormânt».

Tentativa s-a repetat la doi ani după ce a ieșit din închisoare. „Mă trezesc cu doi domni cu servietă. Știam ce înseamnă și am întrebat: să îmi iau ceva cu mine? Nu – mi-au răspuns ei. M-au suit în mașina neagră și m-au dus la Ministerul de interne, la un general, care mi-a ținut aproape aceași cuvântare. «Ca să reparăm greșeala, vă băgăm în barou – se intra foarte greu în barou – ca să vă puteți câștiga pâinea mai ușor și să nu mai stați în podul acela blestemat, cu fata și nevasta». «Domnule general, sunteți foarte generos – i-am răspuns, dar să îi ia dracu pe profesorii pe care i-am avut și bine ați făcut că i-ați băgat prin pușcării, că ne-au învățat prost: mai bine să scape 100 vinovați, decât condamnat un nevinovat, ceea ce nu se potrivește cu punctul dumneavoastră de vedere, că băgați în pușcărie 100 nevinovați ca să nu scape un vinovat».

Dar să o ascultăm și pe soția lui, Ion Mociorniță. A fost nevoită să divorțeze de formă, reluându-și numele de Furlugeanu. „Ca să pot intra la Fondul Plastic, mi-am schimbat numele de exploatatoare. Într-o zi ne-am trezit cu trei tovarăși de la partid, care au întrebat dacă acolo stă doamna Furlugeanu. Vai doamnă, cât noroc avem – mi-au

spus. Trebuie să îi facem tovarășului. Gheorghiu-Dej o carte de onoare, în piele. Ni s-a spus că singura care lucrează așa ceva este doamna Mociorniță. Și noi ne-am zis: cum să-i facem

rușinea asta tovarășului Gheorghiu-Dej, să-i dăm ceva din mâna lui Mociorniță? Și altcineva ne-a spus: căutați și la doamna Furlugeanu, că și ea lucrează. Și așa am lucrat pentru Gheorghiu-Dej o carte de onoare».

Soții Mociorniță au hotărât să plece din țară în urma unei întâmplări în care a fost implicată fiica lor. „Eram obligată să mă ridic în picioare în fața colegilor – își amintește ea – din cauza zelului unui director foarte comunist, pentru ca ei să vadă cum arată nepoata unui exploatator capitalist; apoi, trebuia să șterg praful de pe jos cu mâinile”. Soția lui Ion Mociorniță picta foarte frumoase icoane. Statul român, aflat mereu în căutare de valută, a hotărât să o trimită, împreună cu un lot de icoane pictate de ea, la o expoziție la Franckfurt. „Prin farmecul pe care îl are – povestește Ion Mociorniță, despre soția sa – l-a determinat pe ofițerul de la eliberarea pașapoartelor să scrie că pleacă cu copilul”. El a reușit să plece abia peste trei ani, la intervenția autorităților canadiene.

Astăzi, doamna Rosette Mociorniță are o nedumerire: „Singurul lucru cu care încă nu m-am lămurit este că nu înțeleg cum acum 50 ani am fost dați afară din strada Paris 53 de ruși și acum tot rușii sunt acolo? Și e o întrebare pe care mi-o pun pictând icoane”. ■

CONSILIERII SOVIETICI:

ÎNTRE

CERERE ȘI OFERTĂ

Dr. ALBINA F. NOSKOVA,
Institutul de slavistică al Academiei de Științe a Rusiei

• Consilierii și reforma monetară din 1952 • Nici o „construcție a socialismului“ fără ei • Ambasadorul controlează și răspunde de tot • Nomenclatura cere, Moscova oferă, dar mai puțin • Cadre proprii fără carte • O verigă înainte de CAER și Tratatul de la Varșovia

Sofia solicită specialiști în regim de urgență

Cu o oarecare întârziere s-a cristalizat sistemul consilierilor din structurile economice ale țărilor din regiune, dar, și în cazul lor, anii 1951-1952 pot fi considerați termen limită. Atunci s-a organizat sistemul subordonării (consilier principal, consilier-șef, consilier simplu, specialist) și al relațiilor de serviciu cu centrele, în ambasadere sovietice și la Moscova. Consilierii principali lucrau pe lângă guverne și ministerele-cheie, consilierii-șefi și consilierii – în ministere, departamente, întreprinderi, mari șantiere, unde li se subordonau specialiștii sovietici aflați în delegație, conform acordurilor de ajutorare și colaborare tehnico-științifică. Controlul politic superior asupra întregului sistem al consilierilor era exercitat de reprezentanții C.C. al Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice.

În imagini: Gh. Gheorghiu-Dej și Wladislaw Gomulka, liderii român și, respectiv, polonez, aflați față de Moscova în postura de solicitanți de consilieri și de primitori, mai mult sau mai puțin entuziași.

Mecanismul de trimitere a consilierilor civili era același: după apelul liderilor dintr-o țară sau alta pe lângă Stalin sau guvernul sovietic, problema era hotărâtă la cel mai înalt nivel. Arhivele rusești păstrează numeroase mărturii documentare în acest sens. De pildă, la 2 septembrie 1949, V. Cervenkov i-a trimis lui Stalin o scrisoare oficială, în care se menționa: „guvernul nostru [bulgar] se adresează în mod oficial cu rugămintea de a ni se trimite patru specialiști sovietici: pe probleme de planificare a agriculturii, pe probleme de comerț interior și politică a prețurilor, pe probleme de finanțe și la Ministerul industriei. Acești specialiști vor fi folosiți de noi în calitate de consilieri pe lângă Consiliul de Miniștri. Cu rugămintea de a se urgenta trimiterea lor“.

Tot ca exemplu poate servi participarea consilierilor și economiștilor sovietici, conduși de I. Zlobin, la derularea reformei monetare din România, Ungaria, Iugoslavia, Cehoslovacia, Polonia și Bulgaria, la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50.

Documentele Secretariatului Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. din acești ani probează că fără prezența consilierilor sovietici în

țările din regiune nu s-ar fi adoptat nici o decizie social-economică importantă, nici un plan de dezvoltare fie el pe termen lung sau scurt, nu s-ar fi înălțat nici o „construcție a socialismului“, nu s-ar fi cooperativizat agricultura, nu s-ar fi reorganizat structura conducerii societății.

A scoate castanele din foc...

În primăvara anului 1952 sistemul consilierilor civili era pus la punct în linii generale, fapt dovedit și de adoptarea în mai 1952 a două documente normative: Hotărârea Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. *Despre îmbunătățirea conducerii de către consilierii și specialiștii sovietici, care activează în instituții și întreprinderi din țările de democrație populară* și, anexate la ea, *Instrucțiuni pentru consilierii și specialiștii sovietici care lucrează în instituții și întreprinderi din R.P.A., R.P.B., R.P., R.P.R., R.C.*

Conform *Hotărârii*, în ambasaderele U.R.S.S. din aceste țări se institua postul de consilier pe probleme economice, care se subordona ambasadorului, acesta din urmă având ca sarcină principală conducerea politică a acti-

vității consilierilor. Raportul anual al ambasadorului, trimis la M.A.E., avea ca punct obligatoriu activitatea consilierilor. Cât privește îndeplinirea sarcinilor tehnice și de producție de către consilieri și specialiști, ea era urmărită de acele instituții sovietice care îi trimiseseră în țările respective.

În *Instrucțiunile* anexate la *Hotărâre* erau concretizate obligațiile consilierilor: să fie la curent cu politica partidului din țara respectivă; în calitate de consultanți pe lângă liderii locali, să le acorde ajutor în realizarea unor măsuri concrete; „să manifeste inițiativă în rezolvarea unor probleme organizatorice și practice”. Consilierul nu avea dreptul să se amestece în adoptarea hotărârilor definitive ale conducătorilor locali și nu putea participa direct la realizarea practică a acestor hotărâri. I se permitea să facă recomandări pe probleme de politică internă și externă a țării numai cu acordul ambasadorului sau, la indicația acestuia, cu acordul consilierului pe probleme economice. Numai ultimul avea dreptul să se adreseze instanțelor superioare din țara respectivă, în cazul apariției unor probleme în litigiu, dar cu avizul ambasadorului.

Nu este greu de observat că *Hotărârea* și *Instrucțiunile* acordau consilierilor numai funcții consultative, interziceau participarea în practică a consilierilor la îndeplinirea sarcinilor și conturau o verticală strict centralizatoare a relațiilor și subordonărilor de serviciu.

După cum probează documentele Consiliului de Miniștri și ale M.A.E. al U.R.S.S., partea sovietică a satisfăcut numeroasele cereri adresate sistemului Moscovei, cereri de consilieri civili și specialiști,

dar deseori la o scară diminuată. Motivele acestui fapt sunt atât insuficiența de cadre cu înaltă calificare în U.R.S.S., cadre necesare pentru nevoile proprii, cât și respingerea de către Moscova a unei tendințe a politicii duse de nomenclatura țărilor Europei de Răsărit – tendință sesizată de Moscova – de a rezolva problemele interne „cu mâinile” consilierilor și specialiștilor sovietici. Această tendință se explică printr-o serie de împrejurări: lipsa acută, din varii pricini (ca rezultat al epurărilor și represiunilor), de cadre proprii, capabile să realizeze sarcinile economice; convingerea, inoculată prin propaganda comunistă, că specialiștii sovietici au calități profesionale deosebite; înclinația de a fugi de răspundere, în cazul unor posibile eșecuri, unor represiuni politice și urmăriri penale.

Moda liderilor cu patru clase primare

Ne putem întreba de ce a fost conceput, creat și pus în funcțiune mecanismul consilierilor sovietici în sferele-cheie ale vieții sociale din țările regiunii? De ce elitele politice nou formate s-au adresat în mod insistent Moscovei pentru

ajutor în domeniul cadrelor? În sfârșit, de ce Moscova a mers în întâmpinarea acestui apel, ea, care ducea lipsă de cadre, în urma războiului și a represiunilor politice din anii '30-'40?

Între motivele interesului manifestat de conducerile țărilor din Europa de Răsărit în invitarea de consilieri sovietici trebuie să enumerăm, înainte de toate, principiile formării noii clase de lideri și specialiști. După cum se știe, conform doctrinei comuniste, esențial în selectarea cadrelor era originea de clasă „puritatea muncitorească-țăranescă”. Conducerea țărilor din regiune acționau, evident, conform acestui principiu, creând o componentă importantă a bazei sale sociale.

Dar, după cum dovedesc documentele arhivelor rușesti, nivelul profesional și de instrucție al noilor administratori – chiar și al eșalonului lor superior – nu corespundea sarcinilor ce le reveneau în restructurarea sistematică a societății. Chiar și în dezvoltată Cehoslovacie, unde încă din sec. XIX învățământul mediu era general și obligatoriu, două treimi din deputații comuniști din Adunarea Națională aveau studii medii complete sau incomplete și numai 11 studii superioare. Elita de partid și de stat din Polonia era formată și ea în majoritate din funcționari

care nu-și încheiaseră studiile. De exemplu, W. Gomułka, liderul partidului în anii 1943-1948, avea studii medii, iar B. Bierut, președintele țării și conducătorul partidului între 1948 și 1956, terminase cursuri cooperatiste; ministrul securității naționale, S. Radkiewicz, avea 4 clase primare, toți însă studiaseră la Școala internațională leninistă de la Moscova.

Afiș sovietic de propagandă, pentru ce însemna libertatea în stil american

Și mai relevante sunt documentele privind nivelul de pregătire al nomenclaturii de partid din eșaloanele medii și superioare. În Bulgaria, de exemplu, din cei 14 activiști ai Comitetului regional de partid Sofia, 8 terminaseră numai școala primară.

Noua putere din țările regiunii dispunea deci de un număr extrem de mic de specialiști cu înaltă calificare. Și nu numai pentru că îi respinsese pe motive de clasă, dar și pentru că intelectualitatea națională fie fusese lichidată în anii războiului sau pe timpul reprimărilor postbelice, fie emigrase, fie se afla în opoziție față de regimul comunist instalat. Numai o parte a acesteia, atrasă de proiectele construcției unei societăți echitabile sau care se afla pe poziții conformiste, a început să colaboreze cu puterea. Deosebit de gravă a fost problema asigurării cadrelor de ofițeri.

În condițiile în care sarcinile transformării societății după modelul sovietic și formării cadrelor necesare s-au suprapus practic cronologic, apelurile de

Scenă din filmul lui Andrzej Wajda, *Omul de marmură*, cu un subiect datând din anii '50 și tratând eterna temă a productivității muncii într-un regim... neproductiv

ajutor profesional către U.R.S.S. au reprezentat, pentru noile cercuri conducătoare, ieșirea din situația de criză. Aceste considerente concrete explică, în mare parte, ușurința cu care erau receptate și sfaturile, și prezența consilierilor, ca garanți ai construirii cu succes a socialismului. Un rol important l-au jucat în acest sens unitatea de gândire ideatică și politică dintre elita națională și conducerea sovietică, încrederea absolută în Moscova, pe de o parte, și dorința de a se pune astfel în siguranță politică, pe de alta.

Astfel, documentele de care dispun până în prezent cerc-

tătorii ruși, în ciuda caracterului lor limitat și fragmentar, permit a se trage următoarea concluzie: la începutul anilor '50 se constituise și se multiplicase un sistem unic strict centralist al consilierilor sovietici în toate domeniile principale ale societății din țările Europei răsăritene. Pentru Moscova și cercurile conducătoare din țările regiunii acest sistem era unul dintre instrumentele principale de formare a bazelor organizării social-totitare a Europei de

Est. El a devenit o construcție rigidă, ce a transformat regiunea într-un tot unitar atașat U.R.S.S.

La mijlocul și în cea de a doua jumătate a anilor '50 sistemul consilierilor a fost desființat, în mare parte. Au contribuit la aceasta nu numai evenimentele furtunoase ale anului 1956, dar și consolidarea elitei naționale comuniste. Procesul de formare a noilor cadre naționale începuse să-și arate roadele. Totodată, s-au constituit și au început să funcționeze alte canale de cooperare și control în interiorul blocului sovietic, respectiv CAER și Tratatul de la Varșovia. ■

UN GÂND PE LUNĂ

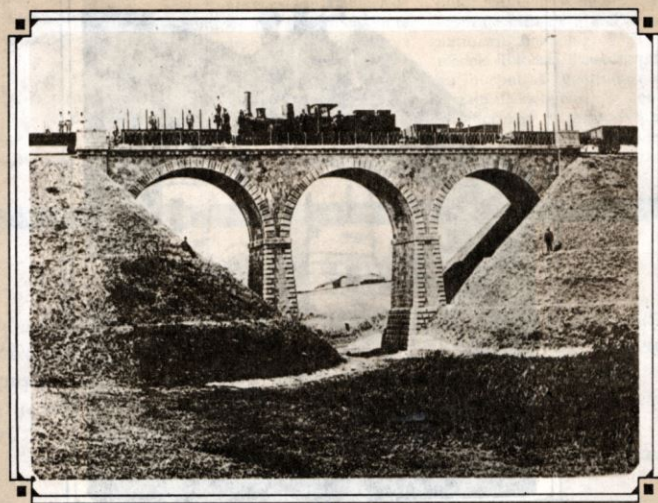
„Pomul cunoașterii e prădat, pomul vieții se usucă. Încă de la început evoluția a fost însoțită de spaimă și opoziție, mai ales în fața armelor – încă și Ariosto deplângea inventarea puștii. Azi frica și repulsia se îndreaptă nu numai împotriva bombeii, ci și a inimii artificiale, a manipulării genetice, în general împotriva progresului automatizării.“

Ernst Jünger, scriitor german

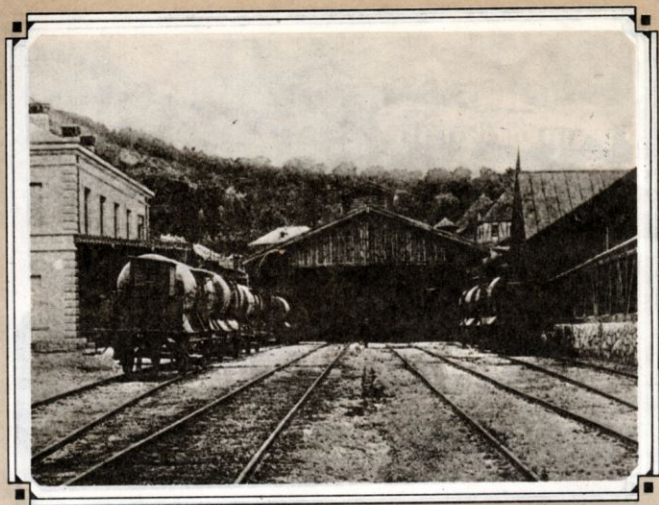

Album istoric

BLOCADA BERLINULUI

Dr. EUGEN PREDA

„Acum 50 ani, Statele Unite și aliații lor și-au luat un angajament față de populația Berlinului. El a început cu eroicul pod aerian din 1948, a continuat cu confruntarea cu tancurile sovietice la punctul de control Charlie, în 1961, și a inclus aproximativ 100 000 soldați americani care au apărât acest oraș vreme de 40 ani... Astăzi, Berlinul este simbolul a ceea ce întreaga Europă năzuiește să devină“.

Președintele William Clinton către poporul Germaniei – 13 mai 1998, la Berlin

„Am oferit prea puțin și prea târziu. Economia germană trăiește din propriile rezerve umane și materiale și continuă să fie în declin. Nu putem atinge obiectivele noastre de bază până când nu vom fi gata să acționăm rapid pentru reconstrucția vieții economice a Germaniei din actuala ei situație haotică și mizeră. Noi nu vom putea reface o economie occidentală europeană fără ca o Germanie sănătoasă să joace rolul său ca unitate de producție și consum“.

Concluziile pe care secretarul pentru comerț din guvernul american Averell Harriman (cel care avea să devină peste un an administratorul Planului Marshall) le sintetiza în vara anului 1947 după o vizită la fața locului, au fost însușite de președinte și de administrația Truman. Germania urma să fie inclusă, cu toate necesitățile ei în domeniile agriculturii, industriei, transporturilor, în Planul Marshall, iar administrația de ocupație a Bizonei (zonele americană și britanică de ocupație se unificaseră), apoi a Trizonei (după ce zona franceză i se va alătura), va adopta măsuri de schimbare fundamentale. Ce făcea în acest timp cel de-al patrulea ocupant al Germaniei? U.R.S.S. adăugase ofensivei ei politice și expansiunii confunismului în Europa o acțiune de subjugare totală a zonei răsăritene a Germaniei, transformată într-o vastă regiune satelit a Uniunii

Sovietice. Problema germană devenise mărul principal al discordiei dintre guvernul de la Moscova și cele american, englez și francez. În consecință, relațiile celor patru puteri ocupante din Germania deveniseră din ce în ce mai precare. Practic, între zonele occidentale de ocupație și cea sovietică s-a instaurat un îngheț aproape total. Au urmat adoptarea Planului Marshall (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1998) și pregătirea de către puterile occidentale a introducerii unei noi monede pentru a proteja însăși economia germană grav periclitată de inflația în creștere galopantă și ca urmare a manipulării mărcii de către sovietici. O nouă marcă, puternică și convertibilă, era o lovitură dată subminării economiei germane pe

care S.U.A. urmăreau să o reconstruiască urgent.

Berlinul avea să fie și a fost desemnat de către Stalin drept punctul de încercare a forței, răbdării și înțelepciunii foștilor săi aliați. Să așteptăm documentele sovietice și poate și alte acte. Președintele Truman scrie în memoriile sale: „Kremlinul a ales poate obiectivul cel mai sensibil din Europa – Berlinul, vechea capitală a Germaniei, care a fost și este un simbol pentru germani. Dacă nu reușeam să menținem poziția noastră acolo, comunismul ar fi căpătat o mare răspândire printre germani. Dacă doream să rămânem acolo, noi ar fi trebuit să facem o demonstrație de forță. Poziția noastră la Berlin era fragilă. Există de asemenea riscul că reacția rușilor ar putea genera un război“.

Ajutoarele aduse cu avionul nu erau îndestulătoare...

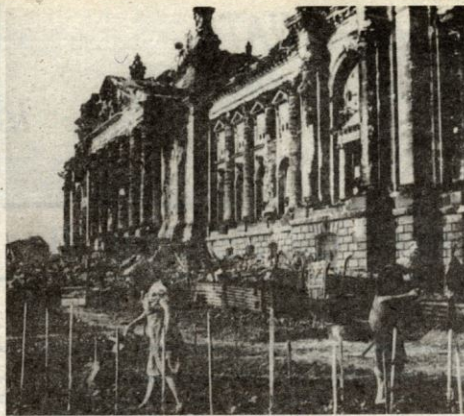
De fapt, totul a început la 20 martie 1948, când reprezentantul sovietic s-a retras din Comisia aliată de control. A devenit clar că aparatul cvadripartit de control asupra Berlinului a devenit inoperant. Atunci s-a ridicat cortina – după expresia lui Truman – deasupra unei crize majore la Berlin. Sectoarele francez, englez, american din Berlin (numit occidental) făceau parte din orașul aflat în întregime în zona răsăriteană, sub ocupație sovietică. Aprovizionarea ca și orice mișcare a personalului celor trei puteri se

faceau printr-un coridor foarte strâmt, controlat de armata sovietică. În Berlinul occidental trăiau în acel moment 2 000 000 locuitori, depinzând și ei în întregime de resursele venite prin acel coridor. Împărțirea Berlinului, prevăzută a fi sediul guvernului militar de ocupație a celor patru puteri învingătoare, s-a făcut între Stalin, Churchill, Roosevelt și s-a hotărât cu mult înainte de încheierea războiului. În afara acordurilor dintre cei trei mari nu exista decât o înțelegere orală între aliați privind sectoarele din Berlin și circulația în și din partea lui apuseană.

La 31 martie 1948, locuitorul guvernatorului militar sovietic, generalul Dratvin, a notificat guvernatorul american că de la 1 aprilie sovieticii vor controla întregul personal al S.U.A. și toate încărcăturile ce vor trece prin zona lor. În ciuda protestului american privind liberul acces, între 1 aprilie și 1 iulie sovieticii au controlat întregul trafic pe autostrăzi, căi ferate și apă. Aceasta a fost Blocada cea mică.

Blocada cea mare s-a dezvoltat încetul cu încetul. La 24 iunie, o zi după introducerea noii Deutsche Mark în sectoarele occidentale ale Berlinului și în Germania de Apus, sovieticii au întrerupt orice legătură între acestea. 2 000 000 de berlinezi au rămas fără lumină electrică. Ei mai aveau hrană doar pentru 36 zile, iar combustibil pentru o lună și jumătate.

La 25 iunie consultări intense au avut loc la Casa Albă, la Pentagon, la Departamentul de Stat și în alte centre ale puterii privind atitudinea americană ce trebuia adoptată. Discuțiile erau aprinse, soluțiile erau respinse, una după alta, ideile salvatoare se cereau probate. George Kennan își amintește: "Situația era întunecată și plină de primejdii". Două erau principalele situații de evitat: părăsirea Berlinului care era obiectivul sovieticilor, și angajarea într-un conflict armat. Toate analizele se concentraseră spre găsirea soluțiilor care să satisfacă ambele ipoteze. Starea de nervozitate era avasante generală, iar diferitele susceptibilități personale o agrăvau. Înaltul comisar american în Germania, generalul Lucius Clay, era unul dintre personajele cele mai irascibile. Își dăduse până la Blocada Berlinului de 11 ori demisia. Harriman va spune desigur el că era născut cu înclinații de țap, iar înlocuitorul lui, McCloy, îl va asemăna cu un proconsul roman. Lucius Clay avansase câteva propuneri de mână forte, respinse însă la centrele de decizie de la

... așa încât berlinezii utilizau orice petec de pământ

Washington. Clay era dublat de Robert Murphy, reprezentantul Departamentului de Stat în Germania, un diplomat cu o lungă și complexă carieră. La un moment dat, în acele zile din iunie '48, chiar președintele Truman spusese: „Vom rămâne la Berlin cât de mult va fi posibil”. Și totuși, soluția avea să vină.

Până la o decizie salvatoare, guvernul american a deplasat în Anglia 60 de bombardiere B29, capabile să transporte bombe nucleare cărora li s-au adăugat și alte escadrole. Această acțiune a fost un bluff. Aparatele nu erau pregătite să transporte bombe atomice și nu aveau autonomie de zbor până în U.R.S.S. și înapoi.

Ceea ce au făcut S.U.A. în 1948 a fost o creștere vertiginosă a arsenalului lor nuclear. În 1947 ele dispuneau de 13 bombe, în 1948 de 50, iar în 1949, când au înțeles doctrina bombeii A ca forță de descurajare, ele au construit 250.

Până la articularea programului ce avea să înfrângă blocada, americanii au înălsrit și ei o serie de măsuri minore. Pe 26 iunie 1948, generalul V.D. Sokolovski, comandantul sovietic din Berlin, s-a trezit oprit de poliția militară americană în sectorul american în drumul său de întoarcere spre vila din Berlinul de Est, pentru depășire de viteză. Sokolovski a stat arestat o oră sub amenințarea automatului unui Tommy, după care a fost eliberat. Dar, ca și în cazul bombardierelor B29, presa a fost copios informată.

În cele din urmă, Robert Lovett, adjunctul secretarului de stat, după consultări cu generalii Curtis Lemay, Albert Wedemeyer, Henry Arnold și cu James Forrestal și Jack McCloy, a imaginat ideea podului aerian total. Lovett a reușit să-i aibă de partea sa pe Bohlen, Harriman, Kennan, Acheson și

să-l convingă pe președinte să respingă toate celelalte variante, dintre care unele care mizau pe o forțare armată a convoaielor pe șosele spre Berlin erau extrem de riscante. Nu o dată în acele zile s-a vorbit despre posibilitatea războiului. Truman însuși îl evocă în jurnalul său la 13 septembrie 1948: „O zi îngrozitoare. Berlinul este prăbușit. Forrestal etc. îmi vorbesc despre baze bombe, Moscova, Leningrad etc. După aceea, trăiesc un sentiment groaznic că ne aflăm foarte aproape de război”.

Și totuși, podul aerian a funcționat excepțional, deși au trebuit convingși, prin ordin prezidențial, comandanții aviației să

concentreze întregul lor potențial spre Berlin. La sfârșitul lunii iulie seoseau zilnic 2 400-2 500 tone rezerve, apoi transporturile au sosit la 3 500 t zilnic, ceea ce era de ajuns pentru vară. La începutul lui septembrie au crescut la 4 500 t, apoi la 5 000 t, transportând de toate, inclusiv cărbune. Aeroportul Tempelhof a fost capul de linie al acestei ofensive aeriene pașnice anglo-americane pe care, în final, la fiecare 90 de secunde un avion ateriza pentru a salva Berlinul.

În cele 14 luni de criză și peste 300 zile de blocadă, contacte politice și diplomatice numeroase între sovietici și americani nu au dus la nici un rezultat până când, la începutul lui 1949, Stalin, care se întâlnește de mai multe ori cu reprezentanții americani, a dat un semnal că e dispus să negocieze. Și astfel la 12 mai 1949, patru ani după încetarea celui de al doilea război mondial în Europa, cea mai gravă criză din coaliția antihitleristă, criza care adusese lumea în pragul războiului, lua sfârșit prin renunțarea de către ambele părți la orice măsuri de blocadă. Vor urma însă alte și alte grave încordări – războaiele din Coreea și Vietnam, criza rachetelor din Cuba, intervenția din Afganistan – care vor fi tot atâtea episoade grave ale războiului rece a cărui primă manifestare majoră a constituit-o Blocada Berlinului. Numai că între începutul și sfârșitul acesteia, istoria a înregistrat evenimente de maximă semnificație: nașterea R.F. Germania, cu prima ei constituție democratică și redresarea ei economică; alegerile din S.U.A. și victoria lui Harry S. Truman, crearea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc; în sfârșit, constituirea Alianței atlantice, despre ale cărei retrospective cititorii noștri vor afla în numerele viitoare. ■

COOPERĂRI INTERNAȚIONALE (II)

În raportul lor specialiștii de la The Getty Conservation Institute și The Swedish Institute Corrosion au trecut, după o privire istorică asupra acestei opere monumentale a lui Constantin Brâncuși, la o analiză a opțiunilor de conservare ce se profilau după 1990. Astfel, ei insistă asupra valorii operei, ca și a situației dezastruoase în care a fost lăsată și adusă *Coloana*.

„*Coloana* scriu Scott, Kucera și Rendahl, nu poate fi considerată o operă de artă efemeră. Brâncuși a imaginat-o ca un tribut veșnic față de sacrificiul suprem. Dar, spre deosebire de o statuie convențională din bronz, în acest caz nu este implicată și longevitatea materialelor pe care Brâncuși le-a ales pentru a facilita realizarea unei sculpturi atât de mari.

Data fiind starea actuală de corodare a sculpturii, există trei opțiuni pentru conservare:

1. a nu face nimic și a lăsa sculptura să ruginească treptat în continuare, până când eventual va fi demolată ca un pericol public;
2. a instala sculptura originală într-un interior adecvat și de a o înlocui cu o replică;
3. a încerca remanierea degradărilor și a restaura sculptura pentru a-i da un aspect în conformitate cu estetica artistului“.

Scott, Kucera, Rendahl scriu cu multă responsabilitate despre varianta avută în vedere la punctul 3 al raportului lor, variantă a căreia îi este consacrat proiectul Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși. Iată opinia lor: „desigur, ar trebui înțeles că viziunea originală a lui Brâncuși nu va fi afectată dacă se încearcă restaurarea deopotrivă a formei, funcțiunii și a aspectului sculpturii. Esența creației artistului este susținută în formele și dimensiunile modulelor din fontă, care vor trebui păstrate indiferent de costurile necesare.

De altfel, straturile exterioare de metalizare au fost înlocuite cel puțin de două ori, astfel că

prin restaurare noi nu îndepărtăm straturile de acoperire realizate autohton în momentul construcției, ci cele ale unor restaurări nereușite din timpurile noastre. De fapt, orice restaurare a acestei opere poate să se dovedească a fi nerezistentă în timp, în măsura în care nu este întreținută corespunzător“.

Cu maximă seriozitate specialiștii de la cele două instituții internaționale menționate sintetizează problematica pe care au elaborat-o.

„Colaborarea între Getty Conservation Institute și Swedish Corrosion Institute a început în martie 1994, atunci când s-a stabilit vizitarea orașului Târgu Jiu în luna august a aceluși an. Ea a continuat prin lucrări în colaborare, până la finalizarea contractului în iunie 1997. Deci restaurarea finală a *Coloanei* este în mâinile autorităților din România și a Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși.

Pe durata colaborării, am căutat să oferim soluții practice pentru problemele restaurării, luând în considerare toate activitățile care vor trebui asigurate de inginerii români și de executanții lucrărilor de restaurare. Printre problemele asupra cărora ne-am concentrat sunt incluse:

1. gradul de deformare și amploarea procesului de coroziune a stâlpului central din oțel;
2. coroziunea modulelor din fontă;
3. desprinderea și deteriorarea acoperirilor exterioare prin pulverizarea termică cu zinc și alamă;
4. materialele care trebuie recomandate pentru execuția noii metalizări;
5. concepția noii acoperiri cu polimeri organici care să contribuie la protecția suprafeței metalice finisate;
6. intervalele lucrărilor necesare pentru întreținerea sculpturii“.

Portret în gri

PĂTRĂȘCANU -

DEPUTAT DE ARAD

În 1946, una dintre cele mai mediatizate personalități politice în paginile organului central de presă al P.C.R. era ministrul de justiție, Lucrățiu Pătrășcanu, care, în calitate de membru în colegiul de redacție al ziarului Scânteia, îl ignora pe redactorul șef Miron Constantinescu, adresându-se direct redactorilor și fotoreporterilor ori de câte ori găsea potrivit să-și popularizeze acțiunile.

LAVINIA BETEA

Nu știm cum s-a decis ca Lucrățiu Pătrășcanu să candideze în fruntea listelor B.P.D. la Arad. După cum declara Hari Brauner în 1950, în timpul anchetei, Pătrășcanu ar fi dorit să-și depună candidatura într-un oraș muncitoresc, de preferință la Ploiești.

Vizite secrete și oficiale

Candidatura lui Pătrășcanu în fruntea listelor B.P.D. a fost adusă la cunoștința opiniei publice arădene abia la 16 octombrie 1946, deși campania electorală a B.P.D. începuse din iunie.

Prima vizită oficială a lui Lucrățiu Pătrășcanu la Arad a avut loc la 5 august, când, împreună cu Gh. Tătărescu, ministrul de externe, au fost și la castelul regal din Săvârșin. „La castelul din Săvârșin, M.S. Regele a primit în audiență pe d-nii Gh. Tătărescu și Lucrățiu Pătrășcanu care au informat pe Maiestatea Sa asupra tratatului de pace cu România. Oaspeții au fost reținuți

la dejun”, scrie cronicarul ziarului arădean *Patriotul*.

Aceasta nu era, însă, prima vizită a lui Pătrășcanu pe meleaguri arădene. Anterior vizitei la rege, împreună cu Gh. Gheorghiu-Dej și Vasile Luca, fusese „la o conferință secretă unde s-a întâlnit cu niște tovarăși unguri care au cerut să cedăm măcar o parte din Ardeal, dar delegația noastră a refuzat” (după cum declara Belu Zilber, în 1950, în anchetă, cele auzite de la Pătrășcanu). „În special Luca le-a răspuns foarte dur, spre surprinderea delegației maghiare”, aflăm din aceeași sursă. În discuțiile cu tovarășii săi, Luca a înjurat-o foarte urât și pe Ana Pauker, după cum raporta unul dintre agenții însărcinați cu paza lor.

Nu numai reprezentanții comuniștilor veneau, în acea vreme, neoficial, la Arad. Cu mai puțin de un an în urmă, Aradul primise vizita generalului C.V.R. Schyler, șeful misiunii americane din Comisia Aliată de Control pentru supravegherea aplicării Convenției de armistițiu cu România. Schyler

– despre care Pătrășcanu, acuzat și de spionaj în favoarea americanilor, va scrie multe declarații – venise la Arad la invitația baronului Neumann. Notațiile din jurnalul generalului despre această vizită sunt extrem de interesante. Din ele aflăm că baronul – ca de altfel majoritatea reprezentanților elitei românești care-l curtau pe american cu intenția de a-i ajuta să părăsească țara în caz de nevoie – credea că „rușii vor lăsa România să continue ca înainte”. Neumann nu-și putea imagina o realitate în care muncitorii din fabricile sale vor dori să le naționalizeze. Este totuși de mirare – notează generalul cu referire la industria și bancherii pe care-i cunoaște – cât de puțin este interesată elita românească de soarta oamenilor de rând!

Vizita în fabricile arădene ale baronului Neumann i-a făcut plăcere lui Schyler, iar satele văzute în împrejurimile Aradului îl conduc la concluzia că „țărani dau impresia că sunt curați și harnici, mult superiori celor din jurul Bucureștiului”.

Lauda care sperie

Lauri culeși de Pătrășcanu în urma „discursurilor naționaliste” ținute la Cluj și Sibiu în iunie 1946, îl fac să treacă destul de repede peste critica tovarășilor săi. Așa cum se va explica într-o declarație din 1951, respectivele discursuri se înscriu în contextul campaniei electorale și al tulburărilor legate de viitorul Ardealului ce urma a fi hotărât de Conferința de pace de la Paris. „Scopurile urmărite: 1. Să răspund campaniei revizioniste. 2. Să iau arma Ardealului din mâna maniștilor. 3. Mi-a convenit să ridic chestia Ardealului de Nord pentru popularitate personală, deoarece în vara lui 1946 era problema centrală care cuprindea atenția întregii opinii publice românești”.

De altfel, în opinia publică imaginea asentimentului liderilor comuniști cu poziția exprimată de Pătrășcanu este deplină. La loc de cinste, în ziarul *Patriotul* din Arad, în numărul din 15 iunie 1946, sunt redată ideile de bază enunțate de Pătrășcanu la Cluj: „În numele guvernului și al P.C.R. mă ridic împotriva schimbărilor de frontieră. România democratică asigură drepturi egale naționalităților conlocuitoare, dar populația maghiară trebuie să înțeleagă că apartenența ei la statul român este definitivă. Nimeni n-are dreptul să pună în discuție granițele noastre”. Din același ziar aflăm că la 16 iunie 1946, la Arad, ministrul naționalităților Gh. Vlădescu-Răcoasa a afirmat: „Declarațiile d-lui ministru Pătrășcanu sunt expresia guvernului și a țării”.

În *Dreptatea*, ziarul P.N.T., apare un articol plin de elogii la adresa lui Pătrășcanu și a discursului de la Cluj. Speriat de laudele adversarilor politici, Pătrășcanu l-a rugat pe industriașul Radu Xenopol, ce se bucura de o deosebită influență în cercurile P.N.T., să intervină la directorul ziarului, N. Carandino pentru a înceta cu laudele la adresa sa, deoarece o asemenea strategie politică a țărăniștilor i-ar crea dificultăți cu tovarășii săi.

La Paris, în timpul Conferinței de pace (29 iulie-15 octombrie 1946), Pătrășcanu a avut, la cererea

sa, o convorbire cu Gh. Gheorghiu-Dej în care i s-a plâns de atmosfera creată în jurul său. Din cele relatate în anchetă înțelegem că Dej l-a sfătuit să încerce să recâștige încrederea tovarășilor prin activitatea din campania electorală.

Fața nevăzută a campaniei electorale

O „dovadă” a colaborării lui Pătrășcanu cu reprezentanții burgheziei va fi legată, în anchetă, de campania electorală de la Arad. La Paris, Pătrășcanu îi adresase lui Radu Xenopol rugămintea de a contribui la subvenționarea campaniei electorale. Cunoscut din lagărul de la Târgu Jiu și „prelucrat” acolo de Gheorghiu-Dej pentru a ajuta financiar partidul comunist (ceea ce a și făcut ulterior), R. Xenopol a privit rugămintea lui Pătrășcanu ca o continuare firească a vechilor raporturi. I-a pus deci la dispoziție, printr-un intermediar, suma de 100 milioane de lei (circa 500 dolari).

Încă o dată, „fără să raporteze partidului”, Pătrășcanu a acționat pe cont propriu, apelând la ajutorul lui Xenopol cu convingerea că „tovarășii de drum” sunt utili pentru încă o perioadă de timp. De altfel, sarcinile propagandistice

primite pentru campania electorală erau în măsură să-i confirme presupunerile. Ca și ceilalți candidați comuniști – cum declară în timpul anchetei din 1949, Pătrășcanu a ținut discursuri pe linia „negării oricăror intenții de a pași spre măsuri de caracter socialist în industrie, dacă nu chiar a denigrării, dar în orice caz a unei tranșante distanțări de ideea colectivizării (cuvântul colhoz nu era luat în gură de candidații și propagandiștii noștri decât numai ca să se lepede de el), a afirmării repetate a mergerii noastre cu întreaga țărănime etc.”.

Nu numai candidații comuniști cuvântau astfel. Tot la Arad, în 28 septembrie 1946, dr. Petru Groza declarase: „regele, Biserica, Armata, Guvernul și Poporul constituie o unitate de nezdruccinat” și sublinia că voturile electoratului vor fi date B.P.D. deoarece acesta „a dat drepturi femeilor” și „a întărit proprietatea individuală”.

În timpul campaniei electorale, Pătrășcanu a crezut continuu că va câștiga voturile electoratului prin merite proprii. Contactul cu realitatea i-a provocat însă amarele reflecții comunicate lui D.I. Suchianu: „Opoziția are întotdeauna dreptate. Opoziția e întotdeauna iubită de public. E prin definiție simpatice. Asta e secretul lui Maniu”.

În p. 36: Lucrețiu Pătrășcanu la mitingul organizat de comuniști la împlinirea unui an de la instaurarea guvernului dr. Petru Groza...

...și Alături de Gheorghe Tătărescu, cu același prilej

Portret la comandă

Timp de mai bine de o lună de zile, Pătrășcanu a colindat județul Arad, însoțit de soție și de cercul său de prieteni. „Campania electorală – declara Pătrășcanu în anchetă – m-a rupt de cercul strâm al cabinetului ministerial și al amicilor din jurul meu, m-a pus în contact cu organizația de partid din Arad cu care am lucrat strâns timp de aproape două luni și mai ales m-a pus în contact cu masele. Am căutat să dau un caracter cât mai larg de masă acestei campanii, nelimitându-mă la simple întruniri, ci organizând adevărate discuții de masă care durau ceasuri întregi și luau un caracter deosebit de viu, în tot județul Arad. Acest contact cu masele în această campanie și lărgirea atât a orizontului meu și a activității mele, mi-au fost de un real și mare folos, tocmai pe drumul lichidării crizei prin care trecusem ca membru de partid”.

Intelligent, cult, bun orator, cu o înfățișare plăcută („singurul bărbat frumos dintreăștia”, cum l-a flatat Ana Pauker), Pătrășcanu poseda un buchet de calități mai rar întâlnite. Impresia pe care o face arădenilor este foarte favorabilă. Ni-l putem imagina din cele povestite de Romulus Galu, care, copil fiind atunci, a păstrat o amintire neobișnuită: ministrul, așezat pe butucul de tăiat lemne din curtea primăriei din Pecica, vorbind cu țărani. „Deștept mai e!”, exclamau aceștia, memoria copilului înregistrând și forfota feminină din jur, provocată de prima participare a femeilor la vot.

Amintirea altui arădean completează imaginea candidatului, preocupat să sporească rândurile partidului său. În 1946, își amintește Dan Ivan, ca urmare a insistențelor lui Pătrășcanu și a recomandării lui, tatăl său – impiegat de mișcare în stația C.F.R. Săvășin – a intrat în P.C.R.. Deputat de Arad mai târziu, Pătrășcanu l-a ajutat să prelungească linia ferată de la Pecica la Semlac. Dar recomandarea de primire în partid și ajutorul acordat de Pătrășcanu pentru transferul la gara Semlac au

fost plătite, după condamnarea frunțașului comunist cu excluderea din partid.

Fostul secretar al Comitetului electoral județean al B.P.D., Adalbert Cercel, l-a însoțit pe Pătrășcanu la adunările electorale de la Ineu, Curtici, Nădlac, Păncota, Buteni. Vorbește elogios despre popularitatea lui Pătrășcanu, dar reține „șiretenia” acestuia: „La Fabrica de mobilă din Păncota a cerut să-l prezint «tovarășul Pătrășcanu», dar unde erau adunați țărani cerea să i se spună «domnul ministru»”.

Acțiunea electorală cea mai mediatizată este cea prezentată de *Scânteia* ca „Întrunirea electorală de la Căminul cultural Arad”. Sub genericul „Cui dăm votul și încrederea noastră”, ziaristul Ștefan Voicu îl prezintă, în 16 noiembrie 1946, pe candidatul Pătrășcanu (desigur, un „portret la comandă”, după indicațiile beneficiarului) într-un articol elogios, structurat pe temele discursului său de la Arad: „membru al primelor grupe ilegale comuniste”; „Din nou arestat”; „Cărturarul și apărătorul antifasciștilor”; „Legiutorul”. Înțelegem că Pătrășcanu își prezentase biografia. Remarcăm punctele sensibile ale personalității sale vizavi de comandamentele ideologice ale momentului. Insistă asupra activității sale de ziarist și avocat al apărării, dar evită momentul grevelor din 1929-1933. Evocă întâlnirile din lagărul de la Târgu Jiu cu Gheorghiu-Dej pentru pregătirea evenimentelor de la 23 august 1944, dar trece peste rolul important pe care l-a jucat în organizarea lor. Insistă, în schimb, asupra misiunii sale de „legiutor” și „cărturar”. „Mulțimea adunată la Căminul Cultural din Arad au [sic!] simțit că votul lor nu poate merge decât pe un asemenea luptător”, încheie *Scânteia*.

**Șocul realității sau
când 12%
devine egal cu 58%**

În 25 noiembrie, Ministerul justiției anunță rezultatul alegerilor din 19 noiembrie. În Capitală,

B.P.D. a obținut 424 826 voturi din cele 515 518 exprimate. Spectaculos este rezultatul de la Cluj, unde „forțele democratice în frunte cu dr. Petru Groza și Vasile Luca au obținut toate mandatele”. Pe țară, B.P.D. deține 4 766 630 voturi, în timp ce P.N.T. – Maniu are doar 878 927 voturi. La Arad, din 202 127 voturi, B.P.D. în frunte cu Pătrășcanu a obținut 117 641 voturi, iar P.N.T. abia 38 588. Acestea sunt rezultatele victoriei B.P.D., despre care s-a spus ulterior că au fost false, partidul lui Maniu situându-se aproape de rezultatele declarate de B.P.D. și invers. Din sursele documentare puse în circulație după 1989, reiese că, pentru falsificarea alegerilor, s-au folosit mai multe metode, similare cu cele utilizate, în același scop, și în celelalte țări ce vor deveni curând componente ale lagărului socialist.

În ceea ce privește județul Arad, informațiile provin din declarațiile lui Nicolae Betea și Anton Rațiu, ambii intelectuali din cercul de apropiați ai lui Pătrășcanu, arestați după aceea și reveniți din detenție cu grave tulburări psihice, cauzate de regimul și metodele de anchetă la care fuseseră supuși. Din declarațiile lor rezultă că la Arad fuseseră trimiși din București pentru organizarea campaniei electorale și a asigura victoria B.P.D. circa 40 de oameni: inspectori de la Controlul economic condus de Mihail Levente (anchetat și el în detenție circa doi ani), funcționari de la Institutul de conjunctură condus de Belu Zilber (condamnat la muncă silnică pe viață în proces) și de la Institutul central de statistică, al cărui director era sociologul Anton Golopenția (decedat în detenție, în timpul „anchetei Pătrășcanu”).

Alegerile trebuiau să pară libere, nimeni nu a fost oprit să voteze – declara Anton Rațiu, dar măsurarea rezultatelor începea cu biroul electoral care se făcea în fața tuturor reprezentanților partidelor participante la alegeri. Astfel, bilețelele cu numele celor propuși pentru a fi președinți secțiilor de votare se puneau într-o căciulă, dar președintele comisiei electorale județene

(reprezentantul guvernului, prin urmare al B.P.D.), după ce extrăgea biletele – indiferent de numele celui înscris pe el – rostea numele celor memorii anterior de pe listele cu oamenii B.P.D. După votare, procesele-verbale se întocmeau cum voia președintele secției de votare, „ales cinstit, prin tragere la sorți”.

Cu toate acestea, B.P.D. a obținut un număr mult mai mic de voturi comparativ cu cele declarate, spre marea decepție a lui Pătrășcanu. „Cât de timorată era dl. Pătrășcanu îmi amintesc de alegerile din 1946 – declara N. Betea în 1951 –, când conducând alegerile de la Arad și la rugămintea unui membru al Comitetului Central ca să se prezinte în scris o situație reală a acestor alegeri – 12 sau 19 la sută obținuserăm noi –, m-a rugat să nu comunic deoarece aceasta îi va face situația și mai grea, socotindu-se că nu are o popularitate foarte mare, chiar dacă nici în celelalte regiuni n-a fost mai mare procentul”.

Astfel, Lucrețiu Pătrășcanu, Ion Vincze și Aurel Vijoli (anchetat sub arest și el, în 1952, cu prilejul „anchetei Vasile Luca”) devin deputați de Arad din partea P.C.R. După alegeri, mai ocupat decât înainte datorită schimbărilor intervenite în politica internă și externă a țării, Pătrășcanu a avut puțină vreme pentru alegătorii săi. Să le primească și să le rezolve petițiile a fost delegat procurorul Remus Micșă, alt „însoțitor” al său în anchetă și detenție. După arestarea lui Pătrășcanu, din primăvara lui 1948, mandatul său de deputat și funcția de ministru de justiție au fost preluate de avocatul Avram Bunaciu, născut la Gurba, jud. Arad, care a avut un aport substanțial în încredințarea predecesorului său.

Epilog

Din faptul că în interogatoriile din timpul anchetei lui Pătrășcanu i se cer puține relații despre alegerile de la Arad, rezultă că tovarășii săi de partid au fost mulțumiți de activitatea sa de candidat și deputat. După preluarea anchetei de către Ioan Soltuțiu (care trăiește la Cluj și refuză să

dea orice declarații), acțiunilor campaniei electorale și prezenței lui Pătrășcanu în județul Arad le vor fi suprapuse acțiunile de organizare a unui complot antistatal, al cărui centru a fost desemnat a fi castelul baronului Ioan Mocioni-Stârcea de la Bulci (Săvârșin). „Acțiunea” – condusă de Pătrășcanu – ar fi urmărit joncțiunea cu armatele lui Tito și răsturnarea regimului democratic din România, fiind coordonată de „forțele imperialiste”, unul dintre „agenții” coordonatori fiind socotit

însuși generalul american Schyler. Cum într-un complot antistatal trebuie să fie și complotiști, sub această acuzație au fost anchetați și condamnați nu doar politicieni „aruncați la lada de gunoi a istoriei” după alegerile din 1946, ci și localnici din zona Săvârșin. Oamenii despre care nu s-a vorbit în „reabilitarea” din 1968 și care, la rândul-le, după semnarea angajamentului în fața ofițerilor de securitate, au fost nevoiți să tacă întreaga viață despre cele întâmplate. ■

MINISTERUL CULTURII prin distribuitorul său **ZEPHYR STUDIO** vă oferă fragmente de spiritualitate românească într-o casetă antologie de 12 videofilme (102’):

CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ

- Cucuteni - Arpegii în ocră și cafeniu - splendoarea și originalitatea ceramicii (7'55")
- Crăciun în Maramureș (6')
- Maica Domnului - vechi icoane românești sec. XVI - XVIII (4'30")
- Hristos a înviat la Săpânța - „Cimitirul vesel” (5'43")
- De Sfânta Maria la Moisei (8')

- Pictorul fotograf: Carol Popp de Szathmáry (4'37")
- Pictura românească în timpul impresionistilor - Grigorescu, Andreescu, Luchian, Dărăscu (13')
- Himere - Dimitrie Paciurea (8'30")
- Brâncuși - Târgu Jiu - România - „Masa tăcerii”, „Poarta sărutului”, „Coloana infinită” (14'34")
- Clipe poetice, politice, teatrale (14'34")
- Lemnul - sculptura românească în lemn (8')
- Cartea (4'40")

Casetă este disponibilă în limbile: **română, engleză, franceză, germană, spaniolă**. Prețul videocasetei: **50.500 lei** versiunea în limba română, **60.500 lei** celelalte versiuni, la care se adaugă **6.000 lei** cheltuieli de ambalare și transport.

ZEPHYR STUDIO Str. Cometei nr. 2 cod 3700 ORADEA, jud. BIHOR

A001 **CUPON DE COMANDĂ** Se trimite în plic timbrat!

Comand exemplar(e) din videocasetă **CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE ROMÂNEASCĂ**, versiunea în limba

Nume Prenume

Instituția Nr Bloc Sc Et Ap

Sector Județ Cod Localitatea

Plata se face ramburs, în momentul primirii coletului poștal.

Aveți la dispoziție 7 zile pentru examinare. Dacă nu sunteți mulțumit, puteți returna videocasetă (videocasetele) în ambalajul original și veți fi rambursat.

Fișe pentru o istorie a rezistenței anticomuniste

GRUPUL „HAIDUCII MUSCELULUI“

CLAUDIA CĂPĂȚÂNĂ, RĂZVAN CIOLCĂ

Intrarea României, după 23 august 1944, în sfera de influență comunistă a modificat profund cursul vieții unui întreg popor. Drama generală a țării s-a compus dintr-o suită de nenumărate drame individuale, a căror poveste cititorii au putut începe să o afle abia după decembrie 1989.

Unul dintre cele mai controversate episoade îl constituie Mișcarea de rezistență anticomunistă din România. Zugrăvită, ani de zile, în cele mai sumbre culori ale luptei de clasă de către regimul comunist, a devenit în ultimii opt ani subiect de epopee națională mult mediatizat sub cele mai diferite forme. Asemenea multor altor momente ale istoriei noastre contemporane, și acesta s-a transformat în subiect de dispută, încriminări și reproșuri, între care analiza lucidă nu-și găsește locul.

Revista Magazin istoric a publicat un articol despre faza de constituire a Mișcării naționale de rezistență anticomunistă (nr. 1/1997). În paginile pe care le încredințăm acum spre publicare ne-am oprit asupra unui alt moment: grupul Arsenescu-Arnăuțoiu. Reconstituirea noastră se bazează pe o serie de documente provenite din arhiva fostei Securități, pe cărți deja apărute, dar mai ales pe câteva zeci de ore de interviuri cu foști participanți și sprijinitori ai grupului.

De la stânga la dreapta: Ion Arnăuțoiu, Elena Florea, Ion Florea, Laurenția, Toma și Iancu Arnăuțoiu, alături de trei săteni din comuna Nucșoara

Primul cerc – luptătorii

Rezistența a îmbrăcat diferite forme: răspândirea de manifeste anticomuniste (grupul Capotă-Dejeu); răscoale împotriva armatei de ocupație (Păunești-Vrancea, în 1944) și a colectivizării. Acțiunile desfășurate de grupurile de rezistență – retrase în munți, cel mai adesea – au fost cele mai eficiente. Pentru 2-3 oameni, altelei 10-15. Securitatea era obligată să angajeze forțe de sute de oameni. O vreme și-a făcut loc ideea că „bandiții sunt de neprins”. Rapoartele Securității insistau asupra necesității „distrugerii rămășițelor de bandă, care prin însăși existența lor constituie germeii formării de noi grupuri de bandiți”.

Într-un document elaborat de Securitate, se arată că „la 1 iulie 1952 exista un număr de opt bande formate din 2-3 elemente și șapte bande politice mai importante. În afara acestora mai există un număr de 170 fugari izolați”.

Viața în munți era dificilă. Iarna sosea devreme, bordeiele trebuiau schimbate frecvent, pentru derutarea urmăritorilor, alimentele și îmbrăcămintea se procurau de la ciobani și de la susținătorii din sate. Documentele oficiale vorbesc adesea de „jafurile bandiților”. Mărturiile participanților dovedesc faptul că în multe cazuri lucrurile au stat altfel.

În perioada anilor 1949-1958, pe versantul sudic al Făgărașului, în regiunea comunei Nucușoara (Muscel), a acționat grupul „Haiducii Muscelului”, mai cunoscut sub numele de Arsenescu-Arnăuțoiu. Inițiatorii mișcării au fost colonelul Gheorghe Arsenescu (care condusesese în 1948 un grup de rezistență la Dragoslavele, lichidat spre sfârșitul anului), locotenentul Toma Arnăuțoiu (deblocat din armată în 1946), Nițu Iosif și Dumitrescu Lazea. În iarna 1948-1949 ei s-au întâlnit la București. „În cadrul acelei întâlniri conspirative – se spune în

Toma Arnăuțoiu, conducătorul grupului „Haiducii Muscelului” în perioada 1949-1958, executat la 18 iulie 1959

sentința nr. 107, dosarul 1 220/1959 – cei de mai sus au hotărât constituirea unei bande teroriste”. După aceasta, în cursul lunii martie 1949, inculpatul Arnăuțoiu Toma, împreună cu Arsenescu Gheorghe, s-au deplasat în comuna Nucușoara, unde au luat legătura cu Chirca Ion și Drăgoi Ion și au trecut imediat la recrutarea de noi membri în bandă”. În munți au plecat colonelul Arsenescu, Toma și Petre Arnăuțoiu, Ion Chirca (urmat de soție, Elena, și fiii lor, Eugen și Gheorghe), familia Jubleanu (Titu, Maria și fiul lor Constantin). Li s-au alăturat apoi Maria Plop, N. Ciolan, Benone Milea, Gheorghe Mămăligă, Alexandru Marinescu, Ionel Marinescu. Membrii grupului și o parte a susținătorilor lor din sate au depus jurământul de credință, în care se spunea: „Jur că mă fac haiduc de bunăvoie și nesilit de nimeni pentru a lupta la salvarea și eliberarea patriei și neamului din ghearele fiarelor comunisto-bolșevice și de sub jugul greu al rușilor”. Despre efectul jurământului asupra celor care îl depuneau ne vorbește și următorul episod. Baciul I. Rotaru, din comuna Petroșani, a fost arestat de Securitate. „Sus-numitul a evitat anumite

mărturisiri. Și-a spintecat abdomenul și chiar după 24 de ore a recunoscut să nu spună nimic [sic!] fiindu-i frică de partizani, întrucât a depus jurământ... Fiind în stare de comă, nu a mai putut fi întrebat drept călăuză și nici exploatat”.

Țică cu parfum de moarte

Primele semnalări despre apariția noului grup au determinat o prezență sporită a Securității. A început organizarea agenturii, a unor controale prin sate și pe la stâni. În noaptea de 18-19 iunie 1949 au fost trimise la Nucușoara trupe de securitate pentru a-l aresta pe preotul Ion Drăgoi și pe Victoria Arnăuțoiu. Echipa a doua de securitate, cu un efectiv de șase persoane, a surprins la casa familiei Arnăuțoiu pe cinci din membrii grupului de rezistență. În schimbul de focuri care a urmat au fost omorâți plutonierul major Apăvăloaie și sergentul major Lungu. Ceilalți patru securiști au fugit la comandament, aflat la 3 km distanță, iar asediații s-au retras în munți. Pe drum, au trecut pe lângă grupa a treia a cordonului de securitate; trăgătorul de la pușca mitralieră a deschis focul, fără a nimeri pe cineva.

La 10 iulie 1951 se produce o nouă confruntare cu organele de securitate. Documentele oficiale vorbesc despre faptul că „bandiții” au ucis cu bestialitate cinci turiști. Potrivit declarației lui Petre Arnăuțoiu, după lichidarea celor cinci „au fost capturate două automate Schmeiser, două pistoale Ceska cal. 7,45 mm... Am constatat după acte că una dintre victime se numea Ghevrase, plutonier major de securitate”.

La sfârșitul anului 1949, colonelul Arsenescu a părăsit grupul, iar mai mulți membri au fost arestați. Arsenescu s-a ascuns în casa familiei Poștoacă până în 1960, când a fost prins, judecat și executat. În 1951,

grupul s-a scindat. Familia Jubleanu și Ionel Marinescu s-au separat de Toma și Petre Arnăuțoiu și Maria Plop. În iulie 1951, Securitatea descoperă locul unde se găsea familia Jubleanu. Bărbații sunt surprinși departe de arme. Singura care a reușit să tragă a fost Maria Jubleanu, dar a murit împușcată. Constantin Jubleanu și I. Marinescu fug, dar Titu Jubleanu este capturat. A fost pus să sape cu mâinile, în prundiș, mormântul soției. Cornel Drăgoi, care l-a întâlnit în închisoare, povestește că la anchetă i-au smuls dinții.

Pentru a deruta forțele de securitate care făceau scotociri în Munții Făgărașului și a le deturna către Bucegi, la 17-18 august 1952 grupul lui Toma și Petre Arnăuțoiu s-a arătat la cabana Padina, amestecându-se printre turiști. Securitatea nu s-a lăsat păcălită și a continuat acțiunile de scotocire.

În septembrie 1952, a fost omorât I. Marinescu. Frații Arnăuțoiu și Maria Plop s-au retras în apropierea comunei Poinărei. Și-au săpat într-un perete lutos o grotă, unde s-au adăpostit până în 1958, când au fost prinși. În tot acest interval, nu au mai avut loc ciocniri armate cu trupele de securitate. Dar au fost mereu semnalati în zonă, la stâne sau ocoale silvice, unde țineau discursuri anticomuniste. Documentele oficiale consemnau o astfel de acțiune: „Pentru atacurile teroriste de la lucrarea silvică din Muntele Berevoiu, ei au făcut în prealabil, timp de o zi, supravegherea lucrării... au înconjurat cabana unde erau adunați în ședință circa 50 de muncitori...; inculpatul Arnăuțoiu Toma a ținut în fața muncitorilor un discurs cu conținut instigator-dușmănos, iar

inculpata Maria Plop a distrus tablourile conducătorilor partidului și guvernului”.

Grupul a fost prins în luna mai, 1958, prin trădare. Unul dintre susținătorii lor de până atunci, Grigore Poinăreanu, i-a invitat pe frații Arnăuțoiu la o țuică, „aranjată” cu narcotice. La sosirea securiștilor, Toma adormise deja, iar Petre, mai rezistent, realizase că ceva nu era în ordine. A încercat să se retragă spre grotă, dar a fost arestat, împreună cu Maria Plop și fetița ei de doi ani. Tică Jubleanu a deschis foc din grotă; a murit în schimbul de focuri.

Cercul doi – susținătorii

Rezistența celor din munți ar fi fost imposibilă fără o rețea de oameni de legătură bine organizată. Membrii acesteia proveneau din familiile celor plecați să lupte sau dintre cei care își manifestau ostilitatea față de regimul comunist. După ce depuneau jurământul, erau încadrați în organizație. Se ocupau de procurarea hainelor, a alimentelor, a informațiilor necesare. Teroarea Securității s-a abătut asupra lor încă din primele luni după formarea grupului. Prima țintă au constituit-o,

firese, membrii de familie ai celor plecați în munți. Erau permanent hărțuiți să spună unde sunt rudele lor. „Pe mine m-au luat la Nucușoara pentru că știau că sunt neam cu el [cu Ion Chircă, zis Dezertorul]. M-au chinuit, mi-au pus cătușele la mâini, la spate, m-au suit pe scaun, pe o masă, în casele lui Arnăuțoiu, acolo sus și m-au atârnat de un belciug. Era un plutonier, unul Marinică. A întins de lanț și mi-a fras masa de sub picioare. M-au lăsat atârnat cu mâinile la spate. S-au rupt mâinile, de atunci nu mai am mușchi la mâini. M-au ținut așa mult. Mă înțepau prin picioare să spun, că știu de ei și nu spun. Le-am zis că n-am de unde să știu. M-au luat acolo când soția era gravidă. Când m-a văzut acolo, au apucat-o durerile. Eu când m-am trezit din leșin, mă ținea unul de păr și-mi dădea palme, iar altul mi-a desfăcut cătușele de la mâini. După aia mi-a dat drumul acasă. Am venit acasă, femeia se chinuia să nască. Mi-a dat soacra apă să beau, nici să mănânc nu puteam, trei zile n-am putut să duc mâinile la gură” (interviu luat lui Constantin Tefeleu, din satul Slatina, județul Argeș, în iulie 1997).

„Mă arestau mereu diferiți securiști. Mă luau cu mașina și mă duceau la anchetă, la Pitești. Mă băteau niște ofițeri al căror nume nu-l cunosc... Maiorul Chicoș nu mai era în Câmpulung, șeful Securității era căpitănelul Cânu. Într-o noapte m-au legat la ochi cu o basma neagră și m-au luat într-o mașină cu mai mulți securiști, spunându-mi ce m-așteaptă dacă nu suft sinceră. M-au scos în afara orașului [Câmpulung-Muscel]. Mașina urca, dar nu știam unde mă vor duce. La un moment dat m-au coborât din ea și m-au

Ion Marinescu (dreapta) și Anton Arnăuțoiu, înainte de constituirea grupului de rezistență

împins cu pistolul în piept, spunându-mi că în spatele meu se găsește o prăpastie adâncă. La auzul acestor cuvinte am făcut un pas înapoi, zicându-le să tragă, să cad în prăpastie. Mi-au spus să le spun mai întâi unde e Arsenescu. S-au mai oprit de câteva ori, dându-mă jos, lovindu-mă cu piciorul și cu pumnii și insistând să le dezvălui tot ce știu. Dacă au văzut că nu spun nimic, m-au trântit la pământ și m-au pus să număr până la o sută, cât pot de tare, în timp ce ei au plecat" (interviu luat Ecaterinei Săndescu, din Câmpulung-Muscel, în iulie 1997).

În iunie 1958, la o lună după arestarea membrilor grupului de rezistență, Securitatea a început să aresteze și pe cei din grupul de sprijin. Într-o singură noapte au fost ridicate mai multe zeci de persoane și transportate la Pitești. „Nu mă gândeam că voi fi arestat. Știam că le promiseseam armă, dar eu nu-l văzusem pe Toma, nu-mi închipuiam. Eram într-o delegație în Constanța, la niște lucrări de îmbunătățiri funciare. Într-o zi, vin doi tipi la mine, mă întreabă: «Dvs. sunteți Gheorghe Paul?». Gata, m-au arestat, mi-au pus cătușele și m-au dus la Securitatea din Constanța. Și așa a început un calvar de șase ani" (interviu luat în mai 1997, la București).

Bătăile la discreție

Arestările se făceau, de obicei, noaptea. Luat pe nepregătite, îmbrăcat sumar, incapabil să opună rezistență, arestatul era astfel „pregătit” pentru ancheta care urma. „Au venit noaptea, au trântit ușile, soția avea copil mic în brațe. Mi-au zis: «Te-mbraci și mergi cu noi». Și-au luat-o și pe mama cu încă șase frați mai mici și ne-au dus cu duba la Pitești" (interviu cu Gheorghe Chircă, Nucșoara, iulie 1997).

Iată și o altă mărturie: „Am fost pe la soacra mea, unde am stat până pe la unu și jumătate noaptea. Când

Laurențiu și Iancu Arnăuțoiu, părinții lui Toma Arnăuțoiu, arestați și condamnați pentru sprijinul acordat grupului

am ajuns la poarta casei, am văzut că mișcă cineva în curte. S-au ridicat doi inși în uniformă și au zis că au venit cu niște treburi. Mai erau doi colo, doi colo, vreo șapte-opt inși de la Securitate. A trebuit să deschid, să intru în casă. Au început să caute prin casă. N-au găsit nimic, dar m-au luat cu ei la Securitate, în Câmpulung" (interviu cu Ecaterina Săndescu, iulie 1997, Câmpulung-Muscel).

Cele mai multe dintre persoanele arestate în legătură cu grupul din zona Nucșoarei au fost aduse la Securitatea din Pitești. Echipa de anchetatori din subordinea căpitanului Cărnă a smuls, prin teroare, declarații care au dus la condamnarea a peste 100 persoane. Anchetele s-au desfășurat în perioada mai 1958 - septembrie 1959. Sentințele au fost dure: 18 condamnări la moarte, trei condamnări la muncă silnică pe viață; mai mult de jumătate dintre cei condamnați au primit pedepse de peste 10 ani.

Cei anchetați își amintesc: „Au adus vreo cinci sergenți, între care și Oprea (era și ăla o bestie). Bătaie, cădeam pe jos, iară mă ridicam... Îmi

puneau mâinile pe birou și cu o vergea de fier dădeau peste ele. Mă bătea ba unul, ba altul. Și parc-am vrut să mă bag după sobă, ca măcar capul să-l salvez, dar nu am putut, că era îngustă frida aia" (interviu cu Ecaterina Săndescu, iulie 1997, Câmpulung-Muscel).

„Așa de m-a anchetat pe mine m-a bătut rău de tot, m-a pus pe brânci pe o bancă și m-a luat de la picioare până la cap, să spun unde-i tata [Ion Chircă]. Și cu știam că tata e mort, dar ei nu m-au crezut, au zis că nu vreau să spun. Cpt. Cărnă m-a bătut mai rău, cu o bătă" (interviu cu Gheorghe Chircă, Nucșoara, iulie 1997).

Existau și alte metode pentru a obține mărturiile celor anchetați. „La Securitate îți puneau cătușele la mâini, îți băgau mâinile după genunchi și îți puneau o rangă pe sub vinele picioarelor și te puneau între două birouri cu capul în jos. Când îți dădeau cu rangă pe talpa piciorului, se zdruccina năduva oaselor, durerea îți venea în vârful capului și înapoi în picior. Era exact ca un trăznit și atunci îți venea să spui tot. Asta era bătaia la rangă.

Cu cearceaful ud am fost bătut la Jilava, unde am stat două luni. M-au dezbrăcat la pielea goală și au pus cearceaful ud pe mine și au început să dea. Am simțit prima lovitură, mi s-a părut că mi s-au desprins picioarele de corp, pentru că a pus cearceaful ud pe noi. Scopul lui era să nu pleznească pielea" (interviu cu Victor Berevoianu, Nucșoara, iulie 1997).

În intervalul 20 mai 1958 - 5 mai 1959, locotenentul Toma Arnăuțoiu a fost supus la 42 anchete, dintre care patru au durat câte trei ore, 21 între 3-6 ore, 11 între 6-10 ore, iar o anchetă a depășit 10 ore. Fratele lui, Petre Arnăuțoiu, a suportat 11 anchete între 10-15 ore. Maria Plop, singura femeie din grup care a supraviețuit până în 1958, a trecut prin trei anchete între 10-15 ore.

Doamna Verona Jubleanu își amintește că pe soțul ei l-au condamnat șapte ani pentru că s-a întâlnit cu membrii grupului și nu a informat organele de securitate. A fost încastrat la omisiune de denunț. Fratele Marioarei Jubleanu, Luca Dumitrescu a fost arestat și condamnat în 1952... M-au anchetat, mi-au făcut dosar, de bățut nu m-au bățut. Le-am spus că le-am dat o dată 15 kg de mălai. Nici nu merita să mă aresteze, să-mi dea atâția ani, dar așa era atunci. Nu aveam martori, nimic, avocații numiți din oficiu n-au zis nimic. Când te întreba ce ai de spus, am „multumit” domnului avocat pentru apărare. M-au băgat la omisiune de denunț și mi-au dat 15 ani închisoare” (interviu luat în iulie 1997, la Nucșoara).

Cele peste 100 persoane arestate au fost judecate în șase loturi. „Lotul cu cei condamnați la moarte a fost primul – își amintește doamna Elena Arnăuțoiu-Florea; după aceea au

urmat cei cu 25 de ani, cu 15 ani, cu 8 ani, cu 5 ani și cu 3 ani”. Au fost apoi împrăștiați la Jilava (faimosul Fort 13), la Gherla, Aiud, Miercurea-Ciuc, Ocnele Mari, Canaș. Când au plecat de acolo, au primit, mulți dintre ei, domiciliu obligatoriu în Câmpia Bărăganului.

Foarte interesante sunt documentele de analiză ale Securității privind mișcarea de rezistență anticomunistă în general. Astfel, într-o ședință la care a participat și Alexandru Drăghici erau enumerate o serie de lipsuri înregistrate. „Munca informativă este baza și se poate spune că este o crimă că se desconfiră informatorii... Avem cazuri când informatorii au fost omorâți sau maltratați fiindcă-i desconfirăm, ne întâlnim cu ei la Sfatul popular, postul de miliție sau mergem în cizme sau îmbrăcați în haine de securitate”. Și avalanșa continuă: „Nu s-au păstrat elemen-

tare reguli de camuflare, dând prilej elementelor de sprijin să anunțe pe bandiți de prezența și activitatea trupelor... O mare parte a ostașilor n-au păstrat disciplina focului..., n-au știut să folosească focul la distanță mică, fapt care s-a soldat cu accidente, prin rănirea a patru ostași prin imprudență”. Se dau și explicații pentru asemenea neajunsuri: devierea de dreapta! „Cauzele lipsurilor se datoresc îngâmfwării și mulțumirii de succesele lor...”, acestea sunt rămășițele devierii de dreapta”.

În documentul respectiv apare și un pasaj cât se poate de semnificativ. Sunt criticiți o serie de ofițeri de securitate care afirmaseră că una dintre cauzele sporirii numărului celor fugiți în munți o constituia tocmai represiunea brutală. Drăghici trăgea și o concluzie: „este greșit a spune că acesta este numărul exact al bandelor și că sunt în curs de lichidare, fiindcă aceasta ar nega ascuțirea luptei de clasă”.

S-A MAI DESFERECAT O ARHIVĂ

„Deschiderea arhivelor este un act de curaj față de cercetătorii curioși”, declara cardinalul Achille Silvestrini ziarului *La Repubblica*, în luna ianuarie 1998. Oficialitățile de la Vatican avertizau că lumea nu trebuie să se aștepte la secrete spectaculoase. Și aceasta nu numai pentru că – spre exemplu – Galileo a fost deja reabilitat în 1992. Părintele Pagano spune că Biserica avea o adevărată tradiție din a arde cea mai mare parte a documentelor „delicate” privind cazurile de erezie. Iar arhiva Inchiziției a fost arsă aproape complet la moartea papei Paul IV, în 1559.

Și totuși, arhiva adăpostește încă surprize. În plus, cercetătorii au acum acces și la *Indexul cărților interzise*, cele pe care romano-catolicii nu aveau voie să le citească. Figurează acolo chiar și ediții ale Bibliei. Traduceri ale acesteia au sfârșit pe rug, alături de alte opere „eretice”, pentru că Bisericii îi era teamă să permită accesul oamenilor la textul sacru direct, fără îndrumarea ecleziastică. *Indexul cărților interzise* și toate excomu-

nicările referitoare la acesta au fost abolite oficial în 1966.

Succesoria Inchiziției este astăzi Congregația pentru Doctrina Credenței, cea care controlează învățătura catolică. În fruntea ei se află cardinalul Joseph Ratzinger.

Potrivit Vaticanului, în arhive se află aproximativ 4 500 volume, ce cuprind perioada 1542-1902, dintre care doar o mică parte se referă la procesele de erezie. Restul privesc controverse teologice și probleme spirituale. „Toată lumea vorbește despre Giordano Bruno și este firesc să fie așa – consideră cardinalul Silvestrini. Dar există și alte cazuri, mai puțin știute, și care trebuie cercetate. Lucruri foarte importante s-au petrecut din secolul XVI și până în 1903: este perioada care a urmat Reformei, secolul XVIII cu Iluminismul și Revoluția franceză, secolul XIX și relația dintre Biserică

și liberalism. Posibilitatea de a consulta un izvor neexplorat este o provocare pentru cercetători”.

D.M.

Clio anunță

POLONIA: PRIMII TREI ANI DE COMUNISM

Am urmărit în numărul trecut al revistei modul în care guvernul de uniune națională polon, constituit în iunie 1945 și dominat din prima clipă de comuniști, a eliminat rapid elementele „burgheze”. Polonia a cunoscut deci – asemenea statelor est-europene intrate în sfera de influență sovietică – toate etapele construirii societății socialiste. La scurt timp, Conferința de la Potsdam, din iulie-august 1945,

FLORIN ANGHEL

a stabilit noile granițe ale țării: Polonia orientală rămânea în stăpânirea U.R.S.S., iar frontiera apuseană o constituia linia Oder-Neisse, Prusia Orientală și Silezia revenind Poloniei.

Vă prezentăm în continuare filmul comunicării acestei țări, proces desfășurat după scenariul cunoscut și, totuși, cu multe particularități.

Patrioți poloni, care nu știau polonă

O măsură tipică și radicală a noilor guvernanți, comuniști, imediat după eliberarea Varșoviei, a fost rezolvarea stării finanțelor țării, în condițiile în care circulau patru tipuri de monedă (marca germană, zlotul de ocupație, rubla sovietică, zlotul P.K.W.N.). Au fost retrase primele trei tipuri și fiecare polonez a primit o cotă de 500 zloti, cu excepția provinciei Białystok, unde s-au distribuit numai câte 300 zloti. Totodată, înainte chiar de recunoașterea oficială, guvernul comunist a trecut la efortul de control și dirijare a economiei: în toamna lui 1944 s-a adoptat un decret care stipula că, începând cu 31 martie 1945, treceau sub controlul statului 7 392 întreprinderi private, aparținând „trădătorilor” și „colaboracioniștilor” sau cu capital german.

La fel, la 6 septembrie 1944 se promovase legea reformei agrare, menită să sporească influența Partidului Muncitoresc. Pe lângă proprietățile „trădătorilor” (inclusiv ale fideliilor guvernului în exil de la Londra) și ale germanilor, erau expropriate toate terenurile mai mari de 50 ha. Tărânimii i se impuneau, în schimb, întreținerea armatei roșii și cote maximele la produse agricole și animaliere.

Contrar previziunilor, aceste formule au provocat divergențe în rândul și așa fragilei alianțe procomuniste: spre deosebire de aliații săi, Uniunea Patrioților – partizana unui „front național democratic” – dorea o reformă mai moderată, cu plata integrală a despăgubirilor. Pe de altă parte, chiar rapoartele secrete ale conducerii Partidului Muncitoresc (precum cel

Zygmunt Berling, singurul ofițer superior polonez care a acceptat să servească – în timp de război – sub ordinele sovieticilor. În ianuarie 1945, aceștia au intrat în Varșovia

semnat de Roman Zambrowski în decembrie 1944) arătau că „țărani ai îndoieli în legătură cu legalitatea reformei” și că cei mai mulți puneau în discuție legitimitatea P.K.W.N., așteptând sosirea liderilor Partidului Țărănesc și a lui St. Mikolajczyk.

Cine erau, însă, oamenii politici care au trecut la căma națiunii în 1944-1945? Parte din ei proveneau din rândurile fostului Partid Comunist, precum Władysław Gomułka. Majoritatea erau cetățeni sovietici de origine polonă: Bolesław Bierut (un pseudonim), fost șef al secției polone din G.P.U.; Stanisław Radkiewicz, responsabil cu probleme polone din partea lui Beria; Aleksander Zawadzki, colonel NKVD; Karol Świerczewski, general sovietic de origine polonă. Cei mai numeroși dintre comunisti erau ruși și ucraineni aduși cu miile în Polonia și îmbrăcați în uniforme polone, prezenți oficial ca „patrioți poloni”, dar incapabili să se descurce în limba polonă.

O altă categorie o reprezentau polonezii recrutați din masa considerabilă de refugiați în U.R.S.S. (precum Wojciech Jaruzelski, Wanda Wasilewska, Michał Rola-Zymierski) și, nu în ultimul rând, comunitatea evreiască, speriată de excese antisemite ale germanilor și polonezilor (Józef Cyrankiewicz, cel mai longeviv premier al viitoarei republici populare).

Existau și personaje decorative, alese pentru numele lor sau pentru relațiile lor privilegiate cu Moscova: Edward Osóbka-Morawski, care a părăsit Partidul Socialist formând o fracțiune proco-

munistă; Zygmunt Berling, singurul ofițer superior polon care a acceptat să servească în timp de război sub ordinele sovieticilor; Bolesław Piasecki, lider al Falangei fasciste, viitorul ideolog al Poloniei comuniste.

O parte a intelectualității polone a acceptat colaborarea cu mișcarea comunistă între care: Oskar Lange (stabilit în S.U.A., specialist în științe economice), Adam Schaff și Leszek Kolakowski (filosofie), Stanisław Arnold și Celina Bóbrska (istorie), Stefan Żółkowski, Paweł Hoffmann, Jan Kott, Mieczysław Jastrun, Kazimierz Brandys, Adam Wazyk (literatură). Conștienți că nu reprezintă decât o minoritate în ansamblul culturii, ei lăsaus impresia că sunt avangarda, reunindu-se în jurul revistei lui Żółkowski, *Kuznica*, apărută în 1945. Purtători ai unui pozitivism comunist, respingeau patriotismul romantic și erau convinși că progresul social-politic cerea o restructurare totală a culturii polone. Fără a ține seama de ostilitatea din jur, ei au persistat în susținerea ideii de „revoluția lagodna” (revoluția de catifea), careindea la transformarea compatrioților lor prin forța exemplului personal.

La mijlocul anului 1945, în Polonia fuseseră create deja

structurile de bază ale oricărui regim totalitar: miliția și securitatea. În mai 1945, unitățile de miliție conduse de Witold Joswiak numărau peste 60 000 persoane, iar securitatea lui Stanisław Radkiewicz avea deja peste 11 000 cadre. De asemenea, în eforturile de închegare a unei armate populare care să anihileze orice rezistență armată, erau recrutați – la aceeași dată – 331 000 soldați, întregul corp ofițeresc provenind, însă, din armata roșie.

Cenzură sui-generis

Pe structurile A.K. au început să fie organizate, fie la nivel local, fie de către guvernul în exil, grupări mobile și eficiente de rezistență armată. Astfel, în zona Białystok a acționat organizația „Cetățenii”, condusă de col. Liniarski, în munții de la granița cu Cehoslovacia – Forțele armate naționale, iar în răsărit – Mișcarea pentru libertate și independență (cu centrul la Lublin), care a luptat până în februarie 1947. La Zakopane, tot în munți, între 1946-1947 a acționat gruparea lui Józef Kuras.

De asemenea, au existat și puternice grupări militare anti-comuniste ucrainene, precum cele de la Lublin și Rzeszów și

armata insurecțională ucraineană, care au luptat până în iulie 1947. După unele estimări, în primele 6 luni ale lui 1945, în aceste organizații de rezistență erau înscrise mai mult de 80 000 persoane. Nu mai într-un an, 1945, în zonele Rzeszów, Lublin, Białystok, Varșovia, Cracovia și Kielce comunistii au

Modelul sovietic se impune. 22 iulie 1946: miting la Varșovia, organizat cu ocazia reconstrucției podului Poniatowski

pierdut peste 16 000 activiști. Într-un discurs secret, ținut la Poznań, la 6 iunie 1945, Roman Zambrowski arăta că numai în voievodatul Poznań fuseseră uciși peste 800 de activiști ai Partidului Muncitoresc Polon (comunist) și 317 soldați și ofițeri ai armatei roșii. În același timp, arestarea și deportarea membrilor A.K. a căpătat proporțiile unei tragedii: aproape 200 000 persoane numai în 1945, pentru ei deschișându-se lagăre de muncă la Rembertow (lângă Varșovia) și Piotrkow.

Totodată, autoritățile comuniste erau obligate să rezolve și problema noilor teritorii anexate Poloniei, unde locuiau 7 200 000 germani și doar 1 200 000 polonezi. Soluția oferită – rapidul transfer de populație – a mărit până la paroxism greutățile provocate multor oameni loviți de război, foamete, boli și nesiguranță. Ministrul al noilor teritorii, funcție creată special la 19 noiembrie 1945, a fost numit liderul partidului, Wladyslaw Gomulka.

Odată cucerită puterea politică, direcția principală de acțiune a guvernului majoritar comunist s-a îndreptat spre comunizarea economiei polone și orientarea ei spre U.R.S.S. În 1945, spre exemplu, 91% din importurile polone și 93% din exporturile proveneau și plecau spre marele vecin de la răsărit. Mai mult, fiind o țară ocupată și obligată să asigure întreținerea trupelor și funcționarilor sovietici, Varșovia a fost silită să semneze, în martie 1947, un acord comercial prin care, în schimbul a 28 milioane dolari, procura din U.R.S.S. mașini

industriale și alimente. Multe din ele, însă, proveneau chiar din Polonia, reprezentând rechiziții de război.

Planul de reconstrucție economică (1946-1949) prevedea masive investiții ale statului, de 340 miliarde zlotți (39% în industrie și minerit, 24% în transporturi și comunicații, 18% în construcții, 13% în agricultură).

Economia socialistă polonă a diferit – sub multe aspecte – de tipul economic sovietic aplicat consecvent și unitar în țări precum România, Bulgaria sau Albania. Naționalizările succesive (legile din ianuarie 1946 și ianuarie 1947) vizau întreprinderile cu capital german și pe cele cu peste 50 de lucrători. Puteau exista, însă, întreprinderi private cu până la 200 de muncitori, cu precizarea că ele trebuiau să ființeze doar în acele sectoare care nu erau naționalizate integral (de obicei, comerț, servicii și agricultură).

Ministrul comunist al comerțului și industriei, Hilary Minc, era adeptul unui comerț cooperatist și privat, în condițiile în care excludea existența depozitelor en-gros particulare. Agricultură a rămas în toată perioada comunistă una a

fermierilor mici și mijlocii (proprietatea dominantă era cea de până la 7 sau chiar 15 ha), țărâtimea nefiind scutită, însă, de presiunile cunoscute pentru a accepta cooperativizarea (mai ales în perioada 1947-1953).

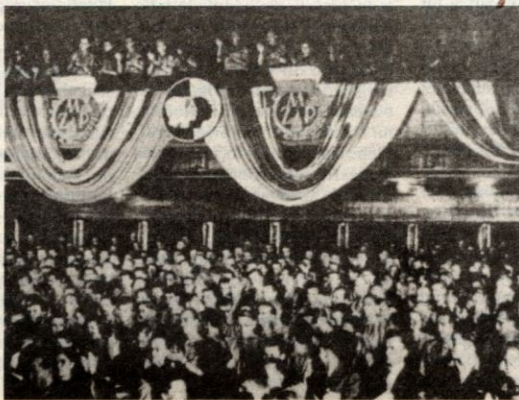
În plan politic, în efortul de a controla toate pârghiile puterii, de a elimina Partidul Țărănesc (de opoziție) și influența guvernului din exil, autoritățile comuniste s-au angajat într-un proces tenace, susținut consecvent de sovietici și de capii armatei roșii de ocupație.

La 16 noiembrie 1945 erau adoptate trei decrete cu putere de lege: 1) cel care propunea măsuri drastice în vederea eliminării prejudiciilor aduse perioadei de reconstrucție a statului, 2) cu privire la procedurile sumare (se înlesnea condamnarea la moarte sau la închisoare pe viață, detențiile temporare deveneau obligatorii, iar sentințele judecătorești nu mai puteau fi recuzate) și 3) cu privire la organizarea și acordarea de prerogative unor comisii speciale de combatere a abuzurilor și actelor dăunătoare economiei naționale.

Împreună cu decretul din 22 ianuarie 1946, privind „răspunderea pentru înfrângerea Poloniei în septembrie 1939 și pentru

fascizarea vieții politice” (cu măsuri retroactive), s-a constituit baza juridică necesară campaniei de dizolvare a opoziției politice. Arestările, torturile, execuțiile sumare, deschiderea și dezvoltarea sistemului taberelor de muncă forțată au fost principalele mijloace în atingerea scopului. Mai mult, pentru controlul total al informației, la 5 iulie 1946, a luat

Imagine de la Congresul organizației comuniste de tineret, în 1948

ființă Biroul central de supraveghere a presei, publicațiilor și spectacolelor. Nu mai erau admise referiri critice la adresa U.R.S.S., guvernului comunist și a realităților din statele comuniste; era interzisă, totodată, circulația sau difuzarea presei străine. Ziarele Partidului Tărănesc intrau într-un sistem semilegal: teoretic ele puteau fi publicate, dar fără un conținut „destabilizator” sau antiguvernamental.

Punți către Vatican

Pentru creionarea unei situații cu adevărat explozive, comuniștii au manevrat o populație catolică profund marcată de ororile războiului și au înscenat, la 4 iulie 1946, un pogrom antievreiesc la Kielce, unde 41 de persoane de rit mozaic au fost ucise de locuitorii isterizați. Cum sistemul opoziției politice se baza nu numai pe majoritatea opiniei publice ci și pe sprijinul Bisericii catolice, liderii Partidului Muncitoresc au încercat (în sensul în care se procedase deja în alte state din Europa centrală și răsăriteană) să ajungă la un acord cu aceasta, în condițiile în care Vaticanul respinsese ferm recunoașterea guvernului de la Varșovia. Inițiativa a venit din partea lui Bolesław Bierut care, la 24 noiembrie 1946, adresându-se cardinalului Wyszyński, primatul Poloniei, arăta că „nu vede nici un motiv pentru care aspirațiile fundamentale ale statului ar contrazice pe cele ale Bisericii”.

Conciliant, Bierut recunoștea că statul nu a atins în vreun fel drepturile Bisericii și că ea deținea, ca înainte de 1939, școli, organe de presă proprii (cel mai important era săptămânalul *Tygodnik Powszechny*), proprietăți, emisiuni radio. Mai mult, liderul comunist propunea obținerea unei reprezentări separate în Sejm (Parlament) pentru

La 1 ianuarie 1998 în Polonia a intrat în vigoare o nouă lege, etichetată de mulți ca un act de justiție istorică: orice persoană de origine poloneză care trăiește în afara granițelor țării se poate stabili în Polonia și poate obține naționalitatea polonă.

Se știe că în ultimele două secole polonezii au emigrat masiv. I-au alungat, pe de o parte, cele patru împărțiri ale țării (trei în veacul XVIII, între Rusia, Prusia, Austria, și a patra în veacul nostru, între U.R.S.S. și Germania), insurecțiile înăbușite, represiviunile de după al doilea război mondial și deplasările de frontiere, iar pe de alta, marea criză din 1929, care a determinat mase de țărani și muncitori să se instaleze în sudul și nordul continentului american. Diaspora polonă numără azi între 10 și 12 milioane de persoane.

Obiectul noii legi, extrem de liberală, îl constituie nu numai polonezii de origine, ci și orice minoritate ce locuia pe pământ polonez înaintea agresiunii hitleriste din 1939. Numai în Kazahstan trăiesc aproximativ 50 000 de polonezi. Cum au ajuns acolo? După acordurile de la Riga, între Polonia și Rusia, din 1921, de-a lungul frontierei, „au apărut” polonezi în Ucraina și în Bielorusia. Apoi, acești polonezi au fost decretați de puterea sovietică „dușmani ai poporului”, fiind deportați în Siberia și, foarte mulți, în Kazahstan. Numai între anii 1936 și 1939, sub supravegherea administrativă a NKVD, în Kazahstan s-au stabilit 36 000 polonezi.

Biserică, în schimbul colaborării sau chiar sprijinirii guvernului. Nu este greu de dedus că, imediat, cardinalul Wyszyński a respins categoric toate aceste „punți de legătură”.

Încercările de apropiere față de Biserică un posibil adversar de temut, se deslușeau în condițiile în care, chiar cu sprijinul trupelor sovietice de ocupație, Partidul Muncitoresc nu conta pe o victorie clară. Plebiscitele din 1946, cu privire la desființarea Senatului sau privind aprobarea frontierei occidentale a țării, dăduseră câștig de cauză (fraudă, evident) guvernului, dar ele nu erau la fel de importante ca alegerile parlamentare programate pe 19 ianuarie 1947. Încă de la sfârșitul lunii decembrie 1946, procesele politice s-au ținut lanț: lideri politici de opoziție sau șefi

militari ai guvernului în exil au fost condamnați la ani grei de închisoare sau executați.

În afara Partidului Tărănesc al lui Mikołajczyk, nici un alt partid de la Londra nu a putut participa la scrutin; grupările politice create și finanțate de comuniști au dus o propagandă susținută și costisitoare. Prin fraudă, schimbarea buletinelor de vot sau prin procedeele votului la vedere (în fața unei „comisii de anchetă”), alegerile au dat câștig de cauză alianței create de Partidul Muncitoresc – Blocul Democratic – cu 80,1% din voturi (394 locuri în Sejm), în vreme ce Partidul Tărănesc (de opoziție) a obținut doar 10,3% din voturi și 28 de locuri. Comuniștii au dat publicității rezultatele în funcție de posibilitățile de trucaj: primele anunțuri publice și oficiale au

„Operația poloneză” a fost o parte componentă a marii terori staliniste. Toți aceștia nu au putut beneficia de celelalte două valuri de repatriere, din anii 1945 și 1956, pentru că înainte de 1917 ei fuseseră supuși ai țărului rus, așa încât nu intraseră niciodată în posesia naționalității poloneze.

Evident, știrea adoptării legii la Varșovia a făcut înconjurul lumii și consulatele poloneze au fost luate cu asalt, mai ales în spațiul ex-U.R.S.S. Dacă numai o sutime din diasporă se decide să se întoarcă în țară, populația Poloniei va spori cu cel puțin o sută de mii de persoane. Ceea ce creează probleme serioase: locuri de muncă, locuințe...

O parte a solicitanților, mai ales cei ce trăiesc în Est, sunt persoane în vârstă, care au avut de suferit de pe urma apartenenței lor etnice, alta o formează tinerii, „malformați de sovietism”, care vor constitui, probabil, viitorii șomeri ai Poloniei. Dintre ei unul din șase vorbește limba strămoșilor, pentru că au avut un contact foarte anemic cu cultura țării de obârșie. Așa încât – se preconizează la Varșovia – fiecare caz va fi atent studiat de Ministerul polonez de interne, care va decide, în ultimă instanță, cine se întoarce acasă și cine nu.

F. D.

parvenit de la Cracovia, unde țărâniștii obținuseră o victorie zdrobitoare (practic, inversarea rezultatelor oficiale). Speriate, autoritățile comuniste au interzis publicarea rezultatelor vreme de câteva zile, pentru a le putea „verifica” în voie.

Binecuvântare de la exil

La 5 februarie 1947, noul Sejm alegea în funcția de președinte al Poloniei pe Boleslaw Bierut (mai exista un președinte, în exil, la Londra). Bierut a format, la 8 februarie, noul guvern, condus de Józef Cyrankiewicz (Partidul Socialist, comunist) și având ca vice-premier pe Wladyslaw Gomulka (Partidul Muncitoresc) și Antoni Korzycki (Partidul Țărănesc, pro-comunist).

Atât de refractară era opinia publică polonă la ideile comuniste, încât puținii sprijinitori ai Sovietelor au adoptat o tactică relativ singulară în spațiul comunist european: acceptarea existenței unor partide politice perfect integrate concepțiilor „partidului-frate”, în ideea păstrării, teoretice, a unei „democrații socialiste multipartitiste”. La câteva zile după formarea guvernului, Bierut a impus și adoptarea unei constituții provizorii, de esență sovietică (la 19 februarie 1947), cu multe particularități însă, care au făcut din Polonia un caz de studiu aparte în sistemul statelor comuniste.

Înăsprirea și, practic, anihilarea libertății de acțiune a Partidului Țărănesc – la 6 august 1947, directorul *Gazetei Ludowa*, ziar de partid, Zygmunt

Augustynski, era condamnat la 15 ani închisoare –, condamnările și execuțiile din rândul membrilor de marcă ai opoziției (politice și militare), masacrarea luptătorilor din gherilele anticomuniste, raporturile de înțelegere și chiar amicale adoptate de Occident cu guvernul de la Varșovia, procesele liderilor de opoziție din alte state (precum Iuliu Maniu și Ion Mihalache, liderii P.N.T., în România) l-au convins pe președintele Partidului Țărănesc să părăsească clandestin țara la 21 octombrie 1947. De altfel, puțină vreme după aceea, partidul său era dizolvat și Polonia devenea o „republică populară”.

Nu putem încheia fără a atrage atenția asupra *diferențelor specifice* ale comunismului polon (de după 1956), elemente care au permis o libertate limitată a vieții economice, culturale, sociale și chiar politice, cu doi poli fundamentali de rezistență (Biserica Catolică și societatea civilă, centrată pe prima și completată prin forțele puternicele nucleelor de intelectuali). Numai pornind de la aceste baze vom putea înțelege de ce mereu Polonia a fost prima în ceea ce privește pregătirea, declanșarea, aprofundarea și multiplicarea crizelor sistemului comunist (1953, 1956, 1968, 1970, 1980 și după aceea). Și de ce, tot aici, s-au pus fundamentele primei mișcări contestatare de masă Solidarnosc (Solidaritatea) (10 milioane de membri din 36 milioane locuitori în anii '80).

Și, la fel, ca o continuare, mai rămâne de adăugat că, în 1990, când a fost ales președintele Poloniei, Lech Walesa a primit prerogativele din partea președintelui polon din exil de la Londra Edward Raczyński, și nu din aceea a generalului Wojciech Jaruzelski. ■

În seara zilei de 29 august 1936, contrar uzanțelor, printr-o telegramă expediată la Cap Martin, Gheorghe Tătărescu îl anunța post factum pe Nicolae Titulescu că fusese înlăturat din funcția de ministru al afacerilor străine. Comunicarea primului ministru era făcută într-un limbaj ales, abandonarea ministrului afacerilor străine fiind prezentată ca un comandament al momentului, drept un act imperios cerut de interesele naționale.

Reacțiile imediate și cele de mai târziu ale lui Nicolae Titulescu pun în lumină, în egală măsură, părerea de rău că fusese lipsit de posibilitatea de a promova în continuare acțiunea politică externă desfășurată până atunci, ca și amărăciunea pentru maniera folosită, de o inelegantă fără precedent, de inexplicat, mai ales în condițiile date de existența unor relații de colaborare îndelungată în cadrul aceleiași formațiuni guvernamentale și de prestigiul național și

Reacții necunoscute la demiterea lui Titulescu

29 AUGUST 1936:

O „MAZILIRE PERFIDĂ”

GEORGE G. POTRA

● Când Majestatea Sa do-
rește a-și fi propriul ministru
● Invidie, ură, intrigă și cozi
de topor ● „Săsăitul” contra
„marelui Tit”

internațional al omului politic român. La câteva săptămâni după înlăturare, întâlnindu-l pe dr. Nicolae Lupu, Nicolae Titulescu îi spunea: „M-au alungat ca pe un servitor netrebnic, Lupule”. Gestul inelegant îl marcase profund, cum rezultă și dintr-o scrisoare din 12 mai 1939 către sora sa Cornelia (Nely) Nenișor: „În august se vor împlini trei ani de când am fost izgonit din minister, după ce cu o lună înainte mi s-a refuzat demisia, într-o formă fără precedent, nici chiar în țara noastră, necum în străinătate. Nici azi nu știu de ce s-a procedat așa cu mine”.

În epocă, dar și după aceea, actul – având drept principalii coautori pe Carol II și Gh. Tătărescu – a fost apreciat drept o „mazilire perfidă”. Cercurile politice și mediile de presă au intuit perfect sensul „remanierii” guvernamentale de la București. Pregătită și urmărită metodic, înlăturarea ministrului român – ca rezultat al presiunilor externe și al intrigilor interne – era un fapt împlinit.

Cauzele, consecințele și ecourile înlăturării lui N. Titulescu au făcut, de-a lungul anilor, obiectul a numeroase cercetări, în România și în alte țări, acestea materializându-se în studii, articole și părți de lucrări consacrate vieții și activității marelui om de stat, politici externe românești sau relații internaționale interbelice.

Împotriva lui N. Titulescu au acționat cu toată energia Germania hitleristă și Italia mussoliniană, care au bene-

ficiat de un larg concurs din partea cercurilor și a regimurilor de dreapta din Ungaria și Bulgaria, dar mai ales din Polonia și Iugoslavia.

Forțele și personalitățile politice din România care au acționat împotriva lui Titulescu au fost la rândul lor foarte numeroase. Dacă regele Carol II a fost, indiscutabil, principalul adversar, nu este mai puțin adevărat că împotriva ministrului de externe român au acționat oameni politici ca Gh. Tă-

tărescu (prim-ministru), Ion Inculeț (viceprim-ministru), Victor Antonescu, Richard Franasovici și Valer Pop (miniștri), șefi sau nu de partide, diplomați ș.a., precum Octavian Goga, A.C. Cuza, Al. Vaida-Voevod, Gh.I. Brătianu, N. Iorga, Grigore Filipescu, Corneliu Zelea Codreanu, Constantin Argetoianu, Mihail Manoilescu, Mihail Sturdza, Constantin Cesianu, Viorel V. Tilea, Anton Bibescu, Radu Lecca, Ștefan Tătărescu.

În Europa nu merge ca la București

Incredibilă în primul moment, vestea înlăturării lui N. Titulescu din guvernul român a uluit. Pentru un timp îndelungat, Bucureștii au devenit punctul central al atenției cercurilor politice și a opiniei publice de pe numeroase meridiane. „Chestiunea Titulescu” a dominat săptămâni întregi – sub raportul implicațiilor, semnificațiilor și consecințelor – preocupările cancelariilor diplomatice și comentariile presei și posturilor de radio de pe un mare spațiu geografic.

Demiterea lui Nicolae Titulescu a provocat o reacție cvasigenerală de protest – fără precedent – în rândurile corpului diplomatic românesc. O mare parte a reprezentanților diplomați ai României peste hotare au exprimat, direct sau indirect, intenția lor de a demisiona. Gestul, de o spontaneitate plină de semnificații, dovedea că Nicolae Titulescu nu fusese un trecător, ca atâtia alții, prin tumultuoasa viață politică românească dintre cele două războaie mondiale, ci creatorul și promotorul de mare prestigiu și fermitate al unei politici lucide, de pace și colaborare, cu ample rezonanțe pe plan național și internațional. Făcând dovada unei generozități rareori întâlnite în politică, ce se dovedea

capabilă să înfrângă toate izbucnirile de ordin subiectiv, Titulescu a respins toate aceste avansuri, cerând expres tuturor reprezentanților diplomați români, ce i se adresaseră în sensul de mai sus, să-și continue activitatea în interesul general al țării. Acest fapt mi-a fost relatat de Savel Rădulescu în cadrul unei discuții pe care am avut-o la 4 iulie 1968, informația fiind confirmată și de alte surse. Iată ce nota, în acest sens, Raoul V. Bossy, trimisul extraordinar și plenipotențiar al României la Budapesta: „În vara viitoare – a anului 1936 – pe când mă aflu în vacanță la St. Moritz – aflu că guvernul Tătărescu a fost remaniat și că Titulescu nu mai deține, în noua formație, portofoliul afacerilor străine. Era în ziua de 29 august. Telefoniez lui Mihai Boerescu, ministrul nostru la Berna, care îmi confirmă că Titulescu a fost «debarcat», dar că ne roagă pe toți să nu ne solidarizăm cu dânsul și să rămânem la posturile noastre”.

În discuții purtate în urmă cu 30 de ani, cu diplomați și ziariști ce au activat în perioada interbelică, în viață încă în anii '60, am abordat și acest aspect. Părerile exprimate de interlocutorii mei m-au făcut să rețin că atitudinea corpului diplomatic românesc (desigur nu în totalitate) era determinată atât de criterii obiective, cât și de criterii subiective.

Existau suficiente motive să se manifeste temerea că îndepărtarea lui N. Titulescu va conduce la o abandonare (cel puțin parțială) a orientărilor de până atunci (tradiționale) ale politicii externe românești, o îndepărtare de tezele securității colective și o diluare a substanței structurilor de securitate regională (implicit a prezenței și angajamentului României în aceste organisme), o predispoziție față de acceptarea presiunilor noilor centre de putere,

recte statele totalitare, o înclinație spre compromis.

Prezent în România, la sfârșitul anului 1937 – mai senin decât în august 1936, dar nevindecat încă de suferința pe care i-o provocaseră guvernanții români – N. Titulescu aborda chestiunea și din alt punct de vedere, făcând observații deosebit de judicioase: „Întors în țară – nota N. Carandino –, Titulescu a telefonat să vin să-l văd. Anticamera era plină de oficiali și neoficiali, de miniștri străini, de ziariști internaționali. Dar când Titulescu a deschis ușa și m-a văzut, a strigat numele meu cât îl ținea gura și m-a primit înaintea tuturor: «Excusez-moi, messieurs... c'est un ami». Apoi m-a luat cu el în birou și a început să injure pe cei care îl «lucraseră».

– Sunt criminali. Nu-și dau seama. Judecă și tu! Are țara bani să fabrice un nou Titulescu? Nu pun problema de valoare personală. Admit că au găsit unul la fel, dacă nu unul mai bun. Dar ca să-l faci cunoscut, ca să-i faci presă, ca să-i faci relații, ca să-i creezi un pedestal, trebuie mulți ani și multe milioane. Dar ce știu ei? Cred că în Europa merge ca la București!”

Șocul dat de înlăturarea în sine a lui N. Titulescu era accentuat în rândul corpului diplomatic românesc de înlocuirea „mare-lui Tit” printr-o personalitate modestă ca prestație în posturile diplomatice ocupate până atunci în Franța, Portugalia și Spania și în cele ministeriale la Justiție și la finanțe, de om de partid. Victor Antonescu a fost cel care, desigur fără voie, avea să conducă la micșorarea prestigiului politicii externe românești. O asemenea perspectivă convenea însă de minune lui Carol II, care urmărea de ani și dorea din toată inima să devină propriul său cancelar. Sugestive în acest sens ni se par părerile lui Mihai Boerescu, Dimitrie Drăghicescu

și Raoul Bossy. „Boerescu mă informează că titular la externe este acum Victor Antonescu, un medicor, lipsit de prestigiu. După marele orator Titulescu, care făcea fala Societății Națiunilor, un săsăit care se împletește în cuvinte și care și-a datorat cariera bunăvoinței lui Ionel Brătianu. Parcă-l aud: «Sefule, sefule» (în loc de «seful»)." La 12 decembrie 1936, R. Bossy nota: „A doua zi mă duc la externe să-l văd pe actualul titular, Victor Antonescu, un om amabil, dar medicor, cu oarecare tendințe premature de senilitate. Este penibil să-l vezi așezat pe fotoliul ocupat de o personalitate ca aceea a lui Nicolae Titulescu." Comentând înlocuirea lui Titulescu, filosoful și diplomatul Dimitrie Drăghicescu afirma că „regele Carol devenea și propriul său ministru de externe printr-un interpus de paie".

Demisii, rechemări, rotiri

Atitudinea diplomaților români – a celor care și-au manifestat intenția de a demisiona – se explică și prin convingerea destul de răspândită că N. Titulescu avea să revină pe scena politică românească. Așa a crezut și Titulescu, așa au crezut colaboratorii săi apropiați, așa au crezut nu puține cercuri politico-diplomatice, ziare, reviste și posturi de radio străine. Prea puțini aveau să întrevadă că mișcarea era ireversibilă. „La fel ca în presa franceză, și în cea engleză se găsesc persoane care nu cred că Titulescu va rămâne mult timp departe de viața politică a României", remarca Ministerul de externe al Germaniei la 25 septembrie 1936, într-o telegramă-circulară adresată oficiilor sale diplomatice și consulare din străinătate. *Le Temps* din 31 august 1936 aprecia că „dl. Titulescu nu este un om care

să se resemneze". *L'Intransigent* din 31 august 1936 considera îndepărtarea lui Titulescu din guvern ca temporară, aceeași opinie fiind împărtășită și de *Journal des Débats* din aceeași dată. *Le Figaro* considera „dispariția sa, fără îndoială, de moment". Sintetizând reacția cercurilor de presă franceze, ca și păreri ale cercurilor politice, inclusiv ale acelor ca gravitau în jurul Quai d'Orsay-ului, Ambasada germană din Paris consemna părerile acestora că „noul cabinet va conduce treburile numai o scurtă vreme, ca un cabinet de tranziție, iar cu prilejul formării ulterioare a unui guvern, Titulescu își va ocupa vechiul loc", că „ieșirea lui Titulescu din guvern este considerată poate și acolo numai o măsură trecătoare".

Majoritatea ziarelor și revistelor britanice, ca și numeroase cercuri politice din această țară, nu au crezut nici ele în înlăturarea definitivă a lui Titulescu. *Times* din 1 septembrie 1936 aprecia că „în nici un caz, nu există motive ca dispariția lui Titulescu de pe scena politică să se considere ceva mai mult decât ca o eclipsă trecătoare. Oamenii de calibrul lui și cu caracterul său nu părăsesc pentru mult timp arena politică". La rândul său, *Daily Telegraph*, din 2 septembrie 1936, arăta că „el poate să-și facă din nou apariția, în curând, pe arena românească". „În genere – aprecia Ambasada germană de la Londra – ce-i drept, presa [engleză] nu se așteaptă ca Titulescu să rămână mult timp în afara vieții politice a României; unele ziare sunt chiar de părere că el va fi rechemat, în timpul cel mai apropiat, pe postul ministrului de externe".

Va trece câțva timp – și în acest interval ecurile și reacțiile aveau să se estompeze – până când se va observa că, în ciuda afirmațiilor privind o reală dorință de colaborare cu N.

Titulescu, cercurile guvernante de la București nu au avut nici o intenție – absolut nici una – de a mai apela la serviciile fostului ministru. La sfârșitul anului 1937, N. Titulescu remarca trist: „Dar ceea ce este important este că nu am primit nici o ofertă de colaborare, sub orice formă sau înfățișare, menită să ne unească eforturile în cadrul politicii pe care am dus-o în numele țării și pe care d. Tătărescu s-a angajat să o continue fără schimbare, după cum declara în telegrama sa". Mai mult decât atât, adversarii săi au făcut tot posibilul pentru a împiedica revenirea sa atât pe scena politică internațională, cât și pe scena internă.

Presa română și cea străină au comentat în mod viu atitudinea diplomaților români, atrăgând atenția (și afirmația este valabilă chiar pentru acele organe de presă care au negat o astfel de poziție din partea diplomaților români) asupra intenției guvernului de a realiza o revizuire a componenței personalului diplomatic românesc și, în acest context, de a proceda la înlocuirea șefilor unor oficii diplomatice de peste hotare, cunoscuți pentru atașamentul față de fostul titular al Ministerului afacerilor străine. Intențiile guvernului erau cunoscute, de altfel, în capitala României. Armand Călinescu – un om foarte bine informat – nota: „La externe se va face o mare mișcare în diplomatie".

În ciuda evidenței, diverși împunernici ai guvernului au dezmințit atât existența atitudinilor mai sus evocate, cât și intențiile privind epurarea corpului diplomatic românesc. Reprezentanțelor diplomatice peste hotare li s-a cerut să facă același lucru.

Demiterea lui Titulescu a coincis cu plecarea a două personaje cheie din Ministerul afacerilor străine: Savel Rădu-

lescu și Mihail Arion. Primul nu a mai fost inclus în noua echipă guvernamentală; responsabilitățile de subsecretar de stat la Ministerul afacerilor străine fiind încredințate lui Victor Bădulescu. Cel de-al doilea și-a dat demisia, în circumstanțe nesigure, din postul de secretar general al ministerului, aceasta fiind acceptată din punct de vedere formal la 29 august 1936. Graba cu care a fost acceptată demisia, fără întrebări și precizări asupra motivelor, lucru absolut normal atunci când era vorba de un colaborator dintre cei mai apropiați, ne face să înclinăm spre părerea că cererea de demisie a secretarului general a survenit ulterior demiterii lui Titulescu, dar că s-a procedat la o antedatatură. M. Arion vrând să evite cu orice preț prezentarea demisiei în

măinile noului ministru de externe. În sprijinul supozițiilor noastre vin păreri exprimate în același sens de către Savel Rădulescu în cadrul aceleiași convorbiri din 4 iulie 1968.

Când posibilitatea unei demisii în bloc din partea membrilor marcanți ai corpului diplomatic începuse să se diminueze, V. Antonescu a procedat, dacă nu la inițiativa lui Gh. Tătărescu, cel puțin cu asentimentul acestuia, la rechemarea unora dintre șefii misiunilor diplomatice românești și în același timp la numeroase mutări dintr-un post în altul. Au făcut, în primul rând, obiectul acestei revizuirii cei care erau suspecti pentru sentimentele lor

de devoțiune față de fostul ministru, ca și cei care, printr-o imprudență, lăsau să se înțeleagă că au o atitudine cât de cât obiectivă față de acesta. Astfel, până la jumătatea anului 1937, au fost rechemati: *Nicolae Lahovary* (Albania), *Caius Brediceanu* (Austria), *Dimitrie Ghika* (Belgia), *Vasile Stoica* (Bulgaria), *Theodor Emandi* (Cehoslovacia), *Mihail Boerescu* (Elveția), *Raoul V. Bossy*

același timp, imposibilitatea de a o face în formele și la dimensiunile preconizate.

Rechemarea și mutarea unor diplomați, în primul rând a celor devotați lui Titulescu, au coincis cu reducerea în viața politică sau în activitatea diplomatică a unor personaje ca Anton Bibescu, Victor Cădere ș.a., dușmani învederați ai lui Titulescu. Ceea ce s-a făcut nu era decât materializarea unui gând mai vechi

al lui Gh. Tătărescu. Încă în referatul pe care îl înaintase lui Carol II, la 11 iulie 1936, în legătură cu demisia lui Titulescu, prezentând consecințele acceptării ei, Tătărescu afirma: „Această retragere nu va da posibilitatea de a proceda la o revizuire a organelor Ministerului afacerilor străine și a instrumentelor sale de propagandă, care, în situa-

ția de azi, în multe centre, militează numai în cadrul unei acțiuni personale și constituie anomalii primejdioase în acțiunea de apărare a intereselor generale ale statului și guvernului”.

Desigur, au fost și diplomați care, cu toate sentimentele lor de devotament față de N. Titulescu, nu au protestat în mod oficial și nu și-au dat demisia, rămânând să-și consume amărăciunea în forumul lor intim sau într-un cerc restrâns de prieteni, înfricoșăți de eventualitatea unor sancțiuni drastice din partea noilor șefi, care nu erau dispuși să accepte nici măcar existența unei păreri de rău. ■

(Va urma)

Geneva, 29 septembrie 1931: Titulescu, în calitate de președinte, rostește discursul de închidere a celei de a XII-a sesiuni ordinare a Adunării Societății Națiunilor

În p. 50: fotografie din 1939, când Titulescu se afla în exil

(Finlanda), *C. Langa-Rășcanu* (Grecia), *Gr. Constantinescu* (Iran), *Alexandru Gurănescu* (Iugoslavia), *Ion Aurel Vassiliu* (Japonia), *Dimitrie Drăghicescu* (Mexic), *Constantin Vișoianu* (Polonia), *Constantin Antoniad* (Societatea Națiunilor), *Eugen Filotti* (Turcia), *Vasile Grigorcea* (Ungaria). Este adevărat că unora dintre șefii de misiuni rechemati li s-a încredințat – după un răstimp mai scurt sau mai îndelungat – conducerea altor misiuni diplomatice sau diferite responsabilități în Centrula Ministerului afacerilor străine. Faptul confirmă însă intenția primului ministru de a proceda la o revizuire a personalului diplomatic românesc, cu precădere a aceluia lucrând în exterior, și atestă, în

Mai 1946. Serviciul de propagandă al armatei raportează

În perioada 6-17 mai 1946, la București, s-a desfășurat așa-numitul „Proces al marii trădări naționale” în care au fost implicate personalitățile ce au condus destinele României timp de aproape patru ani (6 septembrie 1941-23 august 1944), în frunte cu mareșalul Ion Antonescu.

La 17 mai 1946, Tribunalul Poporului, cum au numit comuniștii instanța instrumentată să judece acest proces, a pronunțat sentințele, condamnând la moarte 13 persoane, printre care Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin (Piky) Z. Vasiliu, Radu Lecca, Eugen Cristescu, Gheorghe Alexianu ș.a. iar alte 11 la pedepse pe diferite termene.

Autoritățile au decis ca verdictul să fie prelucrat de către Serviciul pentru cultură, educație și propagandă (E.C.P.) în toată armata. În acest sens, Inspectoratul E.C.P. – principalul instrument de comunizare a instituției militare de curând introdus în armată – a emis Ordinul nr. 465, prin care dispunea ca în unități și comandamente să se desfășoare mitinguri speciale în cadrul cărora să se adopte moțiuni de solidarizare cu sentințele adoptate de tribunal. La rândul său, ministrul de război, prin Nota telefonică nr. 20 250, a dispus și el organizarea unor adunări „în care să se explice sentința”.

„Antonescu nu are nevoie de apărător, îl apără națiunea”

Corpul 4 armată
Serviciul E.C.P.
Confidențial personal

27 mai 1946

Către Ministerul de război
Inspectoratul General al

Armatei pentru E.C.P.
Secția a II-a

Am onoarea a raporta următoarele privind modul în care a fost privită desfășurarea procesului criminalilor de război în unități și executarea meetin- gurilor privind sentința.

La 5 mai 1946, Corpul de armată, Serviciul E.C.P. a deschis campania prin ziar de lămurire

Prezentăm trei documente inedite provenind de la organele E.C.P. care evidențiază modul cum diverse categorii de militari (ofițeri, subofițeri și trupă) au receptat atât sentința cât și întregul proces de destructurare (numit în epocă „democratizare”) prin care trecea armata în acele momente. Chiar dacă documentele redactate de activiștii E.C.P. au avut grijă să „filtreze” aprecierile și formulările în sensul dorit de eșaloanele superioare, ele au surprins, în esență, starea de spirit a corpului ofițeresc, în special nemulțumirea acestuia față de modul în care se desfășurase procesul și hotărârile adoptate, îngrijorarea pentru viitorul ostirii.

Primul document provine de la Corpul 4 armată ale cărui unități erau dislocate în Moldova, al doilea de la Corpul 7 armată, zona de responsabilitate a acestuia fiind Transilvania, iar al treilea de la Cercul Teritorial Constanța. Așadar, sub aspect teritorial, informațiile proveneau din trei mari provincii istorice – Moldova, Transilvania și Dobrogea –, ceea ce mi se pare semnificativ din perspectiva aprecierii reacției armatei față de „procesul marii trădări naționale”.

În transcrierea documentelor, am respectat originalul, iar acolo unde a fost necesară o explicație sau o completare, ele au fost semnalate prin paranteze drepte. Subtitlurile ne aparțin.

asupra procesului. Cu acest prilej s-a dat un ordin confidențial personal către comandanții secunzi [E.C.P.] să dea o amploare deosebită procesului pentru ca ultimul ostaș și ofițer să cunoască cum s-a desfășurat procesul.

În acest ordin s-a cerut comandanților secunzi să treacă la strângerea de materiale pentru ziar. Cum campania cu articolele pentru *Dreptatea* nu a dus la

Una din numeroasele demonstrații organizate în Capitală de comuniști în timpul procesului intentat mareșalului Ion Antonescu și principalilor săi colaboratori

„OFITERII ȘI SUBOFITERII AU PRIVIT OSTIL PROCESUL“

PETRE OTU

rezultatul urmărit, s-a aplicat un alt procedeu, în speranța că se vor putea obține. S-a cerut acestora să obțină interviuri de la ofițeri, subofițeri și ostași – date ziarului și, eventual, semnate pentru ca să nu se isce apoi procese după publicarea lor.

În majoritatea unităților acest ordin a fost desfășurat de comandanți și nu de secunzi [E.C.P.] și înapoiat marii unități cu rezoluția să decidă dacă este cazul să se aplice fiindcă se face politică și că „astea ar fi declarații“, deși ordinul spunea clar: pentru difuzarea procesului, pentru realizarea solidarității cu sentința Tribunalului Poporului, veți obține de la ofițeri, subofițeri și ostași interviuri luate asupra a trei întrebări, pentru a se da un jalon și apoi pentru a se evita situația din trecut, când articolele cerute băteau câmpii pe teme străine de ceea ce ordonasem. Eventual interviul să fie încheiat cu considerațiuni personale ale celui care dădea interviul.

Nu s-a putut obține din nici o unitate pentru cele arătate mai sus. Divizia 6 infanterie a raportat comandantului corpului și acesta a dat ordin prin care cerea unităților ca „interviul cerut cu nr. 350 059 să fie reținut la unități nemaifiind necesar“. Divizia 6 a ordonat serviciului E.C.P. ca în cazul când au venit vreunele să le predea Biroului 2 – lucru care se pare că s-a produs și la cele-

late unități, în urma ordinului amintit mai sus. S-a spus că acestea sunt declarații culese de E.C.P. etc., etc. În unele unități ele au fost date de mână, transformându-se chiar în declarații.

Un singur articol s-a putut publica, cel semnat de dl. general. Acest articol, inițial, era o apărare a celor judecați. A fost nevoie de două declarații ca să se aducă modificările, ca el să poată fi publicat, cu sublinierile noastre.

Celelalte articole au fost scrise de redacție și subsemnatul.

S-a primit Ordinul nr. 465 al d-lui inspector general. Dl. comandant a căzut de acord să-l transmită întocmai cu înlocuirea cuvântului „votare“ cu termenul „aprobării unei moțiuni scrise“. Chiar atunci când semna telegrama, a adus șeful de stat major Nota telefonică nr. 20 250 a d-lui ministru de război, care schimba nu numai termenii, ci și acțiunea, iar în loc de meeting preciza „adunări unde să se explice sentința“. Dl. general ne-a spus „se pare că sus acolo sunt neînțelegeri mai mari ca aici“, cerându-mi sfatul cum putem ieși din încurcătură și că este de părere ca primul ordin să nu-l mai dăm în copie ca să se vadă acest lucru și la unități.

Am raportat că părerea mea este să se dea ultimul ordin, adăugându-se ca serviciul E.C.P. să raporteze executarea și modul cum s-a desfășurat meetingul, lucru

care a fost acceptat. A doua zi a sosit telegrama d-lui subinspector general E.C.P., col. Petrescu, care cerea să se raporteze executarea meetingului ordonat cu nr. 465 și 20 250 și modul cum s-a desfășurat, prin curier. Ea a fost transmisă în copie, dl. general fiind de părere că nu are rostul să mai dăm încă o telegramă când s-a dat una pentru același lucru. În unități s-a pregetat la executarea ei, totuși pe diferite motive.

D[ivizia] 21 infanterie care primise Ordinul 465, inițial prin A[mnat] 1, raportează pe care să-l execute, ceea ce era o tergiversare și o amânare a lucrărilor, fiindcă ordinul nostru era clar și vorbea de Ordinul 465 și de nr. 20 250.

La R[egimentul] 15 infanterie s-a amânat două zile la rând, ca să fie într-o zi când pot fi [toate persoanele din] toate răspândirile etc.

Exceptând Romanul, P. Neamț și Cotești, nici o altă unitate n-a raportat dacă s-a ținut [meetingul] și cum s-a ținut. La Roman a decurs în condiții normale, participând și ofițeri, cu excepția R 5 artilerie; comandantul secund n-a pregătit subofițerii și ostașul care au ajuns la concluzia că criminalii trebuiau pedepsiți exemplar, dar nu cu moartea.

La R 15 infanterie și, în genere, la toate unitățile, s-a luat adlitteram ordinul d-lui ministru și s-a ținut o adunare pentru

explicarea sentinței și nu un meeting de solidarizare cu ea.

Comandantul secund a fost numit să explice sentința și atât.

La Corpul de armată, comandantul a plecat a doua zi după ordin în inspecții, astfel că adunarea a ținut-o șeful de stat major și subsemnatul. S-a încercat să se facă asemănător.

Lt. col. Ionescu Marin a vorbit ofițerilor spunând între altele: „Cine a greșit să plătească. La noi în stat puterea judecătorească a fost întotdeauna independentă, potrivit tradiției și constituției. Ea nu trebuie să comentată nici în bine nici în rău. Așa ne învață înaintașii noștri”. După care a încheiat spunând că amănuntele se știu din ziare și arătând că adunarea s-a încheiat. Am cerut cu vântul și am expus ofițerilor preluile războiului, jaful și crimele antonescienilor și legionarilor și faptul că Tribunalul Poporului este un organ al nostru, care judecă omeneste, în afara patimilor și că sentința lui este sentința întregului popor care a suferit și a sutelor de mii de victime.

Ofițerii din comandament au avut o atitudine ostilă, cu excepția a trei-patru, și plictisită.

La R 15 infanterie slt. Cătană s-a exprimat că probabil va fi un plebiscit și ca atare îi e teamă că rezultatul va fi Antonescu în locul lui Groza.

La D 6 inf. în ziua de 22 mai 1946 a fost adunarea comandantilor secunzi, făcută de noul comandant cpt. Pandrea. S-a adunat și comandantul dl. general *Dimulescu* care printre altele le-a spus: „Antonescu a greșit și este judecat. Războiul pentru Basarabia își are o justificare, dar numai atât. Sunt ostași care poartă chipul regelui tăiat din bancnote. Cinste lor că au curajul să o facă, dar nu este ostășesc și regulamentar. Sunt ofițeri și ostași care iau parte la manifestații strigând «Regele și patria». Cinste lor că au curajul să o facă, dar, de asemenea, nu este ostășesc”.

La Divizia 8-a cavalerie purtată, maiorul *Unghureanu Grigore* din R 21 artilerie a spus că „ar fi o

greșeală dacă aceștia ar fi condamnați la moarte. Noi trebuie să ne conducem în acest proces după procesul de la Nürnberg”.

Lt. col. Păsăreanu Ion din comandamentul D 8 cavalerie: „Chiar dacă îi condamnă la moarte îi grațiază regele”.

Cpt. Nicoră C-tin din R 3 artilerie) moto: „Antonescu nu are nevoie de apărător, deoarece îl apără națiunea”.

La cartierul Corpului 4 armată meetingul s-a ținut în prezența subsemnatului care am vorbit trupe; circa 100 de ostași. Au luat cuvântul și ostași care au arătat revolta lor față de criminalii de război și solidarizarea cu sentința care să fie lecție pentru viitori pentru cei care ar dori să mai târască țara și poporul în aventuri.

Concluziuni

Trupa solidară cu actul de purificare a țării de criminalii legionaro-antonescieni și continuarea acestei acțiuni. Ofițerii și subofițerii indiferenți și chiar înclinați să găsească circumstanțe atenuante celor judecați, au privit ostil procesul și adunările. Au fost greuțate evidente difuzării procesului. La Roman comandantii de regimente au dat ordin să nu fie discutat că este ordinul d-lui comandant al corpului. Au fost greuțată simptome și tergiversări în executarea meetingului care a fost transformat într-o simplă adunare de aducere la cunoștință a sentinței, oficial și rigid. Nu s-a putut realiza mobilizarea ofițerilor prin ziarul *Moldova militară*, fiindcă s-a interzis acest lucru de comandantul corpului și de comandantii de divizii, iar comandantii au spus că intervențiile și articolele sunt declarații politice și armata nu face politică.

În concluzie: starea de spirit în perioada procesului și sentinței la trupă bună și solidară cu sentința, cu excepția unora din furierii TTR-ști. La ofițeri nefavorabilă și ostilă la mai mult de jumătate, chiar și la mai mulți din cei ce păreau apropiați.

Locuitor cdt. secund E.C.P. C. 4.A.

Maior Dumitru Ortinschi

p. Șeful Biroului 2

Locotentent Birou N.

„...Aștia vor să forțăm mâna regelui?”

Corpul 7 armată
Serviciul E.C.P.

Nr. 50 457 din 26 mai 1946

Către Ministerul de război.
Inspectoratul General E.C.P.

La ordinul dumneavoastră din
23.05.1946

Am onorea a raporta următoarele:

În zilele de 22, 23 și 24 mai 1946 la unitățile C[orpului] 7 A[rmată] și în garnizoana Sibiu, cuprinzând toate formațiunile militare, au avut loc meetinguri în care comandantii de unități, secunzii pentru E.C.P., ofițerii, subofițerii și ostașii s-au solidarizat cu hotărârile Tribunalului Poporului.

În unitățile C 7 A meetingurile s-au desfășurat în general într-o atmosferă sănătoasă, îndeosebi în unitățile „Horia, Cloșca și Crișan”. De asemenea, în celelalte M[ari] U[nități] meetingurile s-au desfășurat în condiții acceptabile.

În comandamentul D 2 inf. atmosfera a fost mai pozitivă decât la R 1 art. grea, unde a domnit impresia că totul s-a făcut în urma ordinelor superioare.

La R 3 transmisiuni, atât comandantul de regiment cât și secundul pentru E.C.P. au arătat justetea pedepsei, iar ofițerii și trupa au manifestat o deosebită atenție în timpul meetingului.

În garnizoana Sibiu, la Centrul de instrucție al cavaleriei, meetingul a fost sub nivel. Comandantul s-a mulțumit numai să arate scopul adunării, secundul E.C.P. a vorbit pozitiv, iar domnul colonel Adam, vorbind din partea ofițerilor, s-a exprimat: „Antonescu este singurul vinovat și deci să-și primească pedeapsa”.

În timpul meetingului soldații au fost foarte atenți, de asemenea, și o parte a subofițerilor, în schimb majoritatea ofițerilor se manifestau destul de distrași.

Unii se uitau la niște avioane care evoluau tocmai atunci pe deasupra, alții își aruncau privirea spre zidurile cazarmii, iar după meeting *lt. col. Baraciogu* s-a exprimat: „Ce vor știți, să forțăm mâna regelui?“, iar *lt. col. Cristescu*: „Noi nu facem politică și deci nu ne putem amesteca în treburile guvernului“.

La Cercul Teritorial Sibiu. Aici comandantul secund, interpretând nejust ordinele date referitor la executarea meetingului, s-a mulțumit doar să anunțe fără nici un comentariu sentința aplicată de Tribunalul Poporului.

În restul unităților, meetingul s-a desfășurat într-o atmosferă de deplină satisfacție și de solidarizare a armatei cu hotărârile Tribunalului Poporului. Aceste meetinguri au influențat mult îmbunătățirea situației politico-morale în sensul că ofițerii și subofițerii care oscilau au început să se apropie mai mult de principiile adevărat democratice. De asemenea, elementele reacționare s-au demascat complet cu această ocazie, spunând în anumite împrejurări că ei nu pot să judece pe acel care a fost comandantul lor. Acestea, în număr redus, nu au putut influența dezvoltarea sănătoasă a stării de spirit la majoritatea ofițerilor.

Locțiitor comandant secund E.C.P. C. 7 A.

Maior Iliescu Napoleon

Am onoare a vă raporta că mitingul s-a ținut în sala mare a Cercului și au vorbit: dl. col. Botea Ioan, dl. col. Lateș Gheorghe, dl. cpt. Pană Ioan.

În timpul ședinței și după ședință s-au produs următoarele discuții:

Maiorul Bălășescu a afirmat că el nu poate să admită pedeapsa cu moartea, căci este creștin și așa a învățat să ierte de șaptezeci de ori câte șapte.

Maiorul Scipione a spus că poate pedeapsa e dreaptă dar mintea sa este întunecată de sentiment, căci printre cei condamnați sunt unii care ne-au fost șefi și s-a simțit legat sufletește de ei.

Maiorul Protopopescu a ridicat problema neconsumării procesului, căci mai este judecarea recursului și clemența regală și deci nu pot avea nici o impresie și nu vede de ce Antonescu a fost un trădător.

Lt. col. Lateș a spus că după dânsul este necesar a cunoaște tot procesul cum a decurs în amănunt; să aibe toate piesele de bază ca să vadă dacă într-adevăr este vinovat, ca apoi să-și dea seama dacă pedeapsa este justă sau nu. A susținut vinovăția lui Antonescu și a clicii lui cu un lux deosebit de argumente.

Lt. col. Filip Aurel a conchis că nici pedeapsa cu moartea nu-i suficientă și că le-ar trebui o tortură îndelungată.

Cpt. Ștefan Costică (Casierul) a argumentat vinovăția criminalilor de război și târârea țării în mod voit și conștient la dezastru. S-a solidarizat cu părerile acestora lt. Gherghel.

Dl. col. Botea a conchis că sunt vinovați și că tribunalul a pedepsit just, căci a existat întotdeauna o trădare națională trăită de noi. Toți și nimeni nu poate să vadă altfel dacă-i un [om] obiectiv și corect.

A produs o impresie profundă când dl. maior Protopopescu a citit din *Glasp armatei* că dl. gen. Dăscălescu Nicolae este criminal de război și ar fi judecat de Tribunalul Poporului. Dânsul a spus: cum să fiu solidar cu sentința Tribunalului Poporului, când și pe Dăscălescu, pentru care s-au bătut tobe la Moscova pentru capacitatea și eroismul său, el este criminal de război? Înseamnă atunci că o să-mi vie și mie și la alții rândul, care am luptat în Est să stăm pe băncile acuzaților (a zis dânsul).

Dl. col. Botea i-a spus că a pus problema greșit și că se va vedea din dezbaterile ce vor urma, vina sau nevină sa.

Restul ofițerilor și subofițerilor n-au ridicat nici o obiecțiune și doar ziceau: dacă tribunalul i-a pedepsit, sunt vinovați și ce căutăm noi a infirma sentințele, ce noi suntem tribunal?

Locțiitor cdt. secund E.C.P.

Cpt. Pană Ion. ■

„Cum să fiu solidar cu sentința?“

Cercul Teritorial Constanța
Serviciul E.C.P.

Nr. 162

25 mai 1946

Către
Comandamentul II Teritorial
Serviciul E.C.P.

Aspectul mitingului ținut pe baza ordinelor telegrafice nr. 990414/946 și nr. 990448/946.

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ

Se împlinesc anul acesta 80 ani de la terminarea primului război mondial. Pentru noi, românii, importanța evenimentului este aparte. Binevenită deci inițiativa Centrului de Studii Române din Iași de a organiza, în zilele de 23-28 iunie 1998, cea de a patra Conferință Internațională având ca temă *România în vremea primului război mondial*. Vor fi prezentate – în engleză și română – comunicări privind istoria și cultura românească din acei ani. Intenția organizatorilor este să strângă toate contribuțiile într-un volum. Pentru cei interesați, oferim adresa E-Mail: Kurtwt@starnets.ro și cea pe World Wide Web: WWW.romanianstudies.ro.

În perioada 12 septembrie 1940-23 august 1944, între dr. Wilhelm Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, și mareșalul Ion Antonescu a avut loc un schimb de scrisori vizând ameliorarea situației evreilor – cetățeni români sau a evreilor foști cetățeni români rezidenți în Basarabia și Bucovina de Nord și deportați, după 22 iunie 1941, în Transnistria. Amintim că numeroși alți evrei din afara acestor teritorii și anume, cei din Dorohoi, Suceava, Câmpulung, sau aflați

asupra evreilor din Rusia și Ucraina.

Comentarii revelatoare asupra acestei scrisori se găsesc în raportul ministrului francez la București, Jacques Truelle, adresat guvernului de la Vichy la 10 noiembrie 1941, din care cităm în

ENIGMELE SCRISORII MAREȘALULUI ANTONESCU CĂTRE DR. FILDERMAN

la muncă obligatorie, au fost deportați în Transnistria.

La data de 11 octombrie 1941, dr. Filderman s-a adresat mareșalului Ion Antonescu printr-o scrisoare în care apela la sentimentele umanitare ale conducătorului statului spre a împiedica o nouă deportare a unui grup de evrei din ghetoul de la Chișinău. Conducătorul statului i-a adresat dr.-ului Filderman o scrisoare foarte dură, în care culpabiliza populația evreiască din Basarabia și Bucovina de Nord pentru colaborare cu inamicul sovietic, extinzând aria culpabilizării și

continuare (documentul integral a fost publicat în lucrarea *Martiriul evreilor din România*, Editura Hasefer, 1991; fragmentele citate de noi au fost retraduse în redacția revistei *Magazin istoric*):

„Această legatie a avut ocazia, în mai multe rânduri, să semnaleze Departamentului măsurile luate împotriva evreilor, fie de guvernul român, fie de autoritățile subordonate mai mult sau mai puțin calificate. Se părea că ororile al căror tea-

Grupuri de evrei deportați în Transnistria

desfășurare a fost orașul Iași, în luna iulie ce a trecut, și despre care am informat în scrisoarea mea nr. 195 din 4 iulie, nu vor mai putea fi depășite. De altfel, de atunci încôace, guvernul român pârșe sensibil la reacția opiniei publice, atât din interior, cât și din străinătate, față de aceste atrocități și în cursul lunii septembrie a existat impresia producerii unei oarecare destinderi [Urmează în continuare descrierea unor noi măsuri de deportare]...

În fața acestor măsuri, care evident urmăreau rezolvarea radicală a problemei evreiești, doctorul Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, nu a ezitat să adreseze mareșalului Antonescu două scrisori, în care atrăgea atenția conducătorului asupra îngrozitoare tragedii ce se desfășura și îl implora în mod impresionant, făcând apel la sentimentele sale umanitare, să înceteze acest adevărat program.

Mareșalul Antonescu a răspuns într-o scrisoare publicată în presă la 27 octombrie și în care declară textual: «Înțeleg durerea voastră, dar și d-voastră trebuie s-o înțelegeți pe a mea și pe cea a unei întregi națiuni. Ați uitat ce s-a întâmplat în timpul evacuării Basarabiei? Ați uitat ura cu care coreligionarii voștri ne-au tratat în timpul retragerii noastre și atentatele pe care le-au comis împotriva armatei române în timpul înaintării ei până la Odessa și țărmul Mării de Azov?» [În continuare, scrisoarea lui Antonescu conține grave acuze la adresa populației evreiești]...

În ciuda antisemitismului exacerbant pe care propaganda a reușit să-l facă să domnească în România, această scrisoare [a mareșalului] a făcut cea mai proastă impresie românilor care și-au păstrat libertatea de judecată și de clarviziune. Se consideră că acuzațiile formulate de mareșalul Antonescu la adresa evreilor nu sunt deloc întemeiate; dacă s-au produs numeroase incidente cu ocazia evacuării Basarabiei și Bucovinei în 1940,

este stabilit că evreii nu au fost singurii care au participat la ele, ci că toată drojdia românească din aceste provincii, precum și minoritarii ucraineni, ruși și alții, care s-au alăturat evreilor pentru a insulta regimurile românești ce se retrăgeau fără să lupte. Iar pretenția că Odessa¹ nu a rezistat decât pentru că fusese apărută de evrei este o temă de propagandă deseori folosită, dar care este într-adevăr prea ridicolă pentru a putea fi luată în serios.

Oricum, scrisoarea curajoasă a lui Filderman către conducător pare a-l fi indispus foarte tare pe acesta din urmă, deoarece presa anunța de curând că s-a deschis o anchetă judiciară împotriva președintelui Uniunii-Comunităților Evreiești pentru «atitudine jignitoare față de statul român» (sunt date în continuare alte măsuri cu caracter antievreiesc).

În ședința Consiliului de Miniștri din 16 noiembrie 1943, Ion Antonescu făcea o serie de afirmații care confirmau relațiile ministrului Truelle: „Când am venit acolo [în Basarabia și Bucovina de Nord] ne-am găsit în fața unor reclamații fără sfârșit, în care se arăta că peste 40 000 de ticloși din această provincie se făcuseră în timpul ocupației rusești mai puțin decât rușii... Am fost în fața acestei probleme și dacă pedeapsa era capitală mai aveam încă 50 000 sau 100 000 nenorociri. Și atunci n-am vrut să-i pedepsesc cu am aplicat clemență, ca și în cazul legionarilor“.

Și legionarii și colaborațiștii minoritari din Basarabia au stat câteva luni internați la Onești, localitate lângă Bacău.

- În ce privește originea dezordinelor din Basarabia și Bucovina de Nord nu ni se pare lipsit de semnificație un fragment din scrisoarea pe care Iuliu Maniu i-a adresat-o la 12 iulie 1941 lui Ion Antonescu: „Cele două provincii au fost inundate

de funcționari din Regat, necunosători ai oamenilor de acolo, aceștia s-au transformat în adevărați satraپی ai populației și au stârnit numeroase nemulțumiri. Au fost desigur și oameni de treabă între cei veniți, dar cei răi au compromis pe cei buni. Ei au fost aceia care au făcut ca denumirea de regăteni să devină odioasă și timp de două decenii provinciile, în bună parte, s-au înstrăinat în loc să se închege complet cu țara“ (*Oglinda*, din 17 iulie 1997).

În mod intenționat și Antonescu și comuniștii au ascuns opiniei publice constatările lui Iuliu Maniu. După cum nu există nici până azi o analiză obiectivă a evenimentelor de la Tatar Bunar din anul 1923, evenimente ce au degenerat într-un pogrom, organizat de subsecretarul de stat de atunci de la Ministerul de interne Gheorghe Tătăreșcu.

Rău intenționate mi se par planurile „Mircea“ și „Tudor“ elaborate în anul 1938 de guvernul Tătăreșcu și care, în cazul unui atac sovietic, interziceau populației evreiești din Basarabia și Bucovina să se retragă odată cu armata română. Precizez că aceste planuri au fost elaborate cu mult înainte de semnarea pactului Ribbentrop-Molotov. În cartea sa *Un tăciune smuls flăcărilor*, fostul rabin șef Al. Șafran descrie cu lux de amănunte intervențiile făcute pe lângă autorități, pentru ca evreii din aceste teritorii să se poată evacua odată cu armata română.

Analizând cu obiectivitate și simț de răspundere documentele prezentate în acest articol va trebui să stabilem unde se oprește realitatea și unde începe propaganda în scrisoarea mareșalului Antonescu către dr. Filderman din 27 octombrie 1941. Este un proces care va trebui parcurs în numele omeniei românești și al respectului pentru adevărul istoric. ■

Teodor WEXLER,
vicepreședintele Fundației
„Dr. W. Filderman“

¹ Vezi memoriul primarului din Odessa, Gherman Pântea, către mareșalul Ion Antonescu (*Magazin Istoric*, nr. 3/1995).

MĂRTURII PESTE TIMP

„A venit momentul pentru a arăta adevărata imagine a acestui mare evreu și mare român care a fost Filderman.“

Dr. Carol Iancu

Personalitatea dr. Wilhelm Filderman a fost pregnant evocată în filmul *Viața ca luptă* realizat de Manase Radnev. Cu acest titlu, Televiziunea Română a difuzat pe programul I, la 29 decembrie 1997, și a reluat pe programul II la 16 ianuarie 1998, acest film documentar alcătuit din numeroase interviuri de la personalități din țară și de peste hotare, care conturează rolul dr. Filderman în istoria celor trei decenii cât a fost liderul comunităților evreiești din România. Dată fiind valoarea de unicat a acestor mărturii (realizate la București, Paris și Geneva), am solicitat colaboratorului nostru MANASE RADNEV să încredințeze revistei Magazin istoric câteva dintre textele personalităților străine.

Profesor CAROL IANCU
(Universitatea din Montpellier – Franța):

„Doctorul Filderman a fost un personaj important și în cadrul iudaismului român, și în istoria României. Cred că trebuie să ne gândim la rolul lui la Conferința de pace de la Paris. Noi știm că evreii din România au fost emancipați de-abia în 1919, fiind ultimii din Europa care au primit drepturi cetățenești. Wilhelm Filderman se afirmase deja la sfârșitul primului război mondial, și în 1918, primul ministru, Ionel Brătianu, l-a invitat la București, la o întrevedere foarte importantă, ca să obțină acordul reprezentanților iudaismului român în perspectiva Conferinței de pace de la Paris. Un acord n-a putut interveni atunci între Ionel Brătianu și W. Filderman. Într-adevăr, la Paris, delegația României a cunoscut câteva greutăți în perspectiva realizării României Mari, deoarece evreii din România, care

au fost reprezentați, printre alții, și de către dr. W. Filderman, au cerut pe bună dreptate ca, în sfârșit, să se recunoască întregii comunități din țară drepturi civice egale. Dar pentru prima dată, și aici este interesant de văzut rolul lui Filderman și ca reprezentant al evreilor din România, al României și, în general, ca o personalitate europeană, pentru prima dată el a cerut pentru evreii din România nu numai egalitatea în drepturi, dar și drepturi de minoritate. Am descoperit, cercetând arhiva Ministerului afacerilor externe din Franța, că el este acela care se află la originea conceptului juridic de drept al minorităților. Comparând memorandele lui Filderman cu tratatul final al minorităților, am găsit aproape o coincidență între diferitele parafraze. Deci pot afirma, în urma unei cercetări juridice intense, că dr. Filderman și evreii din România sunt la originea conceptului juridic de drept al minorităților“.

Dr. LEON VOLOVICI (Universitatea din Ierusalim):

„Concepția lui ținea de formația sa de evreu integrat în viața socială și culturală românească, cu o excelentă educație occidentală, un democrat care credea în mod absolut, aș spune exagerat în puterea democrației și a instituțiilor democratice de a apăra și organiza statutul unei minorități, statutul evreilor. În funcție de această credință în valorile democrației a purtat la început lupta pentru emanciparea deplină a evreilor, consfințită de Constituția din 1923, apoi el a luptat pentru ca consfințirea legală să devină și o stare de drept – sprijinirea integrării evreilor în viața socială și culturală românească.

Pe plan cultural, a fost adeptul cunoașterii reciproce între liderii intelectuali evrei și intelectuații românești. Ca om al acțiunilor practice, el a creat și organizat în București Cercul «Libertatea», care a devenit un fel de

universitate populară și bibliotecă. Se țineau prelegeri de cultură, de filosofie, de istorie, la care au participat somitățile de atunci ale vieții intelectuale și academice românești. Erau conferințe despre filosofia iudaică, despre istoria evreilor din România; el a pus astfel bazele unor interferențe culturale româno-evreiești.

Situația politică din a doua parte a anilor '30 devenea din ce în ce mai neprielnică și Filderman a fost pus în situația de a conduce lupta împotriva antisemitismului, a atacurilor din presă, împotriva încercărilor unor politicieni de extremă dreaptă de a introduce o legislație impusă de guvernul de scurtă durată Goga-Cuza. El a condus întreaga campanie pentru apărarea drepturilor evreilor, pentru anularea acestei legislații. Este foarte important pentru România, spunea el, ca societatea să aprobe valorile democrației, să nu renunțe la întreaga structură stabilită de Constituția democrată din 1923; introducerea unei legislații discriminatorii împotriva unei minorități pune sub semnul întrebării toate valorile democrației românești, subminează în primul rând societatea românească – era un argument la care revenea mereu“.

Dr. LIVIU ROTMAN (Universitatea din Tel Aviv):

„Filderman era foarte legat de istoria românească, de realitatea economică și politică românească. Aș aminti că încă în liceu fiind, el a fost premiat de Spiru Haret, ministrul învățământului, pentru o lucrare privind agricultura. A fost o adevărată surpriză că autorul lucrării, care la început a fost ținut secret, era un evreu. El a întreținut legături cu o sumedenie de personalități politice românești, legături care n-au fost întotdeauna de prietenie, de exemplu, cu Ionel Brătianu, două personalități puternice față în față, au existat în același timp o adversitate și un respect reciproc. În perioada interbelică s-a format o alianță între Filderman și Partidul Național Liberal, fapt care a fost criticat de

către alte curente evreiești din România.

El vedea evreii încadrându-se în viața țării în general, de aceea căuta să lupte pentru drepturile evreilor, împotriva oricăror măsuri care le-ar lipsa interesele, și aceasta împreună cu alte forțe politice din România. Dar trebuie subliniat că el nu a fost, cum au spus unii, antisionist. El nu a fost sionist dar a existat în organizația lui, în presa care era controlată de Uniunea condusă de Filderman, în înșeși manifestările lui scrise, un interes constant pentru procesul de renaștere a căminului național evreiesc.

Schimbările politice și economice, în special, care au avut loc sub conducerea comuniștilor, au lovit în populația evreiască. Să nu uităm că această populație avea ca principală ocupație micul comerț, industria. Prin naționalizare, ei au rămas fără mijloace de existență. În al doilea rând, comuniștii au dus o politică continuă de falsificare a vieții evreiești, de lovire a vieții comunitare tradiționale. Aș putea da mai multe exemple, s-a ajuns la o contradicție: toate funcțiile esențiale ale comunității, de învățământ, de asistență socială, de îngrijirea sănătății au fost confiscate de comuniști. În același timp, Comunității i se lăsase, conform principiului pe care comuniștii îl aveau întotdeauna, libertatea religioasă. Dar, în fruntea ei, au pus activiști politici laici. Deci, pe de o parte, o funcție strict religioasă, pe de altă parte, o conducere anti-religioasă. Aceasta a dus la niște forme hilare – am găsit în documentele vremii o chemare la „întrecere socialistă între comuniști“.

Acesta nu putea fi un regim prielnic pentru evrei. Că au fost evrei alături de partidul comunist, e adevărat. Trebuie amintite două lucruri. Să nu uităm că a existat o speranță pentru evrei și că această speranță a fost din punct de vedere istoric o greșeală, dar, în același timp, trebuie spus că politica partidului comunist a fost foarte repede la prăbușirea acestei iluzii“.

Avocat dr. CHARLES GRUBER din Paris (secretarul particular al dr. Filderman):

„Antonescu la vremea aceea, vă spun de pe acum, n-a existat un Antonescu, au existat mai mulți Antonești. Iar Antonescu era același om cu mai multe suflete și mai multe creiere. L-am întrezărit pe Antonescu pe usa biroului care s-a deschis în timp ce circulau numai legionari cu centuri și cămăși verzi [audiența din 17 septembrie 1940, la care domnul Charles Gruber îl însoțise pe dr. Filderman – n.r.]. Supraviețuirea evreilor români regăteni se datorează lui Antonescu. Antonescu, fundamental, avea calitățile și defectele ofițerului român de cea mai bună clasă. Când a ajuns la putere, Filderman i-a cerut audiență, iar el i-a adus aminte că fuseseră colegi de liceu la «Matei Basarab». Antonescu i-a spus-o lui Filderman, nu Filderman lui Antonescu. El i-a scris lui Filderman că atât timp cât evreii nu vor face politica anti-românească, ei pot conta pe cuvântul lui. Dar Antonescu, cu privire la politica germană, era, ca tot românul, de acord să-i distrugă pe Stalin și pe comuniști. Asta era politica lui, mai ales că rușii ocupaseră Basarabia și Bucovina, cu acordul lui Hitler; Antonescu a intrat atunci în această luptă și este Antonescu numărul 2, cel care nu vedea decât victoria împotriva rușilor. El dorea ca nemții și italienii să ne dea înapoi nordul Transilvaniei, acesta era țelul lui. Dar odată ce te-ai aliat cu cine se știe, el a făcut politica pe care o cunoașteai și distrugerea a peste o sută de mii de evrei. Aceasta a fost făcută cu colaborări interioare, cu Alexianu, cu jandarmii, și cu germanii, bineînțeles“.

Dr. ALEXANDRU ȘAFRAN (Șef-rabin al orașului Geneva, fost Șef-rabin al comunităților evreiești din România):

„În perioada fascistă, hitleristă, perioada în care evreii au fost puși în condiții deosebit de aspre, rolul lui Filderman a devenit și mai important. În această perioadă, colaborarea mea cu Filderman a

fost foarte strânsă și s-a situat sub semnul gravității momentului; nu mai era o chestiune de respectare a drepturilor, era vorba de respectarea vieții, nu numai a demnității omenești. Împreună cu Filderman am făcut ceea ce era posibil, în condiții cu totul neprielnice, pentru ca viața coreligionarilor noștri să fie respectată și apărată.

Situația evreilor din România a fost asemănătoare celei a evreilor din alte țări, dar trebuie să recunoaștem și faptul că, pe de o parte, au existat deportări și masacre ordonate direct, personal de mareșalul Antonescu (crime pe care nu putem să le uităm), pe de altă parte, o bună parte a populației evreiești din România a rămas în viață, iar evreii din Vechiul Regat și din sudul Transilvaniei n-au fost trimiși în lagărele de exterminare din Polonia. Tre-

buie să spunem însă că masacrele și deportările au fost groaznice.

Ceea ce constituie un aspect deosebit al situației evreilor din România în timpul prigoanei este faptul că guvernul antisemit în frunte cu Ion Antonescu și Mihai Antonescu, deși a înlocuit conducerea reală a populației evreiești cu o Centrală subordonată lor, a păstrat un contact direct, personal, cu mine și cu Filderman. Este un lucru pe care trebuie să-l recunoaștem, un fapt excepțional în priveliștea holocaustului din Europa. Bineînțeles, aceasta a contribuit întrucâtva la salvarea unei părți importante din populația evreiască*.

Există o deosebire între regimul totalitar nazist și regimul totalitar comunist. Regimul nazist s-a declarat deschis, spunând că evreii trebuie să fie suprimați, pe când

regimul comunist a proclamat o minciună oficială: «noi nu vrem să distrugem populația evreiască, vrem să se încadreze în viața noului regim și de aceea urmați îndemnul nostru». Ca urmare a acestei minciuni politice, Filderman și eu însumi am fost obligați să părăsim țara, el fugind și eu fiind expulzat, am fost alungați din locurile noastre». ■

* Într-o lucrare publicată la New York, în 1958, de către doctorul Filderman și sociologul Sabin Mănuilă, se apreciază că totalul pierderilor de vieți evreiești în teritoriile controlate de guvernul antonescian se ridică la 123 710. Studii apărute recent estimează că numărul acestora a fost mai mare. Condamnând acest genocid, Wilhelm Filderman, într-o declarație făcută în 1946, evidențiază și faptul că „în nici o țară dominată de naziști n-a supraviețuit o atât de mare proporție a populației evreiești”. (Vezi și *Magazin istoric*, nr. 10, 11/1997, studiul acad. Dinu C. Giurescu.)

HITLER ABIA PE LOCUL III

Record absolut al secolului pe care îl încheiem: 170 milioane de oameni au fost uciși în vreme de pace, dintre care 110 milioane (aproximativ două treimi) în țările cu regimuri comuniste.

Aceste cifre au apărut recent în cartea *O rădă deschisă*, semnată de un cunoscut om politic suedez, Per Ahlmark, fost șef al Partidului liberal, apoi viceprim-ministru. Ahlmark este, de fapt, primul european care a pus în circulație datele demografice strânse într-o viață întreagă de profesorul american Rudolf Rummel, de la Universitatea din Hawai.

Cartea neagră a comunismului, apărută la Paris în 1997, face și ea un bilanț al crimelor, dar numai în lumea comunistă. Autorul suedez extinde spațiul geografic, enunțând toate regiunile ce au măcelărit oameni. Așadar: în U.R.S.S. au fost omorâte 62 milioane de persoane, între 1917 și 1987; în China comunistă (1949-1987) – 35 milioane; în Germania (1933-1945) – 21 milioane; în „China naționalistă” (1928-1949) – 10 milioane; în Japonia (1936-1945) – 6 milioane; în Turcia (1909-1923) – 2,8 milioane; în Cam-

bodgea – 2,4 milioane; în Vietnamul de Nord și R.P.D. Coreeană – câte 1,6 milioane; în Iugoslavia – 1 milion; în Etiopia – 725 000; în România – 435 000; în Mozambic – 198 000 etc. În total, în țările așa-zisului „lagăr socialist”, au fost lichidați 110 286 000 oameni.

Și în Rusia țaristă au pierit oameni nevinovați, dar mult mai puțini – 1 milion. Între alte țări trebuie menționat Mexicul, unde între 1900 și 1920 au fost uciși 1,5 milioane, Portugalia (1926-1982) – 800 000; Indonezia (1965-1987) – 700 000.

În fruntea listei celor răspunzători pentru aceste crime Per Ahlmark îl așază pe Stalin, în seama sa autorul suedez punând 42,6 milioane victime. Îl secondează Mao Zedong – 37,8 milioane (începând încă din 1923), Hitler cu 20,9 milioane (atenție Hitler se află abia pe locul III!), Jiang Jieshi (Cian Kai-Și) cu 10,2 milioane, Lenin cu 4 milioane, Pol Pot cu 2,4 milioane.

Pentru Per Ahlmark Uniunea Sovietică a fost un „stat gulag”, 0,42% din populația țării fiind anual omorâtă. Și coșmarul a durat mai multe decenii.

F. D.

Clio anunță

Recitind atent trecutul

ORIGINEA SOCIALĂ A ÎNALTULUI CLER MONAHAL

ȘTEFAN S. GOROVEI

● Ce însemna, în Evul Mediu, un proprietar liber? ● Orice stăpân de pământ făcea parte din starea boierească ● Răzeșii și mazilii erau și ei boieri ● Intrarea în monahism – o consecință a libertății

Cercetările¹ consacrate până acum istoriei clerului românesc au ocolit cu deosebită grijă problema originii sociale a celor care, în curs de vreo patru veacuri – până dincolo de începuturile epocii moderne – au stat în fruntea mitropolieiilor și episcopioilor noastre, ori a mănăstirilor neînchinat. În această „lacună“ e de văzut, probabil, o reacție cu caracter de clasă, nu numai de căt specifică istoriografiei de după 1944, ci mai degrabă izvorâtă din „democratizarea“ vieții eclesiastice, mai ales

după mijlocul veacului trecut, când „aristocrația în sfite“ (N. Iorga) a dispărut, lăsând locul unor succesiuni întemeiate pe alte mărturii și criterii decât acelea care puteau fi aduse de statutul social al unor familii. Ca și în alte domenii ale cercetării trecutului, regulilor celor noi li s-au căutat, demagogic, ilustrări cât mai vechi. Mitropoliți și episcopi din veacuri depărtate au devenit reprezentanții unor presupuse neamuri de „fărați liberi“ sau, în cel mai bun caz, de răzeși și de mazili-urmasi, adică, ai unor categorii sociale despre care se credea că pot fi socotite ca făcând parte din „masele populare“. Cercetarea – fie și superficială – a materialului documentar indică însă o cu totul altă realitate, cel puțin în ceea ce privește Moldova. Iar această realitate, atestată de izvoare, îngăduie un răspuns clar la întrebarea subînțeleasă de titlul prezentului articol.

¹ Articolul este o formă adaptată a comunicării publicată în *Arhiva Genealogică*, II (VII), nr. 3-4/1995.

În imagine: Anastasie Crimca, așa cum s-a zugrăvit el însuși într-un *Apostol* miniat de el în 1610.

Taina originii și rudenilor lor trupești

Primul și ultimul dintre cei care au fost mitropoliți în Moldova – ca să luăm, pentru început, doar extremele cronologice – au aparținut celor mai înalte „cercuri” ale vremii lor: *Iosif I* (mort în 1415) era „rudă a domnilor” sau „din același neam cu domni”, iar *Calinic Miclescu* (numit în 1865, ulterior mitropolit-primat al României) făcea parte dintr-una din marile familii boierești ale Moldovei; la peste patru ani distanță, el succeda propriului său unchi patern, *Sofronie Miclescu* (1851-1860), dar și locuitorii care au girat

Mitropolitul Varlaam, în secolul XVII...

scaunul mitropolitan în acel răstimp de patru ani aparțineau tot unor neamuri boierești (Meletie *Racoviță* și *Chesarie Resmeriță*). Înaintașii lui *Sofronie* fuseseră *Meletie Lefter Brandaburuli* (1844-1848) – din neam de boieri noi în Țara Moldovei, dar cu obârșia mai veche în patriciatul sucevean – *Veniamin Costachi* (1803-1808; 1812-1821; 1823-1842), *Iacov II Stamati* (1792-1803) și *Leon Cheuca* (1786-1789), din neamuri boierești mai vechi ori mai noi (ascensiunea unora dintre ele fiind evident impulsioanată de prezența unui membru al lor în capul ierarhiei bisericești a țării). Nu mai puțin de 26 de ani (1760-1786) a păstorit Moldova *Gavriil Callimachi*, frate și unchi de domni ai Moldovei, din neam de mărunți boieri câmpulungeni. Cu el, s-a repetat, un timp, situația de la sfârșitul secolului XVI și începutul celui următor, când puterea laică și cea ecleziastică s-au găsit reunite – ca și la începutul secolului XIV – în mâinile aceleiași familii, prin *Ieremia Movilă*, domn al Moldovei (1595-1605) și *Gheorghe III Movilă*, mitropolit al țării (1587-1591; 1595-1605). Succesorul acestuia, *Teodosie I Barbovschi* (1605-1608), venea dintr-un neam însemnat al Țării de Sus, urmaș al unuia din sfinții

rupte, monahii – dintre care uni ajungeau egumeni, apoi episcopi și mitropoliți – păstrează cu smerenie, în acte ca și în pomelnice, taina originii și rudenilor lor trupești. Arareori, câte un document îngăduie să se arunce o lumină, mai firavă sau mai consistentă, asupra neamului lor. Și ce se poate constata într-un asemenea caz?

Înfățișez, în cele ce urmează, trei exemple.

Din „starea boierească”

Primul e al mitropolitului *Gheorghe II*, zis de la Bistrița, arhipăstor al Moldovei în 1551-1552/1553. Două documente, din decembrie 1581 și iunie 1583, dau știri despre rudele sale: o soră *Nastea* (mama unui Ion), o altă soră călugărită sub numele *Nastasia* și un nepot (strănepot?) – colateral, firește – numit *Drăgan*. Aceștia revendicau pentru ei satele Tâmpesi și Mânjești (Neamț), pe care *Gheorghe* le cumpărase (fiind încă episcop, pare-se), fiindu-i întârzie de *Ștefan vodă Rareș* la 19 februarie 1552; ulterior, mitropolitul le dăruise mănăstirii Bistrița, unde-și avea „postrigul”, așa că rudele sale au pierdut procesul, neavând nici un temei pentru revendicările lor.

Pe baza acestor indicații, interpretate necritic și confuz, mitropolitul *Gheorghe* a fost identificat, anterior, fie cu... *Grigore Roșca* (!) fie cu *Gheorghe Movilă*, între ale cărui rudenii, înșirate în pomelnicul Suceviței, se află și un *Drăgan*, și o *Nastasia*.

Actele menționate nu oferă, direct, mai multe știri decât acelea comentate deja; indirect, însă, ele constituie dovada *incontestabilă* că episcopul și mitropolitul *Gheorghe* făcea parte dintr-o familie care avea dreptul să dețină proprietăți și se lupta pentru rotunjirea lor. O formulare a actului de la 1583 arată că urmașii lui *Gheorghe II* erau proprietari de pământ: anume, se spune că satele aflate atunci în litigiu „n-au fost lor ocină de baștină”, ci cumpărături ale rudei lor. Era, deci, de cunoștință publică – sau se dovedise prin obișnuitele cercetări

viteji ai lui *Petru vodă Rareș*, anume *Onufrie Barboschi*, portarul Sucevei (mort în 1530).

Dintre mitropoliții veacului XVII, *Anastasia Crimca* (1608-1617; 1619-1629), *Varlaam* (1623-1653) și *Dosoftei* (1671-1674; 1675-1686) au aparținut unor familii care numai din „masele populare” nu făceau parte. Studiile care s-au consacrat acestor strălucite personalități ale culturii vechi românești fac inutilă orice reverențe.

Aceștea sunt cazurile – puține și fericite – ale unor înalți ierarhi despre ale căror familii avem știri clare ori suficiente de clare: fără excepție, e vorba de neamuri boierești, mari și mici, sau, uneori, de familii de orășeni bogați, asimilați deja sau ulterior boierimii moldovene. Situația este identică pentru titularii episcopieiilor sufragane, dintre care, de altminteri, au fost ridicați, de obicei, mitropoliții înșiși.

Dar, cel mai adesea, și pentru un număr foarte mare de ierarhi, informațiile cu privire la familiile lor ne lipsesc. Menționați de regulă (mai cu seamă în veacurile mai vechi) fără nume de familie (în cazul în care acesta ar fi existat, totuși), ci numai cu numele monahal, cu legăturile stabilite de proprietățile comune

poruncite de domn – că reclamații aveau și proprietăți care le erau „ocină de bastină“, dar între care nu figurau nici Tâmpesții, nici Mănăștii.

Originea lui Gheorghe II din „starea boierească“ e, implicit, dovedită. Cercetări viitoare vor scoate la iveală, poate, mai multe precizări. E de văzut dacă nepotul (strănepotul) mitropolitului, Drăgan, nu e identic cu marele postelnic cu acest nume, de la 1597-1600, despre ai cărui înaintași nu avem, până azi, nici o știre.

Din „casa lui Ieremie vodă“

Al doilea caz pe care îl aduc în discuție aici e al lui *Gheorghe, episcop de Huși în 1634-1645*. El apare, peste tot, numai cu numele său monahal. Totuși, un document din 15 iunie 1644 îi arată, cu toată precizia, și înrudirile, și originea socială: la acea dată, *Gheorghe Romășcel*, episcop de Huși, dăruiește nepoatei sale *Ileana*, fiica lui Nebojato logofătul, o parte din Cristești pe Moldova, în ținutul Sucevei. *Ileana Nebojato* a fost căsătorită cu Toader Petriceico – mare dregător (între altele, a fost părcălab de Hotin, mare vornic al Țării de Sus și mare spătar) în perioada 1634-1646; ei sunt părinții lui Ștefan vodă Petriceicu, domn al Moldovei (1672-1674; 1683-1684). Toate aceste familii – Romășcel, Nebojato, Petriceicu – sunt bine cunoscute ca aparținând boierimii însemnate a Moldovei veacului XVII.

Ileana era fiica lui Arsenie Nebojato – foarte cunoscut pisar – și a Gaftonei, fiica medelnicerului Gligorie Udrea, urmașii logofătului Gavril Troțușanu. Arsenie Nebojato avusese ca tată pe Dumitru, fiul lui Gavril vistier, nepotul lui Maxim, strănepotul lui Ion Pribeagul, iar ca mamă pe *Dumitra Romășcel*, fiica lui Drăghici Romășcel, nepoata lui Liciul postelnicul, sfetnic al lui Petru vodă Rareș, din întârrea căruia se trăgea stăpânirea Cristeștilor. Ion Liciul (postelnic 1524-1530, părcălab de Neamț 1531-1537) pare a fi fost tatăl unui Nicoară

Liciul și socrul lui Drăghici Romășcel – așa se înțelege mai cu seamă dintr-un document din 1628, care menționează pe nepoții lui Nicoară și ai lui Romășcel.

Conform documentului din 12 martie 1601 – cuprinzând întărirea proprietăților moștenite de la strămoșul Liciul –, Drăghici Romășcel a fost tatăl a trei copii: *Măriuța* (mama lui Dumitrașco, Ionașco, Gligorie și a unei fete), *Dumitra* (căsătorită Nebojato, mama fraților Arsenie Nebojato, Ionașco, Mărica, Tudosia, Tiiana și Agafia) și *Avram Romășcel* (tatăl fraților Miron, Sofronia și Grozava). Or, acest Avram Romășcel, trăitor în a doua jumătate a veacului XVI, a fost căsătorit cu Maria, una din fetele lui Ion Prăjescu cel Bătrân, vameșul de la Suceava; fiul său, Miron, e acel *Miron stolnicul*, mort în lupta de la Cornul lui Sas (iulie 1612), arătat de Miron Costin ca făcând parte din „casa lui Ieremie vodă“, alături de Vasile Stroici, Isac Balica hatmanul și Dumitrașco Chiriță Paleologul postelnicul. Dintre cele două surori, Grozava a fost căsătorită cu Stratul (Istratie)

Bolea, iar Sofronia – cu Ignat Ciogolea. Aceasta din urmă, moartă la 17 martie 1639, a fost mama fraților Constantin, Pătrașco și Miron Ciogolea, mari dregători în domnia lui Vasile vodă Lupu și (primii doi) uneltitori pentru căderea acestuia. Prin soția lui Ion Prăjescu cel Bătrân – mama Mariei Romășcel – toți urmașii lui Avram Romășcel se înrudeau cu Movileștii; de aceea Miron stolnicul e arătat ca fiind „din casa“ lui Ieremia vodă. Să adăugăm că una din surorile Mariei Prăjescu (Romășcel), anume Irina (căsătorită cu Costea Bucioc), a fost mama Doamnei Tudosca, prima soție a lui Vasile vodă Lupu.

Înrudiri mai înalte, pentru vremea aceea (prima jumătate a sec. XVII), în Țara Moldovei, nu se pot căuta. Și totuși, iată, numai un (până acum) singur document ne lasă posibilitatea să le cunoaștem; acest document – în care, contrar obiceiului, episcopul Gheorghe își dă și *numele de familie* – fusese emis într-o afacere privată, ceea ce ar putea explica înșși această abateră de la regulă.

În limita informațiilor de care dispunem în acest moment, nu pot preciza în ce chip episcopul Gheorghe de Huși era unchiul *Ilenei Nebojato*. Constatând, însă, că dania sa privește satul Cristești pe Moldova – unul dintre acelea care, la 1601, erau împărțite între urmașii lui Drăghici Romășcel – și ținând seama de faptul că, între aceștia, unul singur purta același nume de familie – *Miron stolnicul Romășcel* – îndrăznesc ipoteza că *înaltul ierarh e chiar fiul acestuia din urmă*. Pentru un motiv oarecare, el a devenit călugăr, poate după catastrofa de la Cornul lui Sas din iulie 1612; a putut fi forțat de vodă însuși, dar a putut alege și el singur această cale, mai puțin din vocație monastică și mai mult fie din dorința de a se ruga în liniște pentru sufletul părintelui său, căzut în luptă, fie constrâns de confiscarea (totală sau parțială) a averilor acestuia.

Mai cunosce un caz în care fiul unui înalt dregător, hiclean față de domnul său, s-a călugărit: dregătorul este Ieremia zis Cernăuțeanul (hatmanul lui Ioan

...și Veniamin Costache, în prima jumătate a veacului XIX, au fost reprezentanții unor familii de marcă din Moldova

vodă cel Cumplit), al cărui fiu este atestat în 1591 ca *Gavriil, egumenul mănăstirii Bistrița*.

Ne putem, deci, întreba dacă nu exista obiceiul călugăririi (silite sau benevole, pentru ispășirea păcatelor) măcar unuia dintre urmașii boierului care se hiclenise. Dar aceasta este o altă chestiune și ea rămâne – ca atâtea altele! – pentru cercetări viitoare...

Oameni liberi și proprietari

În fine, al treilea exemplu privește pe *Evloghie*, episcop de Rădăuți (1623-1627; 1629-1639) și apoi de Roman (1641-1644). Două documente, unul din 1668 și altul din 1671, arată că Toderășco logofăt cumpărase cândva (Toderășco Ianoșici a fost mare logofăt de la 1643 la 1650, dar cumpărătura putea fi și mai veche, citarea lui având în vedere ultima funcție) o parte de ocină din satul *Iliești*, din ținutul Sucevei, de la „Ion Popșului [Populescu], fratele vladicăi lui Ivloghie [Evloghie] și de la popa Păcurar și de la alți răzeși din *Iliești*”. Că vladica *Evloghie* era dintre stăpânii satului *Iliești*, se vede și din prezența sa la o vânzare, pe la 1623-1627, într-un grup de martori arătați ca fiind din *Iliești*. Nu știu dacă se poate face o apropiere între acest nume, *Populescu*, și cel al lui *Gligorie Popșea*, al cărui nepot, *Păcurar*, vându-se (înainte de 1622) partea sa din *Șirăuți* lui *Gavrilaș Mateiaș*. Vladica a avut o soră, *Ana (Anca)*, măritată cu unul din frații lui Ștefan Murguleț, acel „pementean vestit între curte” a cărui picie la 1650 o consemnează *Miron Costin* în cronică sa, anume *Andrei Murguleț*; o fiică a lor a fost soția lui *Simion Calcăntraur*. Iarăși, după cum se vede, nume din starea boierească a vremurilor și a locurilor.

Știri mărunte, care îndeamnă la o continuare a investigațiilor, privesc unele proprietăți ale rudelor apropiate ale mitropoliților *Atanasie* (1629-1632), *Teodosie II* (1674-1675) și *Antonie* (1729-1739).

Prin urmare, în măsura în care despre episcopi și mitropolii *Moldovei* găsim știri cu privire la statutul social al familiilor din care ei proveneau, se poate afirma

că avem de-a face cu reprezentanți fie ai unor neamuri boierești, de toate rangurile, fie ai unor familii de orașeni. Cu alte cuvinte, oameni liberi, care au sau pot avea statutul de proprietari, care au întotdeauna ceva de împărțit, de dăruit, de revendicat, de primit, de moștenit – pământuri, case, locuri.

Ce înseamnă, în *Moldova* medievală, un proprietar liber? Când e vorba de proprietari funciari, ei sunt – indiferent de întinderea pământului stăpânit – *boieri*. O categorie de țărani liberi și proprietari de pământ nu a existat în *Moldova* medievală: oricine stăpânea pământ, în baza unui vechi act domnesc (de dănie sau de întărire), făcea parte din starea boierească (sau, după formularea unui document muntean, „neamul boieresc”). *Răzeșii și mazilii sunt părți componente ale stării boierești*: aceasta este o realitate recunoscută, chiar dacă în interpretarea faptelor nu se ține seama de ea. Prin urmare, „răzeșul” *Grigore Roșca* sau „răzeșul” *Varlaam Moțoc* aparțin aceleiași categorii sociale ca și *Gheorghe Movilă* sau *Teodosie Barbovschi* (pentru a ne limita doar la veacurile mai depărtate). Iar „mazilul” *Dosoftei* nu e mai puțin boier decât ceilalți.

Nu se va insista niciodată îndeajuns asupra distincțiilor și a nuanțelor cu care trebuie să se opereze în discutarea acestor chestiuni care țin de istoria noastră socială. A nu mai confunda *boieria* ca stare de nobilitate (om liber, stăpân pe pământ prin uric domnesc) cu *boieria* ca dregătorie e o cerință fundamentală. Urmează, apoi, necesitatea de a nu mai transfera asupra răzeșilor și maziliilor din veacurile vechi imaginea pe care ne-a lăsat-o moștenire veacul XIX. Documentele menționate mai sus, privind pe episcopul *Evloghie* de Rădăuți, îi arată pe stăpânii *Ilieștilor* ca fiind „răzeși din *Iliești*”. În ceea ce-l privește pe *Dosoftei*, e foarte sugestiv faptul că manuscrisele cronicii lui *Neculce* oscilează între a-l arăta ca fiind „neam de mazil” și „fecior de neguțoriu”, fiind de acord, însă, că „nu era din oameni proști”. Contradicția e numai aparentă: neamul de mazili a putut

da neguțatorul care a fost tatăl lui *Dosoftei*. Chiar și urmași de boieri ajungeau să se ocupe cu negustoria, precum *Matei Bantăș*, foarte cunoscut comerciant ieșan din veacul XVIII; nu mai puțin, descendenții unor negustori ajungeau să facă parte din starea boierească.

Pe de altă parte, nici între starea preotească și cea boierească nu era o frontieră de netrecut – și exemplele, în acest sens, pot fi numeroase.

Elementul („numitorul”) comun al acestor segmente ale societății e unul deosebit de important: e vorba de oameni liberi și proprietari, oameni care se bucurau de libertatea socială și de libertatea economică. În ultimă instanță, însăși intrarea în monahism, ca o opțiune, e incompatibilă cu lipsa de libertate: un iobag sau un rob nu puteau dispune de viața lor. Liberi erau, în *Moldova* medievală, numai stăpânii de pământ (=boierii) și orașenii. Numai din aceste categorii s-au putut ridica episcopii și mitropolii *Țării Moldovei*. Și această constatare cred că poate fi extinsă și la egumenii mănăstirilor neînchinat. Am menționat deja cazul egumenului *Gavril* de la Bistrița, fiu al hatmanului *Ieremia Cernăuțeanul*. La aceeași vreme, unul din frații *Stroici*, călugărit *Grigore*, fusese și el egumen. Mai târziu, în sec. XVIII, între egumeni se află și membri ai unor familii boierești cunoscute, precum *Arapu*, *Abaza*, *Șeptelici*, *Krupenski*, *Canano*, *Roschips* ș.a.

Felurile cazuri pe care le-am trecut în revistă în paginile de față arată cel puțin un lucru: complexitatea problemei abordate. Concluziile la care va trebui să ne oprim sunt încă, mi se pare, controversate, dar nu am nici o îndoială că ele vor putea fi, curând, fixate cu claritate. Este necesară, doar, concentrarea preocupărilor și, mai ales, extinderea cercetărilor, atât prin reconstituirea genealogiilor, cât și prin clarificarea acelor realități din istoria noastră socială care, prin interpretări discordante, stau la temelia unor concluzii contradictorii. ■

Epistolar inedit Carol I – Bismarck

1870 a fost poate anul cel mai dificil al domniei lui Carol I: pe un fond de neîncredere și tensiune între executiv și legislativ au survenit o serie de evenimente ce păreau să ducă la o ruptură definitivă între domnitor și clasa politică românească. În ianuarie izbucnește scandalul privind dotația soției principelui, apoi alegerea lui Al. I. Cuza (aflat în exil) ca deputat de Mehedinți (*Magazin istoric*, nr. 2/1967), în iulie declanșarea războiului franco-prusac – prilej de manifestare a simpatiilor profranceze ale românilor (*Magazin istoric*, nr. 10/1972), împreună cu o campanie antigermană a presei românești, culminând cu mișcarea republicană din 8 august de la Ploiești (*Magazin istoric*, nr. 9/1972). Toate acestea l-au condus pe principe la ideea unei eventuale abdicări. *Memoriile...*, din care am citat și în numărul trecut, afirmă că momentul în care domnitorul s-a decis să abdice a fost cel al achitării de către Curtea cu juri a „tulburătorilor” de la Ploiești (17/29 octombrie 1870). Dar nevrând să lase țara pradă instabilității create de un interregnum, Carol I a conceput un plan ce viza să atragă mai întâi atenția puterilor garante asupra imposibilității de guvernare a României din cauza unei constituții prea liberale și apoi să abdice. El sugera convocarea unei conferințe a puterilor garante pentru găsirea unei soluții de guvernare a României înainte de plecarea sa. În acest scop, la 25 noiembrie/ 7 decembrie, Carol și-a făcut cunoscute intențiile prin scrisori înmânate reprezentanților puterilor garante la București, mai puțin Franța și Poarta otomană.

Se pare că Bismarck nu a fost străin de aceste demersuri, din moment ce la 27 noiembrie/ 9 decembrie sosea o depeșă a cancelarului, aflat în acel moment la Versailles, în care îi cerea imperios principelui să amâne orice plan până după încheierea păcii, deoarece în momentul acela „nu se poate conta nici o clipă măcar pe sprijin moral”. Carol n-a mai putut face altceva decât să-i

scrie lui Bismarck, pentru a justifica demersul său:

„București, 2/14 decembrie 1870

Prea stimabile Domnule Conte,
În timp ce ochii întregii lumi sunt ațintiți asupra marilor evenimente care se desfășoară în Occident într-un chip atât de glorios sub luminata și măreața cărmuire a Excelenței Voastre, situația României amenință să se înrăutățească pe zi ce trece. Vina o poartă, pe de o parte, o constituție absolut nepotrivită pentru țară, iar pe de altă parte, demoralizarea

„ȚELUL STRĂDANIILOR MELE: IMPLANTAREA OBICEIURILOR GERMANE“

SORIN CRISTESCU

- O constituție absolut nepotrivită • „Vreau să arăt românilor că nu am a învăța nimic de la ei” • Cancelarul părăsește la... Poartă • „Intrigile partidului revoluționar” • Între două rele, Carol preferă... tronul
- Prin rasă și origine, românii nu pot fi decât instabili
- Carol dorește să-l vadă pe Bismarck, dar cancelarul știe să evite

În imagine: Versailles, 18 ianuarie 1871, la încoronarea lui Wilhelm I ca împărat; în centrul imaginii, în uniformă albă, Bismarck, „cancelarul de fier”.

generală moștenită din vremurile anterioare, la care se adaugă lipsa forțelor morale și spirituale necesare unei refaceri cu mijloace proprii. În pofida intrigilor de partid atât de jalnic răspândite aici, prin terminarea unei rețele de căi ferate care acum se dezvoltă rapid, am obținut aproape tot ceea ce se năzuia prin guvernarea parlamentară introdusă la 1866. Nu mai puțin importanta misiune a organizării unui sistem administrativ, judiciar și financiar, învechit în toate domeniile, se lovește de greutatea uriașă provocată de actuala formă de guvernare. Asemenea circumstanțe, care exercită o influență tot mai periculoasă asupra intereselor externe și interne ale țării, necesită o hotărâre fermă. Constituția, pe care am jurat, nu poate și nici nu doresc să fie abrogată prin propria mea decizie; și, totuși, trebuie, ori să fiu în stare să stăpânesc răul și să-l smulg din rădăcină, ori să nu mai risc să-mi asum responsabilitatea acestui sistem de guvernare inefectuos. De la patriotismul și capacitatea politicienilor și funcționarilor români nu se poate aștepta nici o reformă hotărâtoare. Un asemenea demers ar fi posibil numai prin intervenția colectivă a marilor puteri protectoare ale Principatelor Dunărene, care să declare această constituție ce nu a fost nicidecum recunoscută ca abrogată *eo ipso*, iar mai departe să colaboreze cu mine pentru scopul comun" (subl. ns.).

Așadar, principele era profund nemulțumit, dar nu dorea să abdice cu orice chip; mai degrabă își dorea sprijinul puterilor garante pentru introducerea unui sistem de guvernare autoritar. „Eu – scria prințul în continuare – deja scrisesem în acest sens o comunicare confidențială suveranilor puterilor garante când mi-a parvenit sfatul care cântărește greu al Excelenței Voastre de a mă abține de la orice demers până după încheierea păcii. Din aceste demersuri, discutate în condiții de strictă confidențialitate cu reprezentanții lor aici, nu pot rezulta însă compli-

cații. Propunerile și dorințele mele prezentate în scrisorile către suverani sunt doar atenționări și preparative, după aceea urmând a fi elaborată o formulare precisă printr-un memoriu detaliat. Până atunci, voi aștepta în liniște ca o santinelă la postul meu. Nutresc însă speranța că, într-un fel sau altul, Excelența Voastră mă va elibera dintr-o situație care în actualele împrejurări nu poate fi utilă nici României nici Europei și compromite grav numele meu. Este de prisos să mai adaug, prea stimată Domnule Conte, că sunt gata să mă conformez oricăror dispoziții politice și că persoana mea nu va fi niciodată o piedică în orice sens ar pretinde echilibrul european. De aceea îmi va fi foarte plăcut să fiu încunoștiințat la timp de intențiile Excelenței Voastre. Dvs. știți, Domnule Conte, că cântăresc sfaturile Dvs. pentru mine și nu mai este nevoie să subliniez că acum și întotdeauna voi sta mereu supus la dispoziția Maiestății Sale Regelui nostru...”

Se pare că în acel moment Bismarck a ținut în mâinile sale destinelul lui Carol și al României. Răspunsul său afirmativ ar fi dus, poate, la abdicarea domnitorului, dar...

La 6/18 decembrie 1870 a venit ca o lovitură de tun vestea că Strousberg, antreprenorul constructorilor căilor ferate (vezi întreaga problemă în *Magazin istoric*, nr. 2-5/1979), „nu vrea și nu poate plăti cuponul obligațiunilor scadent la 1 ianuarie!”. Mai mult, „are îndrăzneala să pretindă că statul român este ținut la plata procentelor”. Tocmai căile ferate – cel mai scump vis al lui Carol, menit să consolideze decisiv unirea Principatelor – veneau să adauge o gravă complicație, atingând direct onoarea și prestigiul domnitorului, care, sfătuit de consilierii săi prusieni (Eduard Friedländer mai ales), impusese țării concesiunea sus-numită. Abdicarea devenea de neconceput în acel moment, în care acuzațiile cele mai grave se revărsau asupra șefului statului, implicându-i numele, fără voia sa, în escrocheriile antreprenorului.

Convins că abdicarea sa nu era voită de majoritatea forțelor politice românești, Carol s-a gândit să iasă la atac. El a redactat o scrisoare către un prieten Auerbach (o persoană fictivă), în care critica „Constituția quasirepublicană” și regimul politic din România, care îl împiedica să guverneze țara, făcându-l să se gândească la abdicare. Scrisoarea a fost publicată în *Augsburger Allgemeine Zeitung*, la 27 ianuarie 1871, fiind reproducută și în presa română. Gestul lui Carol a stârnit o mare valvă.

Între timp, la 7/19 ianuarie 1871 a sosit la București răspunsul lui Bismarck la epistola principelui din 2/14 decembrie 1870. Ea spulbera orice speranță a lui Carol în privința schimbării sistemului de guvernare cu ajutorul puterilor garante. Textul acestei scrisori a fost publicat în *Memorii...*, dar cu următoarea omisiune semnificativă: „În ceea ce privește relațiile cu străinătatea, cu profund regret, nu pot să ascund Alteței Voastre că speranța într-un sprijin din partea puterilor garante trebuie privită ca iluzorie și nu întrevăd nici o șansă de reușită ultimului demers al Alteței Voastre”.

Carol a trebuit să rezolve prin forțe proprii criza domniei sale. Felicitându-l pe Wilhelm I, cu ocazia încoronării ca împărat, la 18 ianuarie 1871, domnitorul a adresat o scrisoare a lui Bismarck plină de amărăciune. Redactorul *Memoriilor...*, publicând-o, a omis și de această dată un pasaj semnificativ, ce sublinia intenția lui Carol de a nu abdică, cel puțin nu în acel moment: „Vreau să arăt românilor că nu am a învăța nimic de la ei și că nu voi face precum miniștrii lor care, în cele mai critice momente, mereu te lasă în baltă” (subl. ns.).

La această scrisoare Bismarck nu a răspuns, iar poziția domnitorului în chestiunea căilor ferate a provocat o nouă criză. Sunt cunoscute evenimentele din 10-11 martie 1871 care au dus la formarea primului cabinet conservator al lui Lascăr Catargiu, evitându-se abdicarea lui Carol,

(dacă nu cumva totul a fost doar o manevră pusă la cale de domnitor, cum apreciază istoricii K. Hitchens și I. Bulei).

În problema cea mai importantă, afacerea căilor ferate, în iulie 1871, Camera a respins proiectul guvernamental de conciliere cu Strousberg. Proiectul a 62 de deputați refuză orice înțelegere cu Strousberg și pune sechestru pe tot materialul de căi ferate, „deschizând proces la tribunalul de arbitraj”, așa cum se prevedea în contract. Acest proiect a devenit lege și a fost votat ca atare.

Se deschidea, astfel, drum neînțelegerilor cu Germania; cancelarul Bismarck s-a adresat Porții otomane – puterea suzerană –, cerând ca deținătorii germani ai obligațiilor Strousberg să nu fie păgubiți. Gestul cancelarului a rănit mândria domnitorului, dar și autonomia țării. Inițial, Carol se opusese sancționării legii propusă de Camera deputaților, dar la aflarea știrii despre intervenția lui Bismarck și-a dat acceptul (17/29 iulie 1871), „fiind pe deplin încredințat că lealitatea guvernului va ști să întrebuițeze această lege necompletă ca bază a unei soluții drepte”.

Demersul cancelarului german la Poartă a întârziat însă și mai mult spiritele împotriva domnitorului. În *Memorii...*, Carol își ascunde cu greu consternarea față de situația în care fusese pus, notând pe un ton neutru declanșarea unor complicații ale căror perspective conduceau spre convocarea unei conferințe internaționale cu consecințe deloc benefice pentru autonomia României.

Un sprijin neașteptat a primit în acel moment România din partea... marelui vizir Ali Pașa, care „prin tact a știut să temporizeze presiunile prințului Bismarck și să evite un conflict”. Din păcate, la 7 septembrie 1871 marele vizir a încetat din

viață, iar cancelarul „cere un răspuns categoric și abrogarea legii votate de Cameră, tocmai când un număr însemnat de purtători de obligațiuni din Breslau, Berlin, Viena și Londra au început tratative cu guvernul român pe baza acestei legi” (subl. ns.).

În noiembrie 1871, Bismarck a făcut noi demersuri la Poartă. Din Berlin se propunea o nouă convenție elaborată de bancherul Gerson Bleichröder (nimeni altul decât cel care subvenționase Prusia în războiul cu Austria din 1866), cu grele obligații de plată

Acest lung excurs ne permite să înțelegem contextul în care Carol i-a trimis cancelarului o nouă scrisoare, publicată în *Memorii...*, dar care merită tot interesul [traducerea ne aparține]:

„București, 2/14 martie 1872

Prea stimate Principe!

Timpul Alteței Voastre este atât de ocupat încât până acum am ezitat să Vă răpesc aceste câteva clipe. Fie ca aceste rânduri să-și afle o primire prietenoasă la Dvs. și să binevoiați a le acorda puțină atenție, deoarece ele nu urmăresc alt scop decât să atragă atât de prețioasa Dvs. simpatie față de istovitoarea mea activitate. Așa cum am avut onoarea să scriu ultima dată Alteței Voastre, mi-am exprimat speranța că încă aș putea să reușesc să rezolv încălțita situație de aici și să o aduc pe făgașul normal. Este nevoie de mari strădanii pentru a combate atât de multe elemente subversive, dar nu mi-am pierdut curajul și voi face totul pentru a domina extrem de dificila situație. Părerea mea este că cel puțin în parte am fost răsplătit: anul trecut – un guvern neloial, o Cameră revoluționară, finanțele minate și neplăcuta chestiune a căilor ferate pe rol; în acest an – un guvern și o Cameră cu judecată și cooperante, ordinea în finanțe

restabilită, împrumutul de 75 milioane de franci garantat în țară, energie în administrație și conflictul căilor ferate încheiat. Câte lupte a costat acesta din urmă, chiar că nu mai este deloc nevoie să o spun Alteței Voastre, căci în vreme ce erați îndatorat să apărați cu cea mai mare energie interesele creditorilor germani, privirea Dvs. ascuțită de om de stat Vă arăta clar dificultatea situației mele și recunoașteți că în momentul în care, pe de o parte, atât grija cât și teama, iar pe de altă parte nemulțumirea și intriga au atins punctul culminant, fiind în-

O problemă delicată – „Afacerea Strousberg” – rezolvată sub presiunea Berlinului (caricatură apărută în presa românească din 1869)

pentru statul român. „Dacă România s-ar încăpățâna pentru o altă combinație, Prusia ar convoca o conferință internațională”. La sfârșitul lui decembrie, cu mari dificultăți și presiuni, s-a votat o nouă lege prin care noua convenție a fost acceptată. Bismarck era însă în continuare „foarte înverșunat asupra guvernului [român] și îl acuza că reglementarea chestiunilor căilor ferate durează așa de mult”. Vestea sosită din Berlin la 15/27 ianuarie 1872, că acționarii au primit în unanimitate convenția și noua lege, a pus capăt agitației.

dreptate împotriva mea personal, eu nu puteam să acționez atât de energetic pe cât aş fi dorit, cu atât mai mult cu cât mijloacele pentru măsuri drastice nu mi se află suficient la dispoziție. Nu-mi este necunoscut că sancțiunea definitivă a legii căilor ferate vara trecută mi-a atras o gravă acuzație.

La vremea respectivă nu am rostit nici un cuvânt spre a mă dezvinovați, dar azi, când nefecit conflict sper că este dat uitării, consider că ar fi binevenite câteva explicații. După ce propunerile atât de avantajoase României au fost respinse de către Cameră și în locul lor a intrat în vigoare legea din [17/29] iulie [1871], ca urmare a intrigilor partidului revoluționar [liberal-radicali] ajunși în opoziție], căruia i s-au alăturat toți nemulțumiții, opinia publică de aici era așa de agitată că nici un om politic din formațiunea noului guvern nu a voit să accepte o protejare a intereselor creditorilor obligațiunilor; de aceea nu-mi rămăsese altceva decât ori să mă retrag, având asupra-mi bănuiala de a fi implicat în afacerea căilor ferate, ori să sancționez legea în care fusese totuși recunoscută o *obligatie de plată*. Am avut de ales între două rele și a trebuit să-l prefer pe cel mai mic. Pe atunci datoria mea era în primul rând să mențin liniștea și ordinea, căci în caz contrar, greutăților financiare li s-ar fi adăugat complicații politice. Datorită influenței Alteței Voastre, acționarii au acceptat legea ca bază a unei înțelegeri ulterioare, ceea ce după refuzarea condițiilor inițiale era cea mai favorabilă rezolvare a chestiunii. Dar și această înțelegere a întâmpinat opoziția înverșunată a Camerei, deoarece născându-se stărnită de trista experiență anterioară paralizase orice inițiativă rațională. Era ceva ce nu putea și nici nu se voia a se înțelege aici, anume că foștii concesionari nu pot fi constrânși pe cale

juridică la restituirea depozitelor [bănești] și se ignora faptul că numai după îndeplinirea obligațiilor cineva poate să invoce un drept. A intra în alte detalii, înseamnă a merge prea departe și eu nu vreau să rețin prea mult pe Excelența Voastră. Fie ca această problemă, precum și altele să se bucure de înțelegerea Dvs. binevoitoare și fie ca Dvs. să nu aplicați cea mai aspră judecată unui popor care se află la începuturile dezvoltării sale, care prin rasă și prin origine nu poate fi altfel decât instabil și schimbător și care este extrem de susceptibil față de libertatea abia obținută.

În ceea ce privește simpatia pentru vreuna sau alta din marile puteri, aceasta nu este altceva decât o armă în mâinile partidelor și de aceea nu trebuie să se ia în serios așa ceva și să nu credeți că cineva s-ar lăsa astfel influențat în politică. Un lucru însă nu-l pot ascunde Excelenței Voastre: faptul că intervenția Turciei, care este ea însăși ruinată politic și financiar, a provocat aici profundă nemulțumire și demoralizare și a îngreunat peste măsură poziția și acțiunile mele, cu atât mai mult cu cât această intervenție a fost realizată prin intermediul fostei mele patrii. Dimpotrivă, presiunile puterilor garante mi-au fost de mare ajutor și au avut un efect salutar. Dar și acest neplăcut incident va fi în curând uitat dacă vechile relații prietenești vor fi restabilite, cu atât mai mult dacă în locul autonomiei lezate s-ar putea obține, cu ajutorul Excelenței Voastre, câteva drepturi noi. Atunci așa-zisele antipatii se vor transforma în adevărate simpatii și aş atinge ţelul neobisnuitelor mele strădăni: implantarea obiceiurilor germane și a culturii germane în Orient.

Dar am vorbit destul Excelenței Voastre despre preocupările mele și deja V-am răpit prea mult timp, însă îmi revin mereu în amintire cuvintele călduroase,

dătătoare de forță cu care, sunt ani de atunci, m-ați încurajat spre împlinirea dificilei mele misiuni; această amintire mă face să sper că interesul pe care Dvs. mi l-ați arătat odată nu s-a stins în întregime“.

Nici o urmă de resentiment față de mentorul său, cancelarul, care îl pusese într-o situație penibilă. Și se știe, în sinea lui, Carol era suficient de orgolios. În fața situației extrem de grave, el învățase să se stăpânească, dovedind o putere de înțelegere mai mare decât mulți dintre oamenii politici români ce-l înconjurau.

Răspunsul lui Bismarck nu s-a lăsat așteptat. Scrisoarea sa, datată 13/25 aprilie 1872, a fost publicată în aceleși *Memorii...*, dar merită să cităm câteva pasaje. În primul rând, își justifică intervenția la Poartă: „Numai orbirea partidelor din România putea vedea în aceasta o atingere a autonomiei țării, așa cum e fixată prin tratate...“ Îi amintea apoi lui Carol că antipatia românilor față de Germania începuse odată cu războiul franco-prusian, că achitarea de pedeapsă făcută de justiție autorilor scandalurilor din 10/22 martie 1871 dovedea persistența acestui sentiment: „Este deci — insistă cancelarul — un lucru neașteptat pentru noi de a vedea că în România se speră, după cum remarcă Alteța Voastră, a se căpăta, tocmai mulțumită Germaniei, o lărgire a autonomiei și drepturi noi și a răscumpăra prin căpătarea acestor foloase întemeierea de legături prietenești. Mă tem că opinia publică în Germania nu va înțelege că are de câștigat favoarea poporului român, când putem spune că noi pierderea ei nici n-am dorit-o nici n-am produs-o. Alteța Voastră știe că se poate bizui cu tărie pe bunăvoința Majestății Sale Împăratul și a guvernului său și că aici se află urările cele mai călduroase pentru propășirea și binele țării Voastre,

dar Altelea Voastră cunoaște prea bine nevoile țării lui spre a nu recunoaște că ea trebuie înainte de toate să caute condițiile acestei propășiri în dezvoltarea așezămintelor sale lăuntrice și în îndeplinirea credincioasă a angajamentelor luate și că înrăurirea ce o are în Europa Imperiul German va folosi mult poporului român, cu condiția ca el să prețuiască, în oarecare măsură cel puțin, sentimentele binevoitoare ce le au aici multe cercuri în privința României...”

Dar criza trecuse. Așa cum spusese Bismarck în 1863: orice viață politică constituțională nu este și nu poate fi decât un șir de compromisuri. Chiar în acele zile Carol îl recomanda cancelarului german pe ministrul său de finanțe Petre Mavrogheni, trimis la Berlin în misiune diplomatică:

„București, 10 aprilie 1872

Serenissime Principe!

Am onoarea ca prin prezentă să-l prezint personal Alteței Voastre pe ministrul meu de finanțe, dl. Petre Mavrogheni, pentru care recomand o primire prietenoasă și toată bunăvoința. În același timp, Vă rog să interveniți în favoarea unei audiențe la Maiestatea Sa Împăratul și în acest scop scrișoarea alăturată să ajungă în mâinile Suveranului.

Dl. Mavrogheni vine la Berlin nu numai pentru a asista la îndeplinirea imediată a recent încheiatei convenții cu băncile de acolo în vederea soluționării nefericitei chestiuni a căilor ferate, ci și pentru a primi, în calitate sa de reprezentant al guvernului meu și distins membru al cabinetului, de la Alteța Voastră toate indicațiile necesare pentru a face tot posibilul în scopul dezvoltării celor mai

bune relații între marele Imperiu German și tânărul stat român.

Spiritul politic extraordinar și profund pătrunzător al Alteței Voastre îmi îndreptățește speranța că această dorință arzătoare a mea nu va rămâne neîmplinită. Rugându-Vă să acceptați expresia mulțumirilor mele din inimă pentru binevoitorul sprijin acordat unui scop atât de plăcut, rămân al Alteței Voastre cu deosebit respect și devotat...”

Scenă din războiul franco-prusac

Un an mai târziu, în iulie 1873, perechea princiară română a făcut o călătorie în Germania, pentru o cură la Imnau. Cu acest prilej, între Carol și Bismarck a avut loc un schimb de scrisori, rămas neinclus în *Memorii...*

„Imnau, 27 iulie 1873

Serenissime Principe!

Cu ocazia călătoriei mele pe domeniile hohenzollerniene nu aș fi putut să calc pământul germanic fără să nu mă gândesc imediat la omul aflat departe, ce a condus Germania spre unitate și recunoscuta-i măreție. Acest sentiment nu poate prinde viață în mine fără ca în același timp să nu dau frâu liber dorinței de a saluta pe Ex. Voastră în această călătorie și să Vă exprim personal venerația mea.

Ca principe al României cred că nu am dezmințit calitățile unui

prinț german și m-aș socoti fericit să mă pot întreține cu Alteța Voastră despre problemele de la Dunărea de Jos. Influența de mare putere a Germaniei a căpătat, grație Alteței Voastre, o extindere care trece mult dincolo de granițele României și astfel situația acesteia din urmă ar prezenta un interes special pentru Alteța Voastră.

Cu cea mai distinsă considerație...”

Cancelarul Bismarck i-a răspuns abia la 19 august:

„Serenissime Principe,

Expresia înaltei bunăvoințe și a simpatiei personale din amabila scrisoare a Alteței Voastre mă îndatorează la o respectuoasă mulțumire. Am întârziat cu răspunsul pentru că am nutrit speranța să pot veni la întâlnirea propusă de Alteța Voastră și am așteptat mai întâi evoluția tra-

tamentului meu medical. După ce la solicitarea mea am aflat însă că Alteța Voastră intenționează să părăsească încă din luna aceasta Germania și Austria, a trebuit să renunț la bucuria de a asigura personal pe Alteța Voastră de devotamentul meu. Mi s-a spus însă că o întrerupere a curei mele m-ar face să nu fiu în stare a mă prezenta înaintea Maiestății Sale Împăratul la 2 septembrie [aniversarea capitulării Sedanului].

Medicii au promis că doar prin mai multe luni de liniște mi-ar reda capacitatea de muncă de care am nevoie la iarnă.

Rog pe Alteța Voastră să fie asigurată de devotamentul meu personal cu care rămân respectuos al Alteței Voastre prea plecat servitor...”

Se pare că „boala diplomatică” a fost în toate timpurile o scuză general acceptată. ■

CUI APARTIN ARHIVELE PREZIDENȚIALE?

Disputele privind soarta unor arhive cu caracter special nu constituie un apaj al fostelor țări socialiste. Și în Franța se poartă o întreagă discuție legată de soarta documentelor provenind din cancelariile unor foști președinți. Tenta de scandal o dă faptul că documente supuse oficial embargoului pentru un număr de ani și la care istoricii nu au acces ajung în mâinile unor persoane privilegiate, care le folosesc după bunul plac și fără a putea fi controlate afirmațiile lor cu originalul.

În cazul ultimului președinte al Franței, disputele au început încă din timpul vieții sale. O serie de autori au căpătat permisiunea lui Mitterrand de a consulta documentele sale. Versiunile pe care le-au oferit publicului scapă oricărui control. Istoricul este complet dezarmat. În plus, așa cum remarcă un consilier de stat într-un raport intitulat „Arhivele în Franța” – și citat în revista *L'Histoire* – asemenea practici favorizează „dezvoltarea cercetărilor hagiografice”.

Potrivit unei legi franceze din 1979, arhivele ce provin de la autorități politice au un caracter public, dar beneficiază de un regim aparte, care nu are un fundament juridic dar oferă oamenilor de stat

sau mandatarilor lor privilegii extraordinare. Termenul de rezervare a documentelor este de 30 ani. Pentru cinci categorii aparte sunt prevăzute termene mai mari, ce pot ajunge până la 100 ani în cazul dosarelor medicale. Iar documentelor ce conțin informații care se referă la viața particulară sau interesează siguranța statului ori apărarea națională li s-a fixat un termen de 60 ani. Prevederile sunt suficiente de vagi pentru a permite orice interpretare. Arhivele de la Elysée, Matignon (sediul guvernului) sau din alte locuri ale puterii au fost încadrate în asemenea categorii fără a se face vreo referire la conținut, ci doar la originea lor.

Respectând litera legii ar trebui așteptat până în anul 2029

pentru a avea acces la ultimele documente din fondul de Gaulle sau 2055 pentru cele provenind de la François Mitterrand. Cu excepția unor derogări.

Legea franceză este mult mai restrictivă decât în cazul altor țări. În Suedia, de exemplu, orice act izvorât de la o autoritate de stat poate fi consultat imediat de către oricine, cu câteva mici excepții. De aceea, în Franța se aud tot mai multe voci care cer scurtarea termenelor după care documentele devin accesibile cercetătorilor.

Generalul de Gaulle nu era un partizan al păstrării la nesfârșit a secretului asupra documentelor produse în timpul președinției lui. În 1965, el se

confesa lui Alain Peyrefitte: „Istoria cunoaște un proces de accelerare. Dar 10 ani reprezintă un termen minim de păstrare”. În general, militarii par cei mai dispuși să recunoască faptul că secretul îmbătrânește repede, mai ales acum, în perioada de după războiul rece.

Nemulțumirile cele mai mari le stârnește dreptul creatorului arhivei (sau al mandatarului său) de a acorda derogări, permițând accesul preferențial al unor anumite persoane. Printre cei care cunosc importanța accesului direct la surse, cât și a criticii interne și externe la care acestea trebuie supuse, apare evidentă distanța care separă scrierile realizate de asemenea „privilegiați” de o abordare cu adevărat istorică.

Există și păreri contrare. Hubert Védrine, actualul ministru de externe al Franței, care a fost consilier diplomatic al lui François Mitterrand și secretar general la Elysée, din 1981 și până în 1995, este împotriva reducerii termenelor. „Un exhibiționism radical și generalizat, asta

nu! Eu sunt împotriva unei dictaturi a dezvăluirii totale aplicate problemelor de stat. Este un fari-seism absolut. Credeți-mă – m-am aflat vreme de 14 ani în inima mașinii puterii – esențialul este cunoscut. Îți poți face în mod cinstit meseria de istoric pornind de la documentele accesibile tuturor... Dificultatea nu ține atât de surse, cât de interpretarea la cald a evenimentelor recente. În fond, ce conțin arhivele! Cele 200 pagini de note pe care președintele le citea, în medie, pe zi sau cele 3-4 versiuni ale unui discurs? De ce să tratăm cu suspiciune, în mod sistematic, această problemă, pe care eu o calific drept pur tehnică? Să ne ferim de fantasmagorii”.

Evident, Hubert Védrine nu este un istoric, ci un om politic. Nu îi putem desigur reproșa faptul că nu înțelege rostul comparării versiunilor succesive ale unui document pentru a găsi cheia sau a înțelege nuanțele unei decizii politice.

Să facem apel însă la un caz concret înfățișat tot în *L'Histoire*. Astfel, cei ce au avut acces privi-

legiat în arhiva generalului de Gaulle spun că primele două forme ale discursului pe care l-a rostit la 23 aprilie 1961, în preajma pucului de la Alger, nu se terminau cu invocajia: „Franțuzoaiice, francezi, ajutați-mă!”. Fire profund religioasă, generalul se gândise la o formulă mai puțin laică, făcând apel la Dumnezeu și la rugăciunile conaționalilor săi.

Este interesantă concluzia cu care se încheie articolul din revista franceză. „Astăzi, când peste tot arhivele se deschid, și în special în țările din Est, nu este de dorit ca o democrație să îi priveze pe istorici și cercetători de dreptul de a scrie – cu reculul absolut necesar – această istorie a timpului prezent, care se știe că îi pasionează atât de mult pe simplii cetățeni ca și pe universitari”.

Ideal ar fi deci ca istoricul să aibă acces în toate arhivele fără restricții. Din rațiuni de stat, așa ceva nu este posibil nici în cele mai avansate democrații. Limitările unor asemenea restricții vor fi însă un permanent motiv de discordie. ■

MOMENTE DIN ISTORIA MINISTERULUI AFACERILOR EXTERNE AL ROMÂNIEI

O inițiativă mai mult decât lăudabilă, de-a dreptul necesară, a adus Ministerul afacerilor externe în oaza cercetării istorice. La 25 și 26 noiembrie 1997, în Sala „Grigore Gafencu” a ministerului, s-a ținut o sesiune științifică aparte, comunicări și dezbateri consacrate istoriei de la crearea sa în urmă cu 135 ani. Este o premieră nu numai în activitatea diplomației românești, ci și în cea a cercetării științifice. Pregătită cu grijă de ambasadorul Valeriu Tudor, această sesiune la care au participat secretarul de stat Gabriel Gafița și Șerban Stati vine să se adauge altor inițiative devenite realizări cum sunt: întâlnirile veteranilor diplomației românești cu tinerii diplomați, cu istoricii și mass media, aniversarea personalităților diplomației românești și universale, lansarea volumelor consacrate diplomației, aniversarea diferitelor momente devenite repere ale politicii externe românești.

Timp de două zile diplomați, activi sau în retragere, cercetători, ziariști au prezentat – mulți pentru prima oară – momente trăite sau

cunoscute din viața diplomației românești dinainte, din timpul și de după cel de al doilea război mondial. Atât analiza cât și noutatea reflectărilor fac din această sesiune științifică un repertoriu de referință pentru istoriografia diplomației noastre.

Una dintre sedințe l-a avut ca moderator pe dr. Cristian Popișteanu, care a prezentat și comunicarea *Ministerul afacerilor externe la revista Lumea. Revista Lumea la Ministerul afacerilor externe*, comunicare cu caracter memorialistic.

Între invitați și autorii de comunicări s-au aflat: academicienii Dan Berindei și Mircea Mălița, fostul ministru de externe Corneliu Mănescu, președintele celei de a 23-a Adunări Generale a O.N.U., doamna Ioana Brătianu, fiica marelui istoric George Brătianu și nepoata lui Ionel Brătianu, primul ministru din clipa Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, veterani ai ministerului eliminați la instalarea regimului comunist.

C. P.

Iubiri

celebre

LI LONGJI ȘI BRĂȚARA DE JAD

Li Longji, eroul acestei povești de dragoste, aparține uneia dintre cele mai glorioase dinastii ale Chinei: Tang (618-907). Din nefericire pentru el, împăratul cel iluminat, cum a rămas în istorie, s-a născut în vremuri tulburi. El a

Dr. ANNA EVA BUDURA

reușit să salveze pentru câteva decenii imperiul, apoi tot el l-a pierdut. De ce? Dintr-un motiv cât se poate de comun, din nesăbuință. Nesăbuința bărbatului cuprins de flăcările unei pasiuni mistuitoare.

Favoarea de a se sinucide

Cronicile îl descriu pe Li Longji, născut în anul 685, al treilea fiu al împăratului Ruizong, ca pe un bărbat deosebit de frumos și talentat. Îi plăcea muzica, știa să cânte la câteva instrumente, îl interesa caligrafia, era versat în astronomie, un bun arcaș și un călăreț curajos. Învăța orice cu plăcere, era isteț și avea o judecată sănătoasă. Își cunoștea drepturile și le apăra cu dărzenie. Calitățile fizice și mentale l-au făcut nepotul favorit al împărătesei Wu, o mână de fier, amuzată de manifestările lui timpurii de autoritate, care i le și încuraja.

După moartea bunicii sale, în anul 705, Li Longji devine martor din ce în ce mai conștient al intrigilor țesute de mătușa lui,

prințesa Anle, și de împărăteasa Wei, soția unchiului său. În 710 renunță la funcția de guvernator și se stabilește în Palatul imperial, unde se implică în hățișurile uneltirilor de la Curte. Conștient de gravitatea situației și de iminența unei confruntări decisive, se preocupă de organizarea unei forțe de șoc, formându-și o elită de demnitari care să-i stea alături când va fi chemat să guverneze țara. Se pregătește astfel pentru lovitura decisivă, când împărăteasa Wei și prințesa Anle, îl otrăvesc pe împărat, înscăunează un copilăș pe tronul imperial, urmând să-l asasineze și pe tatăl său, moștenitorul de drept al tronului.

Li Longji înțelege să treacă la fapte. Cu sprijinul mătușii sale, prințesa Taiping, și al gărzii imperiale, pătrunde în Palat și,

printr-o lovitură fulgerătoare, împărăteasa Wei și prințesa Anle, precum și acoliții lor sunt lichidați, iar tatăl său, împăratul Ruizong, este instalat pe tron.

Blajinul împărat Ruizong, trecut de prima tinerețe, știa că după o viață dedicată studierii cărților clasice, ținut departe de treburile statului, nu dispune de energia necesară pentru a se confrunta cu gravele probleme ale imperiului și în 712 cedează tronul fiului său.

Cu vigoarea celor 27 de ani, Li Longji se lansează cu fermitate în asanarea Palatului de intrigile care au subminat decenii de-a rândul stabilitatea guvernării centrale. Începe cu lichidarea capului cuibului de viespi, prințesa Taiping, acordându-i favoarea să se sinucidă. Purcede apoi, cu talentul unui autentic om de stat,

să reorganizeze administrația imperiului.

Așa cum a procedat și străbunicul său, împăratul Taizong – Marele Strămoș (ca, de altfel, mai toți marii împărați înțelepți, citori de dinastii), Li Longji favorizează manifestarea nestingherită a personalităților talentate și oneste, avansarea lor legală în ierarhia funcțiilor de stat. El însuși este un model pentru toți: modest și harnic, dedicat unei munci disciplinate, exigent în aplicarea legilor, intransigent față de favoritism și nepotism, respectuos față de alții și atent la opiniile valoroase.

Vrea să ușureze povara țăranilor și să readucă în sfera productivă cât mai multe brațe de muncă. Pe lângă reducerea birurilor, corvezilor și a marilor latifundii, interzice construirea unor temple budiste maiestuoase și ordonă întoarcerea la viața laică a călugărilor și călugărițelor budiste (numai în anul 714 sunt trimiși acasă 120 000). Reduce efectivele armatei, lăsând la vatră, în anul 722, 200 000 de ostași, diminuează cifra personalului de serviciu de la Palat, interzice risipa și etalarea luxului. Acordă mare atenție dezvoltării agriculturii, încurajează producția meșteșugărească și schimburile comerciale din interiorul țării, precum și cu statele vecine sau cu cele îndepărtate, ca Persia, țările arabe și Bizanțul. În acest scop ordonă construirea drumurilor cu stații de poștalioane la fiecare 15 km și lărgirea porturilor maritime.

Datorită unei administrații eficiente și corecte, țara cunoaște liniștea și prosperitatea – notează cronicarii. Prețurile cerealelor și ale borangicului scad simțitor, trezoreria statului este plină până la refuz, criminalitatea scade în anul 730, înregistrându-se în întregul imperiu doar 24 condamnări la moarte. Populația crește de la 6 156 141 de familii, în 705,

la 8 535 763 (aproximativ 49 milioane de suflete), în 742.

Pe bună dreptate, pentru tot ce a făcut a rămas în istorie cu numele de Ming Huang, Împăratul cel Iluminat.

După vârsta de 50 ani însă, Li Longji se simte tot mai obosit. Pierde interesul pentru treburile statului, crede că și-a îndeplinit misiunea sa istorică. Mulțumit de realizări, satisfăcut de meritele ce i-au fost consemnate în analele dinastiei, consideră că este îndreptățit să se bucure de toate plăcerile pe care viața lui de suveran i le poate oferi. Iatacurile sunt din nou populate de cele mai frumoase femei ale imperiului, se ridică noi palate luxoase, mătăsurile și bijuteriile împodobesc din nou curtenii.

Li Longji se dedă desfătărilor cu același elan cu care cu ani în urmă s-a dedicat muncii în beneficiul țării. Curtenii onești până atunci, cei care au avut curajul să-i atragă atenția asupra urmărilor nefaste ale acestui comportament sunt treptat eliminați și locul lor este preluat de o șleahță de lingușitori, ariviști, rude dornice de

înavuțire. Corupția își ridică din nou capul, cuprinde Palatul și, treptat, instituțiile statului.

În anul 737, după moartea concubinei sale favorite, Li Longji este de neconsolat. Dintre miile de femei din iatacurile imperiale nu găsește una care să-i aline durerea. Devine irascibil și brutal cu slujitorii și chiar cu demnitarii. În aceste momente grele pentru el și pentru toți din jurul lui are loc întâlnirea cu marea pasiune a vieții sale – Yang Yuhuan (Brățara de Jad). El are 52 de ani, ea 18.

O cură de ape termale

Yang Yuhuan (719-756) este descendenta unei familii nobiliare a dinastiei Sui (581-618). După moartea tatălui ei, crește și primește educația în casa unui unchi. De mică dă dovadă de talent artistic și muzical. Este isteată și știe să se facă iubită de toți, întind dorința fiecăruia. În plus, are o frumusețe răpitoare. La 14 ani a fost aleasă pentru iatacurile imperiale, apoi a avansat cu succes, devenind concubina de prim rang a regelui Shou, prințul Li Mei.

Cronicile sunt unanime în a afirma că întâlnirea ei cu Li Longji a fost dragoste la prima vedere, devenită apoi o pasiune irezistibilă. Yang Yuhuan, în calitate de noră, este chemată, conform tradițiilor, să-l distreze pe împărat, să-l ajute să se elibereze de gândurile negre. Ea îi cântă, se unduie în ritmul muzicii, îi toarnă cu delicatețe vinul în cupă și îl fascinează cu dragălașeniile specifice vârstei. Împăratul nu se mai poate lipsi de ea.

Așa începe una dintre cele mai cunoscute iubiri din istoria Chinei, temă eternă a poezilor, scriitorilor, trubadurilor populare, ocazie de a vârșa

Scene dintr-un popular serial TV chinezesc, dedicat cuplului Li Longji-Yang Yuhuan (pp. 74, 75, 77)

lacrimi pentru cei romantici, dar și temă de meditație pentru istorici și politologi.

După întâlnirea cu Împăratul cel Iluminat, tatăl consortului ei, viața lui Yuhuan ia o întorsătură dramatică. Se aruncă cu entuziasm tinereții în brațele iubitelor ei vârstnice. Pentru a salva aparențele, împăratul o roagă să devină preoteasă daoistă și îi conferă numele monastic de Taizhen – Suprema puritate. În această calitate, fata se mută din apartamentul prințului în cele ale împăratului, unde mai primește și funcția nominală de Zhao Shunnu – Dascălița Iluminată.

Împăratul este în culmea fericirii. Privește fermecat dansul ei languros și nu rareori bate el însuși tamburina sau o acompaniază la flaut, îi compune cântece și îi dedică poezii, fapte nepermise de protocolul Curții. Dar el se simte eliberat de toate constrângerile etichetei. Concubina Yang îi umple zilele de bucurie, îi satisface dragostea de viață, de artă și muzică. În întreg Palatul nu mai există nimeni pentru el. Dorințele, chiar capriciile ei devin literă de lege. Este suficient să spună că ar pofti lizhi (fructe zemoase, foarte perisabile, din sudul Chinei), că se și construiește un drum pentru călăreți și se organizează ștafete rapide care, în câteva zile, aduc fructele, înainte să se altereze. Se ajunge la situația în care funcționarii locali pun mai multă străduință în împlinirea dorințelor concubinei Yang și ale rudelor ei decât în executarea ordinelor împăratului.

Brătara de jad este copleșită cu daruri scumpe. Peste o mie de țesători de brocarturi, brodeze și bijutieri lucrează doar pentru ea. Cronicarii consemnează că atunci când împreună cu împăratul și membrii clanului Yang ea se deplasează în stațiunea Huaping, pentru o cură de ape termale, cortegiul oferă un spectacol de opulență uimitor. De-a lungul drumului rămân împrăstiate încălțări aurite, bijuterii, veșminte scumpe de mătase. Parfumul lăsat persistă în urma

lor la câțiva km. Stațiunea însăși este o așezare elegantă, de mare rafinament, cu edificii și băi durate din marmură, decorate cu fresce, ale căror urme, scoase la iveală de săpăturile arheologice, constituie doar o reflectare palidă.

Curtenii și rudele urmăresc cu ochi sclipind de lăcomie ascensiunea ei spre poziția supremă. I se adresează cu apelativul rezervat doar împărăteselor și îi acordă toate onorurile și privilegiile cuvenite acestora.

Marele banchet al împăcării

Pentru a da expresie dragostei sale, împăratul Ming copleșește cu onoruri și privilegii pe membrii familiei tinere. Tatălui îi acordă post-mortem titlul de Mare duce al statului Qi, unchilor și verilor latifundii și mâna prințeselor casei imperiale. Dintre aceștia cel mai favorizat este unul căruia împăratul însuși îi conferă favoarea de a-l numi Cel Credincios Patriei – Yang Guozhong. Surorilor concubinei mult adorate – toate foarte frumoase – li se conferă titluri de regine ale statelor Han, Guo și Qin, însoțite de toate beneficiile materiale pe care acestea le implică.

Pe măsură ce pasiunea împăratului crește, sumele „pentru pudră” datorate de împărat surorilor sporesc și ele ating 1 milion de arginți. Gospodăriile surorilor și verilor ei cheltuiesc peste 10 milioane, întrecându-se în lux și pompă. „Conacurile lor sunt mereu un șantier, iar trimișii împăratului, încărcăți cu daruri scumpe, se calcă în picioare la porțile lor”, consemnează cronicarii.

În Palat, unde în mod excepțional au liberă trecere – deși, conform regulilor palatelor imperiale chineze, după ce o persoană este primită în iatacurile imperiale nu mai are voie să se întâlnească cu rudele ei –, surorile concubinei Yang intră însoțite de o suită impresionantă. Ele îi șochează pe membrii și membrele familiei imperiale cu

comportamentul lor impertinent. Acordă fără rușine favoruri, în schimbul unor sume fabuloase. Până și prințesele și familiile lor stau la cheremul clanului Yang.

Cu ocazia sărbătorilor de primăvară ale anului 751, câțiva membri ai acestui clan își croiesc cu forța cale de trecere pe strada cea mare a Capitalei, împingând fără menajamente la o parte pe membrii familiei prințesei Guangming. Umilită și pentru a evita o încăierare mai serioasă, prințesa și suita ei cedează și se retrag. Dar ea se plânge împăratului și cere ca slujitorii clanului Yang să fie pedeșiți, cum cere legea, cu moartea. Împăratul cel Iluminat nu numai că nu ia măsuri în acest sens, dar îl pedepsește pe ginerele prințesei, degradându-l și eliberându-l din funcția deținută.

Doar în două ocazii de-a lungul vieții sale, concubina Yang trece prin momente grele și simte boarea morții. Dar tot din cauza capriciilor ei de femeie răsfățată: își permite să facă scene de gelozie suveranului și chiar să folosească flautul de jad al fratelui împăratului, fapte prea grave ca să fie trecute cu vederea. Este trimisă acasă, unde așteaptă cu înfrigurare urmarea: eșarfa de mătase însoțită de favoarea de a se sinucide, așa cum se termina de obicei o asemenea cădere în dizgrație.

Brătara de Jad se zbate între speranță și disperare. Își taie o suviță de păr și dă dispoziție să fie trimisă iubitelor ei împărat, „ca semn al despărțirii și al dorinței ca după moarte să se întâlnească și să fie împreună o veșnicie”. Totodată, ordonă așezarea unei mese sumptuoase, pentru a-l întâmpina, dacă va veni să o ierte. Așteaptă cu înfrigurare. Tresare la fiecare zgomet. Timpul trece. Își toarnă vin în cupă și închină în cinstea iubitelor. Începe să danseze. La crimile curg pe chipul ei frumos. Golește cupă după cupă până ce ametește de-a binelea. Apoi, sprijinită de eunucul de încredere se îndreaptă cu pași nesiguri spre dormitor. (Scena aceasta a devenit

o piesă antologică a teatrului chinez și o piatră de încercare a măiestriei interpretative a artiștilor. Marele actor Mei Lanfang a redat-o cu o virtuozitate inegalabilă.)

În Palat, împăratul cel Iluminat nu-și găsește nici el locul.

Tună și fulgeră, refuză mâncarea și brusciază pe toți care îi ies în cale. Este și el frământat de întrebarea cum să procedeze, să aleagă dragostea sau respectarea etichetei imperiale. Până la urmă învinge dragostea. Doamnei Yang i se permite să se întoarcă. Ea se aruncă în genunchi în fața împăratului și ridică spre el ochii scăldați în lacrimi. Supărarea lui se spulberă ca prin minune și tot el caută să o îmbuneze.

A doua zi toate rubedeniile, eliberate de spaima morții, dau buzna în Palat, așezându-se la marele banchet al împăcării, iar împăratul împarte cu generozitate daruri scumpe.

An Lushan, generalul rebel

Cel care nu se mulțumește doar cu bogățiile acumulate, ci tinde spre putere și preamărare este Yang Guozhong, vârul primar al concubinei Yang. Pentru a-și făuri o temelie pentru aspirațiile sale, îi cere împăratului ca tatălui concubinei Yang să i se ridice un templu memorial (un privilegiu acordat numai membrilor familiei imperiale). Cererea îi este îndeplinită și împăratul însuși caligrafiază placa memorială. Odată atins acest scop, Yang

Guozhong – înșușindu-și prin înșelăciune meritele unor comandanți onști ai armatei – ajunge premier și obține controlul militar asupra zonelor-cheie ale imperiului. Schimbă fără rușine sistemul de alegere și promovare a funcționarilor de stat, adunând în jurul său scursorile imperiului. Se amestecă din ce în ce mai tiranic în treburile statului și își impune voința tuturor, inclusiv împăratului.

Acesta orbit de dragoste, îl consideră un om de mare talent și de valoare, acordându-i toată încrederea și numele de Credinciosul Patriei. Nu-și dă seama că acesta a introdus teroarea în Palat și în întreaga țară și că l-a izolat de realitățile îngrijorătoare ale imperiului. Nimeni nu mai are curajul să sufle o vorbă fără știrea și acordul lui Yang Guozhong. Împăratul se distrează copios la marile petreceri organizate de acesta și amuzat îi dă concursul la toate mijloacele de a-l tapa de bani și favoriți. Nu știe și poate nici nu-l interesează că Yang Guozhong a acumulat o avere fabuloasă și că doar din mită a obținut 30 milioane suluri de mătase.

Starea înfloritoare și prosperă a imperiului începe să dea semne de decădere. Poverile țăranilor sporesc din nou. Armata este dezorganizată.

Actele de samavolnicie ale funcționarilor locali se generalizează (unii colectau birurile cu 30 de ani în avans).

Tensiunea dinaintea furtunii se simte din ce în ce mai puternic. Doar Li Longji, înfundat între pernele cuibului

său de amor, rămâne insensibil la ea. Nu știe nimic, iar când i se spune nu vrea să audă.

Cel care aduce deznodământul este un general ridicat din neamurile turce. An Lushan. Cronicile îl descriu ca pe un militar capabil, dar viclean și abil în aranjamente oculte, un om cu capacități paranormale, ceea ce îi permite să ghicească gândurile interlocutorilor. După o serie de victorii raportate împotriva neamurilor nomade din nord-estul imperiului, el a intrat definitiv în grațiile împăratului Ming, care i-a construit un palat în Capitală și l-a copleșit cu daruri și favoruri excepționale, de pildă, de a sta cu el la masă.

Mai mult, l-a prezentat și concubinei sale iubite pe care a îndemnat-o să-l accepte drept fiu adoptiv. An Lushan a fost deseori primit în apartamentele acesteia, unde benchetua cu întregul clan Yang, cochetând cu una dintre cumnatele imperiale.

Zâmbetele și comportamentul curtenitor, ce frizează uneori umilinta exagerată, ascund abil concluziile vicleanului om al stepei cu privire la starea imperiului și propriile sale planuri de preamărare. El își dă seama că împăratul a îmbătrânit și că este manevrat de clanul Yang, urât de toți, ca singur răspunzător pentru

haosul întregii societăți. Aceste constatări au făcut ca în mintea lui An Lushan să încoltească gândul revoltei.

După pregătiri atente și aranjamente diplomatice, în anul 755, generalul ridică steagul revoltei împotriva clanului Yang. El pornește din bazele militare aflate în regiunea orașului Beijing de azi, avansând rapid în direcția capitalei Chang'an.

Împăratul cel Iluminat mai întâi refuză să creadă știrile alarmante, dar, după ce aude că a căzut orașul Luoyang și că An Lushan s-a declarat împărat, intră în panică. Hotărâște să abdice în favoarea moștenitorului tronului, pentru ca acesta să preia comanda armatei și să se îndrepte împotriva generalului rebel. Clanul Yang, disperat, îl imploră să-și retrageze hotărârea. „Întregul Palat răsună de plânsul și vaețele lor jalnice“, notează cronicarul. Concubina înțelege gravitatea situației și „punându-și pământ în gură se pregătește să moară“, scrie autorul *Noii istorii a Dinastiei Tang*. (În China, în gura mortului se puneau, în funcție de poziția ocupată și de virtute, aur, gad etc. Cei care își puneau pământ vroiau să spună că își recunosc vina și cer să fie pedepsiți pe măsură.)

„Greșelile mele au subminat imperiul“

Împăratul septuagenar este zdărobit. Cu ochii împăienjeniți privește spre turnul de pază al Trecătorii Tong a Marelui Zid. Așteaptă să se aprindă „focul păcii“, cum se întâmplă în fiecare seară, pentru a anunța locuitorii Capitalei că totul este bine și nu există nici un pericol. Dar, în seara aceea, focul nu se mai aprinde. Cavaleria lui An Lushan a spulberat garda trecătorii și se îndreaptă spre Capitală, aflată în plină derută.

După mulți ani împăratul Ming urcă treptele Palatului, pentru a anunța că preia comanda armatei și roagă demnitarul să-l sprijine.

Dar nu mai are cui să se adreseze; curtea s-a împrăștiat ca un stol de păsări în timpul furtunii.

Înțelege că singura soluție este să ia drumul pribegiei. În aceeași noapte ordonă gărzii imperiale să-l escorteze în drumul său spre sud-vest, cu destinația provincia Sichuan. Este însoțit de concubina Yang, de fii și nepoți, de câțiva servitori și demnitari credincioși lui. Drumul este anevoios. Se înaintează greu. Garda este înfometată și obosită, peste tot se aud murmure de nemulțumire.

Dimineața, modesta clădire a stației de poștalioane de la Maweipo, unde a înnoptat, este înconjurată de ostașii gărzii, care scandează: „Vrem capul lui Yang Guozhong“, „Vrem capul trădătorului“.

Împăratul se uită la fețele lor istovite, la ochii lor sclipind de ură și înțelege că trebuie să le dea satisfacție. Yang Guozhong este adus în fața gărzii. Cineva trage o săgeată care îi pătrunde în creier, alții se reped la el și îl lovesc cu sete, până ce îl fac una cu pământul. Sunt executați și cei patru fii ai săi.

Concubina Yang urmărește scena cu groază. Apoi se cuibărește într-un colț al camerei șordide, tremurând toată. Împăratul caută să o consoleze, să o încurajeze: „Va fi bine! Greul a trecut! Porim din nou la drum, dragostea mea, și în Sichuan ne vom bucura de soare și de iubire“. „Nu, nu. Ascultă! Garda este tot agitată“, spune ea strângându-se și mai tare la pieptul lui.

Împăratul ascultă încordat. Da. Garda mai vrea ceva! „O zei, asta nu se poate!“ exclamă el îndurerat, când Gao Lishi, eunucul lor cel mai credincios, îi comunică: „Garda consideră că rădăcina răului nu a fost încă extirpată“. Înțelege mesajul. Sosește momentul despărțirii de iubita lui, de soarele vieții sale. Se prăbușește pe marginea patului și nu mai are putere să spună nimic.

Concubina Yang se ridică, își aranjează ținuta și se îndreaptă cu pași mici spre iubitul ei sleit de

putere. Îl îmbrățișează și îi spune cu o voce sugrumată de durere: „Greșelile mele au subminat imperiul, trebuie să suport consecințele. Nu am ce reproșa nimănui“. Iese din clădire. Soldații se uită la ea cu uimire. Toată viața lor nu au văzut o ființă atât de frumoasă. Îi fac loc să treacă. Urmată de eunucul cel înalt de 2 metri, merge lent, cu capul ridicat semet spre micul templu budist, unde urmează să fie sugrumată. (După alte surse, să se sinucidă.) Ostașii îi înfășoară corpul într-o pătură stacojie și îl îngroapă (ca pe al unui răufăcător) pe marginea drumului.

După toate acestea, garda se liniștește și îl escortează pe împăratul copleșit de durere spre provincia Sichuan. La ce se gândește el în timp ce lectica îl poartă pe drumurile anevoioase? Poate la păcatele sale, căroră le-a căzut victimă această ființă frumoasă?

După întoarcerea din Sichuan, Împăratul cel Iluminat trece din nou prin Maweipo. Vrea să facă un serviciu funerar pentru iubita lui și să o înhumeze într-un loc mai onorabil. Dorința lui este refuzată; ar putea da ocazie la noi răzmerițe. Se resemnează pentru moment, dar mai târziu îi trimite pe eunucul său credincios acolo. Acesta exhumează corpul concubinei Yang și îl înmormântează în altă parte. La întoarcere îi înmânează împăratului săculețul ei cu parfumuri, pe care l-a găsit în groapă. Li Longji strânge la piept acest mesaj, dincolo de moarte, și izbucnește într-un plâns sfâșietor. În acel moment înțelege marea pierdere și își ia rămas bun de la ființa iubită.

Pentru Împăratul cel Iluminat urmează ani grei. În anul 756 este detronat de fiul său, apoi izgonit din Palatul imperial și lipsit de slujitori și gardă personală. Până în anul 762, când survine moartea izbăvitoare, rătăcește însingurat în micul conac, însoțit doar de amintirea unei mari și pusticioare iubiri.

Istoria l-a păstrat pe Li Longji cu numele postum, Xuanzong – Strămoșul Enigmatic (Sideral). ■

NEOBIȘNUTUL DESTIN A LUI ANTON NILSSON

GAD CALMGRAN

Numele* de Nilsson este foarte răspândit în Suedia. Conform unei statistici, la o populație de cca 8,5 milioane de locuitori, la nivelul anului 1981, existau cca 230 000 de suedezi cu numele de Nilsson. Și totuși, destinul unuia dintre ei este cu totul excepțional. Este vorba despre Anton Nilsson, bine cunoscut în Suedia sub numele de „Amaltheamannen” (Omul de pe „Amalthea”). La vârsta de 21 ani, în anul 1908, el a fost condamnat la moarte, apoi grațiat, după care, timp de 10 ani a luptat în Rusia în rândurile armatei roșii. S-a reîntors în Suedia, fiind activ până la vârsta de aproape 102 ani, când s-a stins din viață, o viață pasionantă. Anul trecut, dacă trăia, ar fi împlinit 110 ani.

Bomba de pe „Amalthea”. În anul 1908 vaporul „Amalthea” era ancorat în portul Malmö având la bord muncitorii aduși din Anglia și destinați să spargă greva muncitorilor locali. Anton Nilsson, împreună cu doi tovarăși ai săi, Algot Rosberg și Alfred Stern, toți trei tineri revoluționari, s-au hotărât să provoace o explozie pe „Amalthea”, care să producă un minimum de pagube, dar mai mult să-i sperie pe spărgătorii de grevă. În acest scop, el a plasat o bombă în partea superioară a vasului. Totuși, o nepotrivire în previziunile inițiale a dus la moartea unui spărgător de grevă și rănirea altora 22. Anton Nilsson, împreună cu alți 2 000 de muncitori, a fost arestat. În vârsta de 21 ani, el a fost condamnat la moarte.

Căldul Anders Dahlman s-a deplasat la închisoarea Langholm de la Stockholm, unde a fost montată o ghilotină nou-nouță, adusă din Franța. Dar în ultimul moment condamnarea la moarte a fost comutată în închisoare pe viață. Tânărul a efectuat nouă ani și jumătate de închisoare, inclusiv 3 ani de izolare totală.

În anul 1917, Hjalmar Branting a devenit primul prim-ministru social-democrat din istoria Suediei. Imediat după formarea noului guvern, Branting și-a îndeplinit promisiunea de a-l elibera pe Nilsson. Dar încă înainte de a sosi ordinul de eliberare, în fața închisorii se adunaseră 11 000 de oameni, care amenințau că dacă până la ora patru după-amiaza Anton Nilsson nu va fi liber, ei îl vor elibera prin mijloace violente.

Zece ani în armata roșie. După eliberare, Anton Nilsson a plecat în Rusia. Încă înainte de a părăsi Suedia, a învățat să piloteze și, ajuns în Rusia, a devenit pilot în aviația armatei roșii. A luat parte la numeroase lupte

aeriene, o dată chiar s-a prăbușit cu avionul în Marea Baltică, dar a supraviețuit. A luptat și pe un tren blindat, scăpând cu viață când trenul a căzut de două ori în fluviul Dvina. Pe frontul din Crimeea, Anton Nilsson l-a înfruntat pe generalul Vranghel, acesta din urmă fiind tot suedez ca și Nilsson dar în tabără opusă.

Pentru faptele sale de arme, Anton Nilsson a obținut cea mai înaltă distincție care se acorda în armata roșie înainte de reintroducerea medaliilor, adică o haină de piele. Anton Nilsson i-a cunoscut personal pe Lenin, Stalin, Troțki și alți conducători ai Rusiei Sovietice din acel timp.

Când în Rusia s-a întezit teroarea și poliția politică secretă stalinistă a devenit tot mai suspicioasă și activă, în special împotriva revoluționarilor veniți din alte țări, Anton Nilsson și-a spus că era cazul să se întoarcă în Suedia.

Acasă a început să lucreze la reprezentanța comercială sovietică și apoi la o firmă de export, datorită cunoștințelor sale de limba rusă. Abia la vârsta de 87 ani el s-a retras din activitatea profesională în domeniul economiei, dar a continuat să fie activ pe linia împărțirii bogatei sale experiențe de viață. Astfel, la 100 ani împliniți, el mai lua cuvântul de câteva ori pe săptămână la diferite întruniri, fiind, între altele, oratorul principal al unui miting de 1 mai, unde și-a fermecat auditoriul cu povestirile sale.

În anul 1950 Anton Nilsson s-a reînscris în Partidul Social-Democrat. A scris, în tot acest timp, mai multe cărți autobiografice, între care *De la Amalthea la Revoluția rusă*.

La vârsta de 101 ani, Anton Nilsson a fost internat la Spitalul Söder din Stockholm, pentru a fi tratat de ulcer perforat, dar el a „evadat” din spital pentru a ține o expunere la „Casa Poporului”. La împlinirea vârstei de 100 ani, în anul 1987, când în Rusia își făceau drum ideile înnoitoare ale „Perestroikăi”, conducerea partidului comunist și a statului sovietic au înmănat lui Anton Nilsson o diplomă în care scria printre altele:

„Vă suntem adânc recunoscători pentru contribuția Dv. personală la apărarea cuceririlor primului stat muncitoresc din lume și la dezvoltarea legăturilor internaționale cu poporul sovietic”.

„Eu sunt unica persoană din Suedia care a obținut o astfel de diplomă” – era deosebit de mândru Nilsson.

Interesant și amuzant de precizat că, până în anul 1989, în cartea de telefon a Stockholmului figura „Anton Nilsson – Aviator”. Mirajul zborului, din anii tinereții, nu l-a părăsit pe Anton Nilsson până la finele lungii sale vieți. ■

* Autorul acestui articol – suedez de origine română – este cunoscut cititorilor noștri din prezentarea unui scurt istoric al Andorrei (nr. 8/1997).

False enigme ale istoriei

NAZCA

REDIVIVUS

De la descoperirea lor în anii '30, giganti-cele figuri de la Nazca au stârnit controverse până în februarie 1996. Și revista Magazin istoric a consacrat acestui subiect un articol, în nr. 4/1976. Acum doi ani, trei dintre figuri au fost recreate, punând capăt disputei.

Speculații extravagante

În provincia Ica, din Peru, la o distanță de 450 km de Lima pe șoseaua panamericană, se află micul orașel Nazca (cu vreo 10 000 de locuitori) care fășnește ca o oază în mijlocul dezolantelor câmpii de pe coasta meridională. La aproximativ 12 km spre nord, în pampasul San José, sau Jumana – Colorado, există cam 30 de gigantice desene zoomorfe trasate pe solul șesului deșertic. Multe secole îngropate în uitate pentru simplul fapt că au trecut neobservate, aceste „geoglife” sunt moștenirea spectaculoasă a culturii Nazca. (Cuvântul „geoglife” a fost propus de către Mostuy în 1964, fiind compus din „geo” – pământ, și „glif” – desen, termen adoptat de către specialiști pentru a desemna marile figuri geometrice zoomorfe sau antropomorfe care există în diverse locuri ale planetei.)

Primii piloți care au survolat pampasul San José au observat că în acel loc există un labirint de linii trasate pe sol și niște figuri geometrice în formă de triunghiuri și dreptunghiuri pe care, datorită asemănării lor cu aerodromurile epocii, le-au numit, în limbaj colocvial, „piste de aterizare”. La

sfârșitul deceniului trei, Paul Kosok, inginer, istoric și profesor la Universitatea din Boston, care se afla în zonă pentru a realiza un studiu despre sistemele de irigație ale vechilor civilizații precolumbiene, și-a dat seama că prin deșul de linii existau și unele desene zoomorfe.

Cu ocazia Congresului americanistilor care a avut loc la Lima în 1940, Paul Kosok a ținut o conferință care a fost tradusă de către Maria Reiche, o nemțoaică ce locuia de opt ani în Peru și își câștiga viața făcând traduceri. De profesie matematiciană, Maria Reiche a fost imediat captivată de această temă. De aceea, când Kosok s-a întors în Statele Unite, a acceptat încântată sarcina de a continua să studieze vechile brazde din pampasul San José. Cu timpul, cercetarea misterelor din acest pampas a devenit pentru Maria Reiche telul vieții sale.

Cultura Nazca s-a dezvoltat între secolele I î.d.C. și VII d.C. Societatea Nazca avea un sistem economic, politic și social bazat pe agricultură. Locuitorii Nazca s-au evidențiat în domeniul artelor textile și broderiei, dar mai ales datorită măiestriei în producerea ceramicii policrome. Schestrată de uitare, cultura Nazca a revenit în actualitate la începutul actualului

secol XX datorită descoperirilor arheologului german Max Uhle și ulterioarelor campanii de săpături ale lui Julio César Telló. În 1901, Max Uhle a descoperit primele morminte Nazca în Ica, iar patru ani mai târziu a găsit aceeași ceramică pe valea râului Nazca.

Figurile de la Nazca (desenele din pampasul San José) sunt de dimensiuni mari: majoritatea măsoară între 60 și 100 metri; două dintre cele mai mari depășesc 300 m, pe când cele mai mici abia ating 30 m. Datorită enormei dimensiuni, aceste desene nu sunt total perceptibile de la sol. Această realitate a dat motiv să se afirme că nu pot fi vizibile decât din aer. Dar afirmația – deși este adevărată – constituie baza tuturor speculațiilor și explicațiilor extravagante care s-au răspândit în legătură cu magnificele desene. Faptul că nu sunt total percepute de la sol, problema viziunii de ansamblu pe care o comportă face ca executarea lor directă, fără un studiu prealabil, să fie total imposibilă. Ceea ce înseamnă că pentru realizarea lor a fost indispensabil să se dispună de un element auxiliar, un ghid după care să se orienteze în timpul executării desenelor. Era necesar deci ajutorul unui desen la scară cu tot felul de detalii, ceea ce în limbaj modern are un nume: plan.

Este vădit că desenele figurilor de la Nazca nu sunt rezultatul improvizației. Dimpotrivă, din ceea ce se desprinde din studiul lor amănunțit, ele se supun unei idei preconceptuate-și unor criterii de desen foarte clare bazate pe notabile cunoștințe de geometrie. În pampasul San José, cele aproximativ 30 de desene trasate pe sol, constituie concentrarea maximă a geoglifelor din lume. În afară de dimensiunea lor supraomenească, mai există trei lucruri care le caracterizează: a) sunt niște desene liniare care au o bază geometrică și sunt formate din linii lungi îmbinate cu curbe; b) în ciuda complexității lor deosebite (unele figuri sunt reprezentate numai prin liniile profilului perimetric, în timp ce altele prezintă trăsături în spațiul corespunzător corpului sau capului), toate desenele sunt făcute dintr-o singură trăsătură, deoarece liniile care le dau formă nu se întretaie niciodată; c) sunt niște desene pe care le-am putea defini ca „deschise”, căci linia continuă care le dă formă nu ajunge să se închidă.

Un plan, frânghii, țărâși

Cei ce au realizat geoglifelor încă nu cunoșteau folosirea metalelor, cu excepția aurului, utilizat numai ca element de podoabă.

Nu se cunosc adevăratele motive care i-au îndemnat pe vechii locuitori ai acelei regiuni să traseze pe câmpia San José linii lungi, să niveleze mari dreptunghiuri, trapeze și triunghiuri și să deseneze figuri gigantice. Logic, motivul trebuie să fi fost cu caracter spiritual, deoarece în culturile primitive aproape totul se învârtete în jurul religiei, de la economie până la politică.

Este de presupus că trasarea unei noi figuri ar fi o parte dintr-o ceremonie. Finalitatea trasării unui nou desen putea fi de tip inițiativ: i-ar acorda inițiatului

valorile animalului reprezentat (forță, îndemănare, inteligență etc.). O altă posibilitate ar fi aceea a unui ritual funerar.

Figurile din pampasul San José au fost realizate trasându-se o brazdă pe uscata suprafață a dezolantei câmpii. Ca rezultat al acestei acțiuni, datorită faptului că subsolul este bogat în ipsos, sub pătura de pietriș oxidat și ars de soare care acoperă solul, a apărut o linie clară. În plus, această linie rămânea limitată de niște creste ce-i dădeau și relief.

Punctul final al unei cercetări începută cu doisprezece ani în urmă l-a constituit desenarea pe sol, la scară naturală, a trei dintre figurile din pampasul San José, demonstrând astfel că era posibil ca ele să fie realizate cu mijloace dintre cele mai precare. Operația a avut loc în ziua de 11 februarie 1996, la Palau de Plegamans.

Înainte de toate, și valabil pentru cele trei figuri cercetate, este nevoie să spunem că, în ceea ce privește realizarea desenelor, s-a demonstrat că ordinea tragerii liniilor nu are o importanță prea mare, deoarece cu planul bine făcut și țărâșii fixați corect, fiecare linie sau fiecare curbă se poate efectua independent de ansamblul figurii.

Pentru orice obiect, deci și pentru figurile de la Nazca, se poate face un plan. Dar în acest caz nu

era vorba de a face un plan oarecare care să permită reproducerea figurilor (există o infinitate de metode empirice), ci de a le desena din nou, ceea ce este un concept total diferit. De aceea, a fost necesar să se schițeze planul original al fiecărei figuri a fost sarcina cea mai importantă și mai anevoioasă din întreaga muncă de cercetare, căci odată restabilit drumul primitiv, sarcina de executare a figurii n-a mai fost decât o simplă chestiune de transpunere a desenului pe sol urmând cotele planului.

Instrumentele pentru executarea celor trei figuri au fost rudimentare: țărâși de lemn pentru a marca principalele puncte de referință sau executare, sfoară de zidărie pentru trasarea alinierilor și ipsos pentru realizarea liniilor ce compuneau figurile (pentru comoditate și rapiditate în efectuarea liniilor, brazda a fost înlocuită cu o linie din ipsos). În același fel, a fost folosită o panglică metrică pentru a măsura distanțele, dar menținând permanent ca măsură-bază piciorul de 26 cm. Arcurile de circumferință au fost trasate folosind sfoara drept compas. La fel, în căutarea unghiurilor și a perpendiculararelor s-au folosit numai țărâși și sfoară.

Imagine din timpul operațiunii de reconstituire; în p. 80: un exemplar din frumoasa ceramică Nazca

Executarea a căzut în sarcina a trei echipe de lucru, formate din câte cinci persoane. În fiecare grup exista un șef de echipă care conducea toate operațiunile și patru auxiliari care executau diferitele lucrări: baterea țărșurilor, alinierea sforii și marcarea liniilor cu ipsos. Realizarea a avut loc în după-amiaza zilei de sâmbătă 10 și în tot cursul dimineții de duminică 11 februarie. Sâmbătă s-a procedat la fixarea cotelor spațiilor de lucru necesare pentru refacerea trasării planului și chiar s-a început marcarea principalelor puncte de referință. În acest fel, duminica s-a putut purcede fără întârziere la alinierea sforilor și la începerea imediată a marării cu ipsos a liniilor pentru a da formă figurilor.

Executarea celor trei figuri s-a desfășurat fără nici un fel de probleme, îndeplinind perfect obiectivul prevăzut care era acela de a demonstra viabilitatea desenării pe sol a trei figuri de mărimi notabile cu singurul ajutor al unui plan și al unor instrumente dintre cele mai rudimentare, fără să se recurgă la nici un tip de tehnologie modernă. N-a fost nevoie nici de alt ajutor, după cum n-a fost necesar nici ca cineva să conducă lucrările din aer.

Cu această demonstrație a devenit evident că oamenii civilizației Nazca și-au putut executa giganticele desene ghidându-se doar după un plan.

Totuși va exista întotdeauna cineva care să se îndoiască de faptul că magnificele figuri desenate în pampasul San José acum aproape 2 000 de ani de către vechii locuitori din văile Chicha, Pisco, Ica, Nazca și Lomas – făuritori ai unei culturi proprii pe care noi am numit-o Nazca – au fost realizate numai de om, de la sol și cu instrumente dintre cele mai simple. ■

Adaptare după Historia y vida de Ana VĂDEANU

ULTIMA EXPOZIȚIE UNIVERSALĂ A SECOLULUI

„Dacă aș fi Dumnezeu, aș opri Soarele deasupra Lisabonei“

Fernando Assis Pacheco, scriitor

„Oceanele, un patrimoniu al viitorului“ este titlul Expoziției universale de la Lisabona, deschisă pe 22 mai și care își va închide porțile pe 30 septembrie 1998. După numărul țărilor participante anunțate, 150, suprafața rezervată, 65 ha, și cifra vizitatorilor așteptați, 10 milioane, Expo '98 – afirmă organizatorii – „este cea mai mare Expoziție internațională a tuturor timpurilor“. Ea aniversază 500 ani de la momentul sosirii lui Vasco da Gama pe țărmul de vest al Indiei, de fapt prima călătorie pe mare din Europa în India, prin înconjurul Africii, via Capul Bunei Speranțe.

Portugalia este pentru a doua oară gazda unei asemenea manifestări-mamut, după momentul 1865, când orașul Porto a găzduit Expoziția universală. În anul 2000 însă, Porto își va lua revanșa: va sărbători 500 ani de la descoperirea ținutului Terra de Santa Cruz, viitoarea Brazilie, de către navigatorul Pedro Alvarez Cabral.

Deși subsumată unei teme științifice, Expo '98 nu ignoră spectacolul și artele frumoase. În palatele sale în formă de submarin, de caravelă și val, ea va reuni circa 4 000 manifestări culturale, inaugurate încă din 11 februarie, în ultramodernul Centru cultural Belem, printr-un „Festival al celor 100 de zile ale Lisabonei“. Expoziția-fară festivalului, intitulată „Călătorie de-a lungul veacului XX“ și concepută de stilistul britanic Neal Potter, a prezentat mii de obiecte și documente sugerând poncifele secolului nostru, momentele lui de „onoare și de oroare“: păpușa Barbie, Buchenwald, Khomeini, Mao, Amalia Rodriguez, Maica Tereza etc.

F. D.

AȚI AFLAT?

Se pregătește de start ediția 1998 a *Concursului Magazin istoric*

MAREA UNIRE – 80

Amănunte suplimentare în numărul viitor al revistei Doriți să participați?

Asigurați-vă din timp bibliografia!

• Colecția *Magazin istoric* 1998

• Completarea colecției 1990-1997. Numerele de revistă care vă lipsesc le puteți solicita la punctul de difuzare de la redacție.

Important!

Abonamentul vă garantează integritatea colecției și vă asigură participarea la concursul *Marea Unire – 80*

La curtea Regelui Soare, metresele suveranului, favoriții Domnului (Monsieur, frate mai tânăr al regelui) și amanții Doamnei (Madame, soția acestuia) au fost eroii unor aventuri tumultuoase, având drept rezultat nașterea Casei de Orléans, viitori monarhi ai Europei. Nu există prinț sau suveran catolic care să nu descindă din Domnul,

fratele lui Ludovic XIV. Contele de Paris, prințul Napoleon, regele Baudouin, regele Juan Carlos, arhiducele Otto de Habsburg, casele de Bourbon-Parma, de Bourbon de Spania, de Luxemburg, de Orléans-Bragance, de Bulgaria și Portugalia, toate și toți îl au cel puțin o dată printre strămoși pe cel ce a fost cel mai efeminat prinț.

Casa de Orléans

„Dimineața, când au fost treziți, regele, fără nici o șovăire, a scuipat pe patul Domnului care, ușor supărat, l-a scuipat în față pe rege; Domnul a sărit în patul regelui și a urinat acolo, regele a făcut la fel pe patul Domnului. Cum nu mai aveau nici ce să scuipe, nici ce să urineze, au început să-și tragă cearșafurile și puțin mai târziu au început să se bată. Astfel reda relația lui Ludovic XIV cu fratele său Filip valetul de cameră al tânărului suveran, un anume domn La Porte. Să precizăm că cei doi aveau atunci, în 1652, 14 și respectiv, 12 ani. La 20 de ani,

Filip era „cea mai frumoasă creatură a regatului“, cum îl considerau supușii: un tânăr cu părul încrețit, parfumat, fardat și, fiind puțin mai scund decât regele, care se cocoța pe tocuri enorme. Să-l vedem și cu ochii istoricului Philippe Erlanger: „Între trăsăturile caracteristice ale acestei figuri atât de cunoscute, poți găsi la Monsieur o dragoste nebunească pentru mama lui, o cucernici: teatrală, cultul etichetei, știința heraldică, pasiunea de societate, nebunia podoabelor și travestiurilor, un talent aproape obsesiv de decorator, arta de a însufleți o serbare, firea bănuitoare, flecăreala, indiscreția, clevetirea, priceperea de a crea gâlceava. Toate acestea fără patimă, cu enervări violente, dar scurte, inofensive, cu generozitate și maniere admirabile“.

Filip, cel înșelat de două ori

A venit vremea să se căsătorească. Politica proengleză a lui Ludovic XIV, după reînălțarea lui Carol II, o cerea. Astfel, mult iubită soră a noului rege englez, doamna Henriette, fermecătoarea și cocheta „Minette“, devine Doamna, pe 30 martie 1661. „Nu era permis să o consideri muritoare – spune un contemporan – și nici să o privești fără admirație“. El avea 21 de ani, ea 16. „Am iubit-o cincisprezece zile“, va mărturisii Filip. Farmecul ei sunt podoabele. Henriette devine vedeta Curții. Regina, sârmana Maria-Therese, defavorizată de natură, nu contează aproape deloc. Henriette este cea care domină plăcerile. Regele își

În imagini: mulți suverani ai Europei descind din Monsieur. Între ei, Juan Carlos, regele Spaniei (în mijloc), contele de Paris (stânga) și fostul rege Baudouin al Belgiei.

găsește cumnata pe gustul lui, iar aceasta se va lăsa adorată.

Până unde, totuși? Destul de departe, se pare, pentru că Alexandre Dumas a povestit – și de această dată fără a romanța istoria – că atunci când regele s-a îndrăgostit de Louise de la Vallière (*Magazin istoric*, nr. 7/1995), Henriette, de necaz, a răspuns avansurilor contelui de Guiche, favoritul soțului său. Iată-l pe Filip înșelat de două ori! Pentru a-și pedepsi soția pe care o detesta, Filip a lăsat-o însărcinată. Văzând că modul său de a se răzbuna dă roade și că Minette își pierde strălucirea, repetă figura în fiecare an. Henriette își face un nou amant, pe tânărul Marcillac. Domnul încurajează dragostea dintre Dl. de Vardes și soția sa, care flirtează, dar, în același timp, se abandonează în brațele... prințesei de Monaco.

Cam aceasta era atmosfera de la Curtea Regelui Soare (1643-1715). Totuși, în timpul campaniei din Flandra, în 1659, în fața orașului Tournai, Domnul dovedește un curaj și o îndrăzneală care îl sperie pe Ludovic XIV. De aceea el hotărăște să înăbușe în fașă acest elan viril. Când,

într-o zi, armata regală asedia Douai, regele, aflat în cortul său cu fratele și principalii săi mareașali, se întoarce spre Filip: „Frate dragă, poți să te duci să te distrezi, noi avem de ținut un consiliu”.

Monsieur iese furios și urmează sfatul unuia dintre consucii lui: „cel mai cinstit mod de a te supăra este să te duci în tranșee”. În prezența sa, operația militară este încheiată două ore mai devreme decât se prevăzuse. Fericit la culme, Filip vine să dea raportul fratelui său: „Pentru că nu sunt onorat să o servesc pe Majestatea Voastră cu ocazia consiliilor sale, m-am hotărât să devin demn în a-l servi cu brațul meu”.

În viața Domnului intră cu pasiune cavalerul de Lorraine, iar când noul și iubitul favorit este rănit la un picior, în timpul asediului orașului Lille, Filip îl îngrijește el însuși și se instalează la căpătâiul lui. Între două vizite, îi scrie în fiecare zi. Din nefericire pentru el, cavalerul de Lorraine are pretenții exagerate, pentru a-și satisface dorințele extravagante. În plus, el alimen-

tează intrigile, dă sfaturi proaste lui Filip, ceea ce îi atrage acestuia avertismentul regal: „Ar fi mai bine să aștepti și să nu pui în aplicare sfaturile ce ți se dau”.

Ducele de Orléans se va lăsa însă în continuare condus de favoritul lui. De aceea Henriette cere regelui să-l exileze pe cavaler. Ludovic XIV, care răsturna cu plăcere legile moralei când era vorba despre el, cedează rugăminții cumnatei sale și îl trimite pe căpitanul gărzilor sale să-l aresteze pe cavalerul de Lorraine, chiar în apartamentul lui Monsieur. Acesta din urmă începe să urle și pleacă la Villers-Cotterêts, de unde îi scrie pe 2 februarie 1670 lui Colbert: „Întrucât de câțva timp vă socotesc printre prietenii mei și sunteți singurul dintre cei care au onoarea să se apropie de rege și care mi-a arătat simpatie în teribila nenorocire care mi s-a întâmplat, cred că nu vă veți supăra dacă vă rog să-i spuneți suveranului că am venit aici cu durerea de a mă vedea obligat să mă îndepărtez de el sau să rămân (cu rușine) la Curtea sa; că-l rog să aibă în vedere ce ar spune lumea dacă m-ar vedea vesel și liniștit la petrecerile de la Saint-Germain și la carnaval, în

Monsieur și cele două soții ale sale:
„Minette” și „Liselotte”

timp ce un prinț nevinovat și cel mai bun prieten pe care l-am avut pe pământ și atașat de mine zace, din cauza dragostei pentru mine, într-o închisoare mizerabilă și departe de mine ”.

Madame moare, Madame a murit

Regele nu se va lăsa înduioșat. Pentru că Filip a refuzat să părăsească Villers-Cotterêts, îl va trimite pe cavalier în închisoarea Chateau d'If.

În acest timp, Carol II al Angliei o invită pe sora lui la el. Ludovic XIV este încântat și o însărcinează pe Henriette să negocieze alianța dintre cele două țări împotriva Olandei. Monsieur se consideră lezată și murmură: nu lui i s-ar fi convenit o asemenea misiune? De aceea refuză să-și lase soția să plece și începe să o preseze pe Henriette să pună capăt exilului favoritului său. Căsătoria devine un adevărat infern, iar Filip tot mai violent.

Ducele de Orléans sfârșește prin a accepta, în principiu, plecarea soției sale la Londra, cu condiția să o însoțească. Carol II refuză, desigur, să-l invite pe cumnatul său: el o vrea pe draga lui Minette doar pentru el. Atunci, pentru a o împiedica pe soția sa să se îmbarce, Filip o vizitează în fiecare seară, sperând să o lase însărcinată; o viitoare naștere ar fi amănăt, desigur, plecarea! În ciuda acestor eforturi, Filip nu are succes. Doamna reușește în misiunea ei.

Iată deci Franța și Anglia aliate! Filip speră că acest succes îi va permite soției sale să intervină pe lângă rege pentru întoarcerea cavalierului. „Îmi face onoarea să-mi spună – îi va povesti prințesa unei prietene – că sunt atotputernică și că pot face ce vreau. Așa încât dacă nu voi reuși să-l aduc înapoi pe cavalier, înseamnă că nu mă străduiesc destul să-i

plac. A adăugat imediat și amenințări pentru viitor ”.

Câteva zile mai târziu, răsună celebrul strigăt: „Madame moare, Madame a murit! ” Minette fusese otrăvită? Se spune că murebunda ar fi exclamat: „Priviți apa pe care am băut-o, e otrăvită! S-a luat o sticlă drept alta. Am fost otrăvită. O simt. Să mi se dea un antidot! ” Prințesa Palatină Charlotte-Elisabeth de Bavaria) crede și ea în otrăvire, numindu-l chiar pe autor: cavalierul de Lorraine. Iar ambasadorul Angliei va scrie: „Dacă Madame a fost otrăvită, cum de altfel crede cea mai mare parte a Curții, toată Franța îl socotește pe cavalierul de Lorraine cel care a otrăvit-o ”.

Dar nu deținem nici o probă hotărâtoare în acest sens. Un singur lucru e sigur. Doamna a dus cu ea în mormânt regrete imense. Regele a plâns, ducele de Orléans a vărsat multe lacrimi, iar contele de Guiche, se spune, a murit de necaz.

Ludovic XIV voia ca fratele lui, văduv, să o ia în căsătorie pe Grande Mademoiselle, fiica lui Gaston d'Orléans. Ea avea 43 de ani, 13 mai mult decât Filip. Astfel imensa avere a verișoarei sale ar fi rămas în familie! Mademoiselle începe prin a se strâmba. Așa încât Domnul o va lua în căsătorie pe „Liselotte”, Charlotte-Elisabeth de Bavaria, o protestantă, fără avere și foarte urâtă. Logodnică este uluită când face cunoștință cu soțul ei. Stupefacția nu îi este egalată decât de aceea a Domnului, văzând fața ei de cavalier german, corpulentă și alura de elvețiană. Monsieur știe însă că nu trebuie să iasă din voiața fratelui său. Se spune că ar fi fost auzit murmurând, terorizat: „Oh, cum o să mă pot culca cu ea...” Dar s-a culcat și viața a mers înainte. ■

Adaptare de
Victor ANGHIELESCU
(după revista Historia)

ȘERBAN PAPACOSTEA – 70 ANI

Dr. Șerban Papacostea, membru corespondent al Academiei Române (ales la 13 noiembrie 1990), împlinește în această lună vârsta de 70 ani. Prilej pentru revista *Magazin istoric* – în ale cărei pagini a semnat cu ani în urmă – să-ți ureze multă sănătate și putere de muncă pentru a continua proiectele inițiate.

Activitatea științifică a început-o ca bibliotecar la Biblioteca Centrală Universitară. Din 1957 a devenit cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București, al cărui director este din 1990.

Primele cercetări le-a îndreptat asupra statutului Olteniei în perioada ocupației austriece (1718-1739). Lucrarea consacrată acestui subiect a primit Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române.

O altă temă predilectă de cercetare o constituie geneza statelor feudale românești, domeniu în care domnia sa a adus contribuții de substanță și lămuriri de detaliu. Ultima dintre ele, *România în secolul al XIII-lea. Între cruciați și Imperiul mongol*, a apărut în anul 1993, la Editura Enciclopedică.

Evoluția regimului țărănimii în secolul al XVIII-lea, politica de reforme a domnilor fanarioți sunt alte subiecte de cercetare abordate, cu contribuții însemnate.

Dar poate că tema cea mai apropiată academicianului Șerban Papacostea rămâne istoria bazinului pontic. A creat în cadrul Institutului pe care îl conduce un nucleu de tineri cercetători, pe care îi îndrumă și încurajează să se consacre acestui subiect. Este, de altfel, și codirector al revistei *Il Mar Nero*.

După 1990, domnia sa s-a aplecat și asupra activității unor mari istorici, precum Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Dionisie M. Pippidi, Andrei Oțetea.

Este desigur greu să rezumi în câteva rânduri o activitate de o viață. Sperăm totuși că am putut oferi cititorilor noștri o imagine convingătoare a activității și operei academicianului Șerban Papacostea.

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Reținem din *Buletinul statistic al Primăriei Municipiului București* alte informații în completarea celor publicate în cronică noastră din nr. 2 și 4/1998.

În oraș funcționează 10 spitale, 10 sanatorii și 10 maternități, toate având 8 543 de paturi („nu sunt cuprinse – precizează amintitul *Buletin* – datele de la spitalele Elias și Militar și de la sanatoriul Eraclide”). Societatea „Salvarea” a executat 870 transporturi, dintre care 322 cu plată, 177 asigurați, iar dintre cele gratuite – 80 sărace, 236 accidentați, 55 gravide. Au fost asistate de „Salvarea” 450 persoane („inclusiv 9 care au cerut asistență și nu au fost găsiți la adresa indicată”). Printre cazuri: 3 asfixieri, 9 alcoolism, 14 arsuri, 77 boli interne, 73 răniri, 9 demenți, 77 fracturi, 18 leșinuri, 16 paralizii, 7 plagă rană foc, 36 sinucideri.

În Capitală funcționau 20 băi (dintre care 5 particulare), care au fost folosite de 106 359 persoane la cele publice și 63 151 la cele particulare. La băile publice s-au consumat 475 kg săpun și 1 070 kg praf. D.D.T. (pentru deparazitare).

La centrele și circumscripțiile sanitare au fost consultate 51 216 persoane, printre cei bolnavi fiind 1 437 epidemici, 3 164 tuberculoși, 59 cancer, 417 scabie etc. Au fost acordate 50 290 consultații antivenerice și au fost tratați 9 231 bolnavi.

În oraș erau 342 prostituate declarate, dintre care 6 s-au retras. La control au fost găsite bolnave 294. S-au acordat 3 080 tratamente.

Serviciul de ecarisaj a prins 1 712 câini vagabonzi, eliberând dintre aceștia 531 contra cost, 477 pentru experiențe și sacrificând 704.

În fine, la crematoriul „Cenușa” au fost

incinerati 137 decedați (83 bărbați, 54 femei) aparținând religiilor: ortodoxă – 77, mozaică – 25, catolică – 9, luterană – 2, evanghelică – 2; au fost și 22 liber-cugetători.

La împlinirea a 100 de ani de la adunarea din 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Libertății din Blaj, în acest oraș de la confluența Târnavelor, au loc manifestări comemorative. Participă Romulus Zăroni, Ladislau Baniay, membri ai Prezidiului Marii Adunări Naționale, dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, Miron Constantinescu, ministrul minelor, Vaida Vasile, ministrul agriculturii, Octav Livezeanu, ministrul informațiilor și artelor, Stanciu Stoian, ministrul cultelor.

Se oficiază Te-Deum-uri în bisericile ortodoxă și unită. Pe Câmpia Libertății are loc o mare adunare la care vorbesc dr. Petru Groza, Miron Constantinescu și metropolitul Nicolae Bălan al Ardealului. Urmează programe artistice și „dansuri țărănești, coruri la care – scrie *Scânteia* din 17 mai – au participat și înalții oaspeți”.

Cu același prilej, al centenarului Revoluției de la 1848, este emisă o serie specială de timbre, cu portrete ale revoluționarilor.

La Biblioteca Academiei este inaugurată o expoziție documentară 1848. Anariști editoriale: M. Roller, Ana Ipătescu; dr. I. Bogdan, Cătălina

Varga; Gh. Matei, *Revoluția de la 1848 și jărănimea*; N.I. Simache, *Revoluția de la 1848 în Ploiești și județul Prahova*.

La Ateneul Român au loc, la 10 iunie, o adunare festivă și un spectacol, cu „tabloul vibrant” *Citirea Proclamației de la Islaz*, iar pe stadionul Giulești se desfășoară manifestații populare la 27 iunie.

În urmă cu cinci decenii, pe Bulevardul Brâncoveanu (astăzi 1848)

Din rubrica *Știri diverse* a ziarului *Adevărul*. Prețul covrigilor a fost fixat la 10 lei bucata (ziarul citat costa 4 lei exemplarul). În 1947, bucureștenii au consumat 942 299 280 metri cubi de gaz metan (față de 348 654 539 în 1939); din aceștia, 22,3 la sută au fost pentru menaj și iluminat, iar 77,7 la sută pentru industrie. S-ar contribui mult la curățenia Capitalei dacă li s-ar atrage atenția lipitorilor de afișe că nu trebuie să mai mărească și ei gunoii aruncând în stradă zdrențele de hârtie. N-ar strica să aibă fiecare un coș sau un sac, în care să le strângă.

Prin decizie a Ministerului de interne, comunele Principele Mihai, I.I.C. Brătianu și satul Principele Nicolae, din jud. Ilfov, se vor numi Nicolae Bălcescu, I.C. Frimu și, respectiv, Alexandru Ioan Cuza.

La 11 iunie Marea Adunare Națională votează în unanimitate *Legea pentru naționalizarea întreprinderilor* propusă de P.M.R. și adoptată de Consiliul de Miniștri.

Ziarul *Agerpres* din 13 iunie publică lista completă a întreprinderilor naționalizate. Se află printre acestea: 20 unități siderurgice, de metalurgie neferoasă și de laminat; 112 prelucrătoare de metale, șantiere navale, producătoare de instrumente de precizie și de materiale electrotehnice, garaje și ateliere de reparat auto; 20 unități carbonifere și cariere de piatră; 25 petrolifere și de gaze naturale; 50 producătoare de materiale de construcții; 9 producătoare de sticlă și cristale pentru oglinzi; 76 de cherestea, cărucioare, perii, louri, jaluzele ș.a.; 64 prelucrătoare de bumbac, ață, vată, tricotate; 36 prelucrătoare de mătase; 12 vopsitorii și întreprinderi de confecțiuni; 34 producătoare de lână; 17 de in; 12 de blănuri; 11 din industria chimică de bază; 33 producătoare de ulei; 10 căi ferate particulare; 4 societăți de navigație; 352 vase fluviale și maritime; 15 societăți de asigurare etc.

La instalarea canonică a patriarhului Justinian: alaiul de înalți prelați...

Fie-i permis autorului acestei cronici și o amintire personală. În primăvara lui 1974, în vederea unui interviu pentru revista noastră, l-am vizitat pe Petre Constanțescu-Iași (1892-1977) la Spitalul Panduri, unde se afla greu bolnav. La 11 iunie 1948 fusese pe banca Prezidiului Marii Adunări Naționale; ca prim vicepreședinte al acesteia.

Atunci, în rezerva de spital, între altele, mi-a relatat că, după ce dr. Petru Groza citise lista cu toate întreprinderile intrate în patrimoniul statului, „la sfârșitul ședinței, m-am dus la el și l-am întrebat:

— Ce simțeați, domnule prim-ministru, când citeați lista asta? Că doar erați proprietarul unora dintre fabricile și societățile naționalizate?

— Ce să simt, Iași, a oftat Groza... Doar că îmi ziceam: Am pierdut-o și p-asta. Și p-asta...”

Printr-un decret din 9 iunie al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Academia Română se transformă într-o instituție de stat care poartă denumirea de Academia Republicii Populare Române: Academia de Medicină și Academia de Științe, cu toate bunurile lor mobile și imobile, trec în patrimoniul Academiei R.P.R.

Pentru elaborarea Statutului de organizare și funcționare, precum și preluarea și administrarea bunurilor, se instituie un Comitet provizoriu, alcătuit din C.I. Parhon, Andrei Rădulescu, Mihail Sadoveanu, Tr. Săvulescu, Iorgu Iordan, Em. Teodorescu, D. Pompei, S.

Stoilov, dr. Șt. Nicolau, Emil Petrovici, D. Danielopolu, dr. N. Gh. Lupu, ing. Gh. Nicolau, Eug. Bădăraș, Const. Balmuş, Gall Gabor, A. Kreindler.

În urma reorganizării Academiei, sunt scoase din rândurile ei „persoanele care prin activitatea lor s-au pus în slujba fascismului și reacțiunii, dăunând prin aceste interesele țării și poporului”.

...și oficialitățile la ceremonia din biserica Sf. Spiridon Nou

Cei abuziv înlăturăți atunci, în 1948, vor fi repuși în drepturile lor, ca membri titulari, corespondenți sau de onoare, în 1990, după prăbușirea dictaturii comuniste.

La 4 iunie 1948, are loc o ședință a Consiliului de Miniștri, prezidată de dr. Petru Groza. Vicepreședintele Consiliului, Gheorghe Gheorghiu-Dej, secretar general al P.M.R., face propunerea de a se adresa guvernului U.R.S.S. rugămîntea de a examina posibilitatea micșorării obligațiilor României față de Uniunea Sovietică în ceea ce privește reparațiile de război.

Este întocmit textul unei scrisori semnate de dr. Petru Groza adresată președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., I.V. Stalin, în care se spune: „Această micșorare a obligațiilor ușurând sarcinile statului român ar însemna un mare ajutor dat poporului nostru în efortul pe care îl depune pentru întărirea și dezvoltarea vieții economice a Republicii Populare Române”.

La 7 iunie, I.V. Stalin răspunde că „guvernul sovietic a luat hotărârea de a reduce suma ce a mai rămas de plătit drept reparațiuni cu începere de la 1 iulie a.c. cu 50 la sută”.

Mai reținem din cronica acestor luni. Palatul brâncovenesc de la Mogoșoaia este transformat în cămin de copii. Echipa națională de ciclism se clasează pe locul doi în cursa Praga-Varșovia. „Într-un minut – scrie *Scînteia* – în aprilie 1948 s-au extras 5 000 kg cărbuni, 3 000 kg petrol, s-au produs 650 kg oțel, 1 300 kg ciment, 26 000 grame (!) țesături de bumbac, 14 000 țigări și 600 cutii de chibrituri”.

La 21 mai se inaugurează galeriile de artă și magazinul de lux „Romarta” – Societate Comercială de Stat (director K. Zambacian) – din Calea Victoriei nr. 60. Direcțiunea Generală C.F.R. a dispus sporierea vitezei trenurilor de persoane, scurtându-se durata călătoriilor. Astfel, Rapidul 11 parcurge distanța București-Timișoara în 10 ore și 20 de minute, în loc de 13 ore și 12 minute.

În biserica Sfântul Spiridon Nou se desfășoară ceremoniile înscăunării noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian Marina (1901-1977).

După ce la Palatul Marii Adunări Naționale a avut loc solemnitatea înmănării cărții arhiepiscopiei, la Sfântul Spiridon Nou se oficiază o slujbă de către mitropoliții Nicolae al Ardealului, Vasile al Banatului și Firmilian al Craiovei, împreună cu un sobor de episcopi și arhierei.

După slujbă, scrie revista *Biserica Ortodoxă Română*,

la Palatul Patriarhal, „a urmat o agapă creștinească, la care au luat parte Înalțul Prezidiu al Marii Adunări Naționale, membrii guvernului, reprezentanții corpului diplomatic, delegații Bisericii Ortodoxe străine, membrii Sfântului Sinod, șefii înaltelor autorități civile, culturale și bisericești”.

În aceeași zi, la Ateneul Român, la orele 18.00 are loc un concert dat de Societatea corală „Carmen”. „Concertul a fost atât de frumos – mărturisea episcopul Partenie de Levski, vicarul Exarhatului Bisericii bulgare – încât am părăsit cu părere de rău sala la sfârșitul lui”.

Ce se mai cumpără în București? Primăria Capitalei achiziționează tablouri de pictori celebri, români și străini, pentru Pinacoteca Municipiului • Becuri arse; mașini de scris, de adunat și de calculat; *Mayers Lexicon*, 19 volume; cântar de baie • Haine uzate cumpără Gică, iar SAR de telefoane un autobuz de cca 60 locuri • Ouă ambalate, în

lăzi; prune uscate, afumături de porc, jamboane; presă de fân, de mână sau pentru motor; un ciocan „Ajax Berbec” 65 kg; 6 cauciucuri cu camere 18-600 noi pentru Sovromtransport; ceasornice de pontaj.

Ziarele publică la 19 mai o scrisoare deschisă a lui Henry Wallace, candidat al Partidului Progresist din S.U.A., la alegerile prezidențiale, fost vicepreședinte al Statelor Unite, către I.V. Stalin în care susține buna înțelegere americană-sovietică. „Desigur – notează Wallace – mulți comuniști și capitaliști își exprimă

Desen de Ross din ziarul Adevărul

CHESTIA ZILEI

S'a născut Israel

— În loc de Iordan, Israel... —

Desen de ROSS

încrederea că tocmai sistemul lor va fi acela care în mod inevitabil va domina lumea. Aceasta nu înseamnă însă că Uniunea Sovietică și Statele Unite trebuie să se găsească în stare de permanent conflict. Ambele țări se pot înțelege, pe când procesul încet al dezvoltării va stabili laturile slabe ale ambelor sisteme economice.

Nu există – încheie H. Wallace – neînțelegeri sau dificultăți între Statele Unite și Uniunea Sovietică care ar putea fi reglementate prin intermediul forței sau al temerii și nu există nici un principiu sau interes social american și nu există nici un principiu sau interes social rus care ar trebui sacrificat pentru a se pune capăt războiului rece și a se pune bazele secolului păcii – secolul pe care-l cere omul simplu”.

A doua zi, 20 mai, este făcut public și răspunsul lui I.V. Stalin. „Poți fi sau nu de acord cu programul lui Wallace, scrie el. Un singur lucru este totuși neîndoiește. Nici un om de stat, preocupat de pacea și colaborarea între popoare, nu poate să nu ia în seamă acest program, din pricină că el reflectă speranțele și aspirațiile popoarelor pentru consolidarea păcii și că va primi, fără îndoială, sprijinul multor milioane de «oameni simpli»”.

Să reamintim cititorilor noștri câteva informații despre Henry Agard Wallace, om politic american, la început republican, apoi democrat. A fost secretar la agricultură (1931-1941), apoi vicepreședinte al S.U.A. (1941-1945), în timpul guvernărilor lui F.D. Roosevelt. Sub președinția lui H.S. Truman, a fost secretar la comerț. S-a desprăjit de Truman dezaprobând orientarea politică a acestuia.

A fondat Partidul Progresist, din partea căruia a candidat, în 1948, la alegerile prezidențiale. În platforma sa erau înscrise apropierea de U.R.S.S., condamnarea Planului Marshall, pledoaria pentru dezarmare. A întrunit 1 109 025 voturi (2,38 la sută din sufragii), mandatul prezidențial revenind tot lui Truman.

În memoriile sale, H.S. Truman, după ce scrie

Muzicanții străzii

despre Wallace că „nu era un oponent pe care să îl trec cu vederea”, consemnează: „Oamenii care propovăduiau, în mod sincer și bine intenționat, pacea cu Rusia cu orice preț au găsit în Wallace purtătorul lor de cuvânt. El susținea în mod constant că eram prea dur în relațiile cu sovieticii și că pacea putea fi obținută dacă ne dovedeam mai conciliați”.

Există totuși un aspect sinistru în activitatea lui Wallace. El oferea posibilitatea comuniștilor să se infiltreze în viața politică a țării și să răspândească confuzie. Fără ca mulți membri de partid să realizeze acest lucru, roșii lucrau rapid și cu îndemănare pentru a obține controlul asupra Convenției de nominalizare și pentru

a domina comitetele și platforma partidului.

Însuși Wallace, care părea să fi fost transformat într-un mistic cu un zel care înclina spre fanatism, nu era, aparent, conștient de scopurile în care vroiau comuniștii să-i folosească mișcarea. Întotdeauna am crezut că era un om onest și un funcționar public credincios, dar pur și simplu nu înțelegea ce se întâmplă”.

Se redeschide Biblioteca publică a Ateneului Român, restaurată după stricăciunile suferite de pe vremea bombardamentelor aviației germane din august 1944. Biblioteca are peste 100 000 volume, dintre care 3 000 cărți rare.

Reapare, în serie nouă, revista *Viața românească* (fondată în 1906). Din comitetul de redacție fac parte: Ion Călugăru, Miron Constantinescu, Gall Gabor, Corin Grosu, N. Moraru, Perpessiciu, Camil Petrescu, L. Răutu, Al. Rosetti, Zaharia Stancu, D.I. Suchianu, Cicerone Theodorescu.

Comedie de succes la Teatrul Odeon: *Helen, Tommy și Joe*, de James Thuber și Eliot Nungent, traducere Alf Adania, cu Radu Beligan, Clody Bertola, Corina Constantinescu, Tanți Negrea, Sorin Gabor, N. Tomazoglu, Dan Nasta, Liviu Ciulei, Dem Savu. Regia – Marietta Sadova. ■

Un nou spectacol de revistă la „Savoy”

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

„Premiul acordat de o fundație culturală cu renumele Magazinului istoric îmi face o deosebită plăcere și mă onorează...”

Sunt doar câteva cuvinte dintr-o emoționantă scrisoare trimisă de dl. Ion Ioanid de la München pe adresa noastră. Domnia sa – fost deținut politic vreme de 12 ani în temnițele comuniste, iar după 1969 unul dintre cei mai cunoscuți comentatori ai postului de radio Europa liberă – este autorul celor cinci volume din ciclul *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, figurând pe lista premiaților noștri.

Toți cei care, în ziua de 9 aprilie a.c., ne-am aflat în număr atât de mare în Sala de consiliu a Facultății de istorie din București, cu prilejul decernării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric – ediția a V-a – am trăit din nou bucuria de a ne putea ridica deasupra vitregiei vremurilor. Elevi și studenți, cercetători, muzeografi, cadre didactice și numeroși cititori ai revistei noastre au realizat o atmosferă de neuitat. Academicienii Ștefan Ștefănescu, Alexandru Moșanu (din Republica Moldova) și Dinu C. Giurescu, profesorii Vladimir Iliescu și Alexandru Barnea (decanul Facultății de istorie), conf. Bogdan Murgescu, d-na Georgeta Dimiseanu (directoarea Editurii Albatros), dl. Marcel Popa (directorul Editurii Enciclopedice), ambasadorul Ion Brad (directorul Editurii Demiurg), numeroși alți editori, între care colegii noștri de la revista *Dosarele istoriei*, au marcat prin prezența lor un admirabil spirit de prețuire pentru cartea de istorie.

Grație unor vechi și statornici prieteni ai săi, Fundația Culturală Magazin Istoric a acordat și în

acest an un număr de 11 premii pentru tot atâtea lucrări ce s-au impus atenției specialiștilor dar și marelui public. Adăugându-se celor acordate în edițiile anterioare, numărul total al premiilor decernate de Fundația Culturală Magazin Istoric s-a ridicat la 42. În cele cinci ediții, munca unui număr de 59 istorici, publiciști și oameni de cultură a primit o meritată răsplătă. An de an, lista autorilor premiați cuprinde nume consacrate, dar și tineri aflați la începutul unei promițătoare cariere.

În această ultimă ediție, salutăm constituirea a două noi premii purtând numele cunoscutului istoric *Ioan C. Filitti* și al diplomatului *Radu Scarlat Arion*. Și pentru că acest fapt ni se pare un exemplu demn de urmat, să spunem că astfel de inițiative sunt bine venite și onorante pentru Fundația Culturală Magazin Istoric, mereu receptivă la toate acele gesturi care vin în sprijinul cercetării și popularizării istoriei naționale și universale.

Cele 11 premii din acest an s-au constituit din donațiile:

Familiei Monica și Dimitrie Sturda:

1. Premiul *Eudoxiu Hurmuzaki* pentru *Misiunile lui Vișinski în România*, volum editat de Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, autori: *Radu Ciuceanu, Ioan Chișer, Florin Constantiniu, Vitalie Văratec*.

2. Premiul *Ion Ghica* pentru *Constantin Vișoianu. Misiunile mele*, Editura Enciclopedică,

autori: George G. Potra, Nicolae Dinu, Constantin I. Turcu, Ion Calafeteanu, Nicolae Nicolescu.

3. Premiul D.A. Sturdza pentru Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu, vol. I, editat de Arhivele Naționale ale României, autori: Marcel-Dumitru Ciucă, Aurelian Teodorescu, Bogdan Florin Popovici.

4. Premiul George Murnu pentru Dicționarul aromân (macedo-vlah), Editura Enciclopedică, autor: Matilda Caragiu Marioțeanu.

Familiei Giurescu:

1. Premiul Constantin C. Giurescu (pentru debut) lucrării *Crucea Roșie Internațională și România, 1939-1944*, Editura Enciclopedică, autor: Andrei Șiperco.

2. Premiul Nicolae Bălcescu pentru *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, autor: Ion Mamina.

Familiei Rosetti-Varlam:

1. Premiul Radu R. Rosetti pentru *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, autor: Ștefan S. Gorovei.

Domnului Manole Filitti:

1. Premiul Ioan C. Filitti pentru lucrarea lui Francisc Pall, *Inochente Micu-Klein. Exilul la Roma, 1745-1768*, vol. I și II (partea întâia și a doua), ediție de Ladislau Gyemant.

Domnilor Scarlat și Constantin Arion:

1. Premiul Radu Scarlat Arion pentru *România-Grecia. Relații istorice. Documente din arhiva Legației române la Atena (1941-1947)*, Editura Demiurg, volum îngrijit de: Georgeta Penelea Filitti.

Doamnei Delia Bogătilă:

1. Premiul Tudor Teodorescu Braniște pentru *Un licăr în beznă*, Editura Hasefer, autor: Dumitru Hincă.

Doamnei Lia Ioana și domnului Ștefan Tudor Ciplea:

1. Premiul Cornelia Simionovici-Venty pentru cele cinci volume din ciclul *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Editura Albatros, autor: Ion Ioanid.

Dintre cele 8 burse acordate unor elevi cu preocupare pentru carte, 6 se datoresc familiei Monica și Dimitrie Sturdza. Ele au revenit lui: *Mardare Mihaela*, clasa a VI-a, Școala generală Popești, județul Iași; *Popa Ștefan*, clasa a VII-a, Școala generală 160, București; *Giugulescu Georgeta Florentina*, clasa a IX-a, Liceul „Ion Creangă”, București; *Radu Victoria Raluca*, clasa a X-a, Liceul „Octav Onicescu”, București; *Ionuț Ionașcu*, clasa a VIII-a, Școala generală 110, București; *Morari Paula*, clasa a VIII-a, Școala generală 308, București. Bursa Constantin C. Giurescu a fost acordată elevei *Ciucă Elisabeta*, clasa a VIII-a, Școala generală 190, București, iar bursa *Benedict Negru* a revenit elevei *Karina Șabac*, clasa a X-a, Liceul „George Enescu” din București și Academia de arte din Berlin.

Familia Monica și Dimitrie Sturdza a sponsorizat și un număr de 16 burse pentru studenții următori: *Iliescu Cătălina*, an IV, Facultatea de istorie, Iași; *Doltu Daniela*, an III, Facultatea de istorie, Iași; *Daschivici Andi Marius*, an III, Facultatea de istorie, Iași; *Ionel Oana*, an III, Facultatea de istorie, Iași; *Mihaela Oanea*, an III, Facultatea de istorie, Iași; *Radu Urloiu*, an studii aprofundate, Facultatea de istorie, București; *Despina Gugiu*, an studii aprofundate, Facultatea de istorie, București; *Aida Catană*, an IV, Facultatea de istorie, București; *Germin Petcu*, an IV, Facultatea de istorie, București; *Dragoș Marinescu*, an IV, Facultatea de istorie, București; *Mihaela Găinușă*, an studii aprofundate, Facultatea de istorie București; *Alexandru Jinga*, an studii aprofundate, Facultatea de istorie, București; *Emil Perhinski*, an studii aprofundate, Academia de Arte Frumoase, București; *Ileana Crăciunoiu*, an IV, Facultatea de arhivistică; *Peter Moldovan*, an IV, Facultatea de arhivistică, București; *Silviu Istrate Purece*, Facultatea de istorie, Sibiu.

Bursa Constantin C. Giurescu a revenit lui *Bogdan Florin Popovici*, an III, Facultatea de arhivistică, București.

Doamna Adina Darian a acordat bursa Comandor D. Darian studentului basarabean *Vasile Secrieru*, an IV, Universitatea „1 Decembrie” din Alba Iulia, iar domnul Cristian Popișteanu a oferit bursa Comandor Alexandru Popișteanu studentului *Răzvan Părlinu*, an IV, Universitatea „D. Cantemir” din București.

DOMN AL MOLDOVEI (1592)

(Biber: 5, 7)

R
T U Z A^L

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Păci celebre*: RA-CAP-S-PARIS-APOI-SAN-PASLM-BUCURESTI-NI-ORAR-I-CA-V-ERODA-TRIANON-S-KOA-B-WATI-KARLOWITZ-REAN-T-EA-RE-CALZI-N-E-IUTI-AFA-ADRIANOPOL-MAT-ZIARE

Soluția jocurilor din numărul trecut:

p. 73: PARAFĂ RARĂ (PAR-A/FĂRĂ-R-A)

p. 82: ADENAUER (A-DE-N-AU-ER)

Dreptul la replică

MEMORIA MAICII TEREZA

„M-a surprins publicarea, în numărul pe martie 1998, a unui articol semnat de Justin Tambozi în care, contrar realităților cunoscute de toată lumea, se încearcă acreditarea ideii că Maica Tereza ar fi vlahă (aromână), cu o argumentație nu numai șubredă, dar chiar hilară, lăsând la o parte unele greșeli de informare, cum că ar fi avut o soră Agnesa (acesta fiind numele Terezei)“. Semnatarul acestor rânduri este profesorul Gelcu Maksutovici, președintele Uniunii Culturale a Albanezilor din România, care ne-a trimis la redacție următoarele precizări, pe care le publicăm în virtutea dreptului la replică.

Un titlu ca *Maica Tereza – o viață în folosul celorlalți*, cum este cel din revista *Magazin istoric*, martie 1998, p. 72, atrage atenția cititorului. Ce te faci însă când el nu este decât o strata-gemă, sub care se ascund idei fanteziște?

Articolul cu pricina, semnat Justin Tambozi, este scurt, pe o singură pagină. Dacă mai adău-

găm fotografia și titlul destul de mare, vă imaginați ce a mai rămas din „o viață în folosul celorlalți“, cum a fost într-adevăr aceea a Maicii Tereza. Dar auto-rul nu și-a propus să vorbească despre activitatea acesteia în folosul celor năpăstuiți, ci despre cu totul altceva. După o scurtă introducere nesemnificativă, afirmă ritos: „Originea ei era vlahă sau aromână“. Și, mai de-parte, „Numele Boiagi este evi-dent vlah (aromân)...“ „La Skopje, unde și-a petrecut copilăria, familia a rămas cunoscută cu

numele evident aromân Boiagiu, cartierul fiind populat de vlahi, iar străduța în care a locuit s-a numit «străduța vlahă»... Cer-cețările asupra originii și familiei ei au dat unele rezultate. Tatăl ei, Nicola, a fost asistent farmacist, iar mama ei, Drone, se ocupa în casă de țesutul pânzeturilor. Și aceste nume ale părinților ei ne apar ca fiind vlahs sau aromâne“. A se observa de câte ori apar cuvintele vlah și aromân, numai în prima parte a articolului, ca, la sfârșitul acestuia, să se con-chidă că „...profesorii universitari

În imagine: Maica Tereza, în august 1989, la o întâlnire în Albania cu soția lui Enver Hodja, Nedjmicie.

Todor Balkanski și Daniela Andrei susțin posibila origine vlahă (aromână) a Maicii Tereza. Mai mult, autorul, vrând să dea o tentă științifică acestor „argumente”, vorbește despre „ceretările asupra originii...”

În anul 1992, la Milano, a apărut cartea lui Renzo Allegri *Tereza dei poveri. A colloquio con la Madre di Calcutta*, tradusă și în limba română sub titlul *Tereza sârmanilor*, publicată de Editura AKIA, Brașov, 1994. Autorul era o bună cunoștință a Maicii Tereza, care nu se confesa oricui. Cartea a apărut în timpul vieții Maicii Tereza și a circulat nu numai în Italia, ci în foarte multe țări ale lumii. Mai mult, în carte sunt cuprinse și părerile unor oameni de cultură, ca regizorul Franco Zeffirelli, poetul Enzo Fabiani, pictorul Aligi Sassu, violonistul Uto Ughi, ministru al Instrucției publice, Rosa Russo Jervolino (care afirmă: „Maica Tereza, când era numai Agnes Bojaxhiu, cei ai casei îi spuneau «Gonxha» care, în albaneză, înseamnă «boboc»»), actrița Lisa Gastoni, părintele Serafino Colangeli, fondator al «Piccola Opera Caritas», personalități care au cunoscut-o îndeaproape.

După ce înseamnă părerile acestora, Renzo Allegri își intitulează primul capitol al cărții *Maica Tereza, femeia care a uimit lumea*, pe care îl începe astfel: „Maica Tereza este una dintre persoanele cele mai extraordinare ale secolului nostru. S-a născut la Skopje, într-o familie de origine albaneză...” (p. 21). Capitolul 4, *Secretele familiei sale*, este edificator, relatând cu lux de amănunte destinele fiecărui membru al familiei Maicii Tereza. Ne vom opri doar asupra unor scurte pasaje. „În aproape toate biografiile acestei călugărițe se poate citi că Agnes Bojaxhiu (poreclită în familie Gonxha, care înseamnă «boboc», viitoarea Maica Tereza, s-a născut la 27 august 1910 la Skopje, în Iugoslavia... Ea este albaneză... Marea majoritate a locuitorilor din Skopje, de fapt, vorbește limba albaneză și, asemeni lor, și familia

Bojaxhiu simțea că este albaneză și vorbea limba albaneză” (p. 35).

Și, mai departe: „Familia Maicii Tereza a rămas să trăiască la Skopje până în 1934, apoi s-a mutat la Tirana... Maica Tereza a continuat, chiar și după moartea mamei și a surorii sale, să nu spună nimic în legătură cu soarta familiei. Albania era patria ei și aștepta momentul când ar fi putut să-și fie de folos. Imediat după ce a căzut regimul lui Enver Hoxha, Maica Tereza a fost chemată împreună cu celelalte călugărițe ale ei să se ocupe de săracii din această țară” (p. 41).

Le petit Larousse, ediția 1996, la p. 1 708, scrie: „Teresa (Agnes Gonxha Bojaxhiu, dite Mère), religieuse indienne d'origine albanaise... Son action en faveur des déshérités lui a valu le prix Nobel de la paix (1979). (Tereza – Agnes Gonxha Bojaxhiu, zisă Maica –, călugăriță indiană, de origine albaneză... Acțiunile ei în favoarea dezmoșteniților soartei i-au adus Premiul Nobel pentru pace, 1979)”. „Maica Tereza a avut o soră, Agnesa”, afirma dl. Justin Tambozi. De fapt, cum reiese din fraza de mai sus, aceasta era numele Maicii.

La moartea Maicii Tereza, la București, au fost deschise Cărți de condoleanțe la ambasadele Indiei și Albaniei, deoarece Maica Tereza avea pașapoarte diploma-

tice emise de India și Albania. Tot la București, la Catedrala romano-catolică Sf. Iosif, s-a ținut o misă solemnă specială pentru Maica Tereza, la care au asistat numeroși credincioși, ambasadorul Albaniei la București și membri ai Uniunii Culturale a Albanezilor din România. La înmormântarea Maicii Tereza, la Calcutta, guvernul indian a invitat un singur șef de stat, în afara celui al Indiei, pe Regep Mejdani, al Albaniei, și, neoficial, a luat parte și fostul președinte, Sali Berisha.

În încheiere, aș dori să amintesc faptul că între vlahi (aromâni) și albanezi au existat întotdeauna relații foarte bune. Eu însumi, ca istoric român de origine albaneză, colaborez la publicații aromâne, fiind chiar în colegiul de redacție al revistei *Dimândarea*. După „argumentele” domnului Justin Tambozi, chiar identitatea mea este pusă în pericol. Sunt ploieștean și dacă întâmplarea ar fi făcut să locuiesc, ca Nichita Stănescu, în „Piața sârbească” din Ploiești, purtând și numele de Maksutovici, este clar că aș fi fost considerat „sârb” sădea. Bineînțeles că nu m-ar fi deranjat acest fapt, dar nu înțeleg de unde înverșunarea acestui domn, care invocă și „ceretări”, de a o scoate pe Maica Tereza vlahă. Cui ar folosi acest fapt? ■

Gelcu MAKUTOVICI

PARTENERIAT EURO-ATLANTIC

Ministerul afacerilor externe, împreună cu Institutul Român de Studii Internaționale, Asociația Manfred Wörner și Consiliul Euro-Atlantic, a organizat la 27-28 aprilie, la București, seminarul cu tema *Securitatea în Sud-Estul Europei*.

La seminar s-a realizat un amplu schimb de opinii și idei între participanți cu privire la inițiative de cooperare în Europa de Sud-Est, integrarea statelor din această zonă în structurile europene și euro-atlantice, gestionarea crizelor în zonă etc.

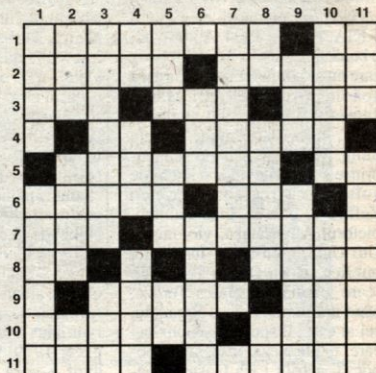
La seminar au participat numeroși specialiști de la Secretariatul Internațional al NATO și din statele membre în Alianță și parteneri, precum și mulți experți români.

Ministrii Apărării din Norvegia și România, domnii Eklup și Babiuc, precum și doamna Elena Zamfirescu și domnul Constantin Dudu Ionescu, secretari de stat la M.A.E. și Apărare s-au numărat printre oaspeții seminarului, împreună cu un mare număr de ambasadori și diplomați acreditați la București.

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1848

ORIZONTAL: 1) Gânditor democrat-revoluționar, istoric și om politic care a jucat un rol deosebit în timpul evenimentelor din 1848, fiind numit „sufletul revoluției române” (Nicolae; 1812-1852) – În scut! 2) Publicist din Țara Românească, atașat cu trup și suflet de cauza revoluției române de la 1848, care a conlucrat cu reprezentanții guvernului provizoriu în pregătirea campaniei electorale pentru alegerea deputaților în Adunarea Constituantă (Constantin) – Scriitor și istoric român care scria despre Nicolae Bălcescu că: „Mai mult ca oricare dintre pașoptiști a înțeles că revoluția se apără cu arma și că pentru triumful ei nici un sacrificiu nu-i prea mare” (Dumitru; 1908-1995). 3) În căruți! – Din loc în loc – Acela. 4) În Brad! – Profesor participant la Marea Adunare Națională de la Blaj, din mai 1848, și ales în delegația trimisă la împăratul de la Viena pentru a susține revendicările românilor înscrise în programul adoptat pe Câmpia Libertății (Vasile; 1783-1870). 5) Domn al Țării Românești care, sub presiunea maselor populare, a fost nevoit să semneze Constituția adoptată de revoluționari la adunarea de la Islaz (Gheorghe; 1843-1848) – În stoc! 6) Obligație feudală, „acea infamă iobăgie”, desființată prin Proclamația de la Islaz, în care se arăta că „săteanul fără pământ se face proprietar” – Se împlinesc în primăvara aceasta 150 de la izbucnirea revoluției române de la 1848. 7) Soi de pește (reg.) – Loc în București, ce va fi numit „Câmpia Libertății”, unde, la 15 iunie 1848, peste 30 000 de oameni au depus, în cadrul unei impresionante demonstrații, jurământul solemn pentru puterea revoluției. 8) Sandu Jianu – Localitate în N-E Italiei. 9) Prescurtare convențională formată din literele inițiale sau din grupul de litere inițiale, folosită în inscripții – în pasență! 10) Persoană feminină din Estonia – Însurăței. 11) Pictor român care s-a apropiat de ideile progresiste ale momentului și inspirat de evenimentele de la 11/23 iunie 1848 a realizat tabloul „Eliberarea Țigănilor” (Theodor; 1831-1891) – Oraș de pe Valea Ampoiului, între Munții Metaliferi și Munții Zarandului, care și-a înscris numele în cronică luptelor revoluționare din 1848-1849, locuitorii de aici opunând o dărză rezistență trupelor ungare trimise să reprime revoluția.

VERTICAL: 1) Localitate în defileul Crișului Alb, unde moții conduși de Ioan Buteanu, prefect de Zarand, au înfrânt trupele maghiare în ianuarie-februarie 1848 – Participant la adunările de la Blaj, din 18/30 aprilie și 3/15-5/17 mai 1848, în fruntea unor reprezentanți ai țăranilor din Supuru de Sus, județul Satu Mare (Ioan). 2) Aur (pop.) – Localitate din Transilvania, unde în 3/15-5/17 mai 1848, 40 000 de participanți au fixat programul social și politic al revoluției,

concretizat în Petiția Națională în 16 puncte – Sanda Marin. 3) Profesor și istoric din Transilvania care a avut un rol de primă importanță în Revoluția de la 1848 din această provincie românească (August Treboniu; 1810-1881) – Nu face nimic. 4) Cont gol! – Primele noțiuni (fig.) – Scriitor moldovean, participant la evenimentele revoluționare din martie 1848 de la Iași, după care, refugiat în Transilvania, participă la acțiunile revoluționare de aici, fiind unul dintre semnatarii programului legământ „Prințiipiile noastre pentru reformarea patriei” redactat la Brașov, în 12/24 mai 1848 (Gheorghe; 1822-1892). 5) Iar (inv.) – Abreviere pentru „East African Fiber”, boală parazitată numită și theilerioză – Gina Nicolau. 6) Pus pe foc – Localitate unde la 9/21 iunie 1848 a avut loc o mare adunare populară care a marcat începutul revoluției în Țara Românească și unde s-a constituit primul guvern provizoriu revoluționar. 7) Oraș în județul Olt unde, în ziua de 10/22 iunie 1848, membrii guvernului revoluționar au fost primiți cu toate onorurile de Gheorghe Magheru și o mare mulțime de oameni. 8) În culă! – Artilerist – În cămară! 9) Lună a anului 1848 în care a avut loc Marea Adunare Națională de la Blaj – Risipit. 10) Cal mic – Veșnic. 11) Intrare – Regiune istorică din Țara Românească în care Revoluția de la 1848 a avut o intensitate deosebită, principalele centre fiind la Islaz, Caracal și Craiova.

Dicționar: OAN, ROTE, SEN, AOR, EAR, EAF

Prof. Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

FESTIVAL ÎN MONACO

Domnul BEN WEIDER ne informează că Societatea Napoleoneană Internațională a organizat, între 29 și 31 mai a.c., în Principatul Monaco, o manifestare comemorativă pentru Joachim Murat, mareșal al Franței în vremea lui Napoleon I, prinț al Imperiului și rege al Neapolelui. În program au figurat: o conferință despre viața lui Murat, un concert-paradă susținut de Regimentul întâi de grenadieri din Garda Imperială și o expoziție „Omagiul lui Murat, rege al Neapolelui“.

O DIN A

Dintr-o regretabilă eroare, pentru care ne cerem scuze atât cititorilor, cât și domnului dr. Eugen Preda, în articolul domniei sale din numărul trecut s-a strecurat o greșală. La pagina 34, paragraful trei de jos, ultima coloană, în loc de națiuni, se va citi noțiuni.

LIGA NAVALĂ ROMÂNĂ - 70 ANI

Colaboratorul nostru, dl. NICULAE KOSLINSKI, din București, ne relatează că, la 28 martie a.c., la Cercul Militar din Capitală, s-au aniversat 70 ani de la înființarea Ligii Navale Române.

Organizată de Filiala București a Ligii (comandor rez. Emilian Munteanu), comemorarea a cuprins câteva expuneri asupra istoricului și situației actuale a Ligii, coordonate de președintele pe țară al Ligii, viceamiral (r) Victor Bogdan, urmate de un program artistic muzical și de o întâlnire colegială a membrilor participanți. Președinte de onoare al manifestării a fost generalul veteran de război Ionescu Saint Cyr.

Liga Navală Română, după câteva încercări de constituire înaintea primului război mondial, a luat ființă în București la 8 martie 1928, prin inițiativa unor personalități din marină și din viața politică, între care amirali Scodrea, Coandă, comandorii Ion Bălănescu și Mihai Negru, căpitani

Aurel Negulesco și, îndeosebi, Eugen Botez („Jean Bart“ în literatură). Scopul Ligii a fost răspândirea și susținerea intereselor românești pe apă. Între anii 1932 și 1940 regele Carol al II-lea a fost președintele Ligii.

Revista Ligii, Marea noastră, a fost mult citită de public, până în 1949, când și-a încetat apariția, odată cu oprirea activității Ligii sub regimul totalitar. După 1989, Marea noastră și-a reluat apariția, unele numere ale ei fiind prezentate și în paginile revistei Magazin istoric.

Reînființată în 1990, Liga Navală (președinte viceamiral Gh. Sandu, până în 1996) se străduiește, astăzi, să-și încadreze activitățile în preocupările schimbate ale tineretului, popularizând ideile de Mare și de Marină în folosul societății și economiei țării.

PATRIARH

După ce ne reamintește că, la 24 mai 1948, Justinian Marina a fost ales patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, dr. ILIE CERNĂTESCU, din Constanța, ne solicită câteva date biografice ale acestui înalt ierarh.

Justinian Marina (1901-1977), al treilea patriarh al României, s-a născut în com. Suești, jud. Vâlcea. A urmat seminarul teologic din Râmnicu Vâlcea, apoi Facultatea de teologie din București. A fost învățător de țară (1923-1930), apoi director al seminarului teologic și preot la catedrala episcopală din Râmnicu Vâlcea.

În 1945 a fost ales arhieru vicar al arhiepiscopiei Iașilor, apoi locțiitor al scaunului mitropolitan din Iași, mitropolit (1947) și, după încetarea din viață a patriarhului Nicodim (Magazin istoric, nr. 5/1998), locțiitor și apoi patriarh (vezi și relatarea de la p. 88 a acestui număr).

„Ca patriarh rămâne în Istoria Bisericii românești prin cunoștința sa „apostolat social“, prin care a știut să dea o nouă orientare activității Bisericii în condițiile noi de viață instalate de regimul comunist. În ciuda tuturor dificultăților, în cei 29 ani de

patriarhat, au avut loc o seamă de evenimente și schimbări care au ridicat mult prestigiul Ortodoxiei românești în lumea creștină și l-au făcut o figură reprezentativă a întregii Ortodoxii“ (cf. prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, Dicționarul teologilor români, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996).

LA LIBERTATEA

DI. DUMITRU STANCIU, din București, ne trimite câteva fragmente din prezentările pe care ziarul Libertatea (organul P.D.S.R. - Lothar Rădăceanu), din 14 decembrie 1947, le făcea redactorilor săi (În București, acum 50 ani, în nr. 12/1997).

M. Crețeanu: „E cel mai vârstnic dintre noi și nu de puține ori cel mai tânăr. Rubiniul de Drăgășani, de Odobești sau de Târnave, luat cotidian, cu măsură, face minuni.

Scrie regulat... în numerele festive ale ziarului“.

Mircea Florentin: „Bătăios în scris, bătăios în vorbă, se hărjonește la repezeală cu fiecare și tot la repezeală uită orice diferend.

În orele libere distribuie cartofi la cooperativa ziariștilor, vorbește la câte o circumscripție a partidului sau transpune istoria în versuri incandescente“.

Horia Iancu, secretar de redacție: „Ce-l săcăie mai mult sunt redactorii care cer subiecte prin telefon, caloriferul care nu funcționează decât la zilele mari și faptul că leașa nu e de cauciuc. Și, în plus, manuscrisele unor anunțuri colaboratori sporadici sau ocazionale, care uită să-și însoțească articolele de... traducerea necesară“.

E. Marghita: „Mereu are câte un protest: la direcție, la secretariatul de redacție, la comitetul sindical al redacției. Scrie 2 minute și aleargă 10, între secretariat și administrație, între direcție și direcție“.

Alexandru Talex: „Vine seara, la schimbarea gării, să-și preia serviciul de la cei de zi. Are în seamă vraf de telegrame externe. Cu noaptea pe de rost discuțiile de la O.N.U., cuvântările tuturor oamenilor politici ai lumii, datele congreselor și conferințelor internaționale“.

CONTENTS (Romanian History) D. Berindei, D.A. Lăzărescu, M. Păcurariu, C. Popișteanu 150 Years since the 1848 Revolution • V. Trebici The Romanians from Ukraine • The Communist Nationalization, 50 Years Ago: Mociornita, a Family of Industrialists • A.F. Noskova Soviet Counsellors (III) • L. Betea Lucrețiu Pătrășcanu and the Elections from 1946 • C. Căpățână, R. Ciolcă The Anti-Communist Resistance • G.G. Potra Reactions to Titulescu's Dismissal • P. Otu The Officers disagree with Marshall Antonescu's Process • T. Wexler, M. Radnev Antonescu and the Jews • Șt.S. Gorovei The Social Origin of the High Clergy • S. Cristescu The Carol I – Bismarck Unpublished Letters (II) • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) D. Berindei, D.A. Lăzărescu, M. Păcurariu, C. Popișteanu Les révolutions de 1848-150 ans après • V. Trebici Les Roumains d'Ukraine • La nationalisation communiste – 1948-1998: Mociornita – une famille d'industriels • A.F. Noskova Les conseillers soviétiques (III) • L. Betea Lucrețiu Pătrășcanu et les élections de 1946 • C. Căpățână, R. Ciolcă La résistance anticommuniste • G.G. Potra Réactions au limogeage de N. Titulescu • P. Otu Officiers désapprouvent le procès du maréchal Antonescu • T. Wexler, M. Radnev Antonescu et les Juifs • Șt.S. Gorovei L'origine sociale du haut clergé • S. Cristescu Correspondance inédite Carol I – Bismarck (II) • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans

Содержание (Румынская история) Д. Бериндей, Д.А. Лăзареску, М. Пăкурариу, К. Попиштану Революциям 1848 г. - 150 лет • В. Требици Румыны в Украине • 50 лет со дня коммунистической национализации: Мочорницă – семья промышленников • А.Ф. Носкова Советские советники (III) • Л. Бетя Лукрешиу Пăтрăшкану и выборы 1946 г. • К.Кăпăцăнă, Р.Цолăкă Антисоветское сопротивление • Г.Г.Потра Устранение Н.Титулеску – отклики • П.Оту Офицеры выражают несогласие со судом Антонеску • Т.Векслер, М.Раднев Антонеску и евреи • Ш.С.Гороеви Социальное происхождение высших чинов духовенства • С.Кристеску Неопубликованные переписки Кароля с Бисмарком (II) • И.Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) D. Berindei, D.A. Lăzărescu, M. Păcurariu, C. Popișteanu 150 Jahre von die 1848 Revolutionen • V. Trebici Rumänen in der Ukraine • 50 Jahre nach die kommunistische Verstaatlichung: Mociornita – eine Industrieller – Familie • A.F. Noskova Die sowjetische Berater (III) • L. Betea Lucrețiu Pătrășcanu und die Wahlen von 1946 • C. Căpățână, R. Ciolcă Der antikommunistische Widerstand • G.G. Potra Reaktionen zu Titulescu Entsetzung • P. Otu Offiziere missbilligen Marschall Antonescus Prozess • T. Wexler, M. Radnev Antonescu und die Juden • Șt.S. Gorovei Die soziale Abstammung des Hohen Klerus • S. Cristescu Unbekannter Briefwechsel Carol I – Bismarck (II) • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia romana) D. Berindei, D.A. Lăzărescu, M. Păcurariu, C. Popișteanu 150 años desde las revoluciones de 1848 • V. Trebici Los rumanos de Ucrania • 50 años desde la nacionalización comunista: Mociornita – una familia de industriales • A.F. Noskova Los consejeros soviéticos (III) • L. Betea Lucrețiu Pătrășcanu y las elecciones de 1946 • C. Căpățână, R. Ciolcă La resistencia anticomunista • G.G. Potra Reacciones a la destitución de N. Titulescu • P. Otu Oficiales desaprobaron el proceso incoado al mariscal Antonescu • T. Wexler, M. Radnev Antonescu y los judíos • Șt.S. Gorovei El origen social del alto clero • S. Cristescu Un inédito intercambio de cartas entre Carol I y Bismarck (II) • I. Lăcustă In Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii postale de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail adress: anuntul @ matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

ISSN 0541-881X

Lei 3 600

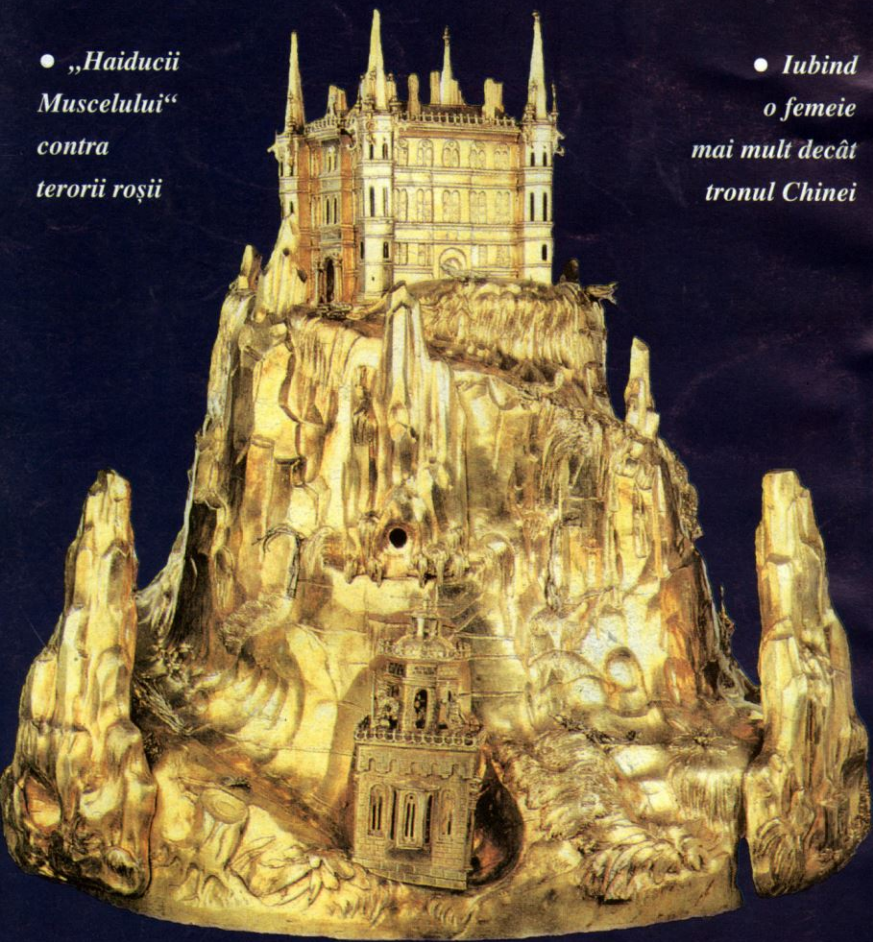

„Regii și reginele Angliei. Portrete din colecția regală. Ciocolate fine cu mentă“. Cele șapte chipuri din fotografii sunt, de fapt, ambalaje pentru o excelentă ciocolată. Pe spatele lor sunt trecuți anii de domnie și o scurtă prezentare a personajelor. Oare cum ar arăta o ciocolată Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Matei Basarab?

● „Haiducii
Muscelului“
contra
terorii roșii

● Iubind
o femeie
mai mult decât
tronul Chinei

magazin istoric